

A bódva-völgyi települések népességmegtartó
képességének vizsgálata
/ Doktorai értekezés /

Készítette: Dr. Gadócziné Fekete Éva
matematika-földrajz szakos
középiskolai tanár

Témavezető: Dr. Krajkó Gyula
tanszékvezető
egyetemi tanár

Tartalomjegyzék

	Old.
Bevezetés	5.
I. Bódva-völgy természetföldrajzi adottságai	
I.1. Földrajzi fekvése, határai	9.
I.2. Földtani adottságok, felszín, hasznosítható ásványi nyersanyagok	9.
I.2.1. Bódvaszilasi-medence	12.
I.2.2. Perkupai-medence	13.
I.2.3. Szendrői-medence	13.
I.2.4. Edelényi-medence	14.
I.3. Éghajlat	16.
I.3.1. Sugárzás, napsütés, felhőzet	16.
I.3.2. Légáramlás	17.
I.3.3. Hőmérséklet	17.
I.3.4. Csapadék és hóviszonyok	18.
I.4. Talaj	19.
I.5. Vízrajz	21.
I.6. Növényzet	24.
I.7. A Bódva-völgy településalakító természeti erőforrásai /összegzés/	25.
II. A Bódva-völgy településeinek fejlődése a felszabadulás előtt	
II.1. A völgy benépesültsége a honfoglalás előtt	27.
II.2. Honfoglalás a Bódva-völgyben	28.

Old.

II.3. A feudalizmus kibontakozása és virág- zása a Bódva-völgyben	30.
II.4. A Bódva-völgy településeinek fejlődése a tatárjárástól a török hódoltságig	33.
II.5. A Bódva-völgy települései a török hódolt- ság idején	37.
II.6. A Bódva-völgy települései a Rákócziak idején	39.
II.7. Polgári átalakulás a Bódva-völgyben	40.
II.8. A két világháború időszakában	44.
II.9. A települések felszabadulás előtti fej- lődésének főbb sajátosságai /összegzés/	48.
III. A népességmegtartó erő alakulása a Bódva- völgy településeiben a felszabadulás után	51.
III.0. A bódva-völgyi települések jogi helyze- tének és a településfejlesztési politikában elfoglalt helyének változásai a felszabadulás után	51.
III.1. A Bódva-völgy településeinek népességel- tartó ereje	54.
III.1.1. Mezőgazdálkodás a Bódva-völgyben	56.
III.1.2. Nem mezőgazdasági munkahelyek a Bódva-völgyben	64.
III.1.3. A népesség foglalkozás szerinti átrétegződése	68.
III.1.4. Ingázás a Bódva-völgy településeiben	69.
III.1.5. A háztáji gazdálkodás jelentősége a Bódva-völgyben	71.

Old.

III.1.6. A népességeltartó képesség főbb sajátosságai a Bódva-völgyben /Összegzés/	72.
III.2. A települések népességellátó képességének fejlődése a felszabadulás után a Bódva-völgyben	75.
III.2.1. Az alapfoku ellátás színvonala a Bódva-völgy településeiben	75.
III.2.1.1. Lakásellátottság, a települések műszaki infrastruktúrájának szintje	75.
III.2.1.2. Intézményi ellátottság a Bódva-völgy településeiben	
III.2.1.2.1. Kiskereskedelmi alapellátás	82.
III.2.1.2.2. Egészségügyi alapellátás	86.
III.2.1.2.3. Alsófoku oktatás	88.
III.2.1.2.4. Kulturális alapellátás	91.
III.2.1.3. Az alapszintű ellátó képesség értékelése a Bódva-völgy településeiben /Összegzés/	92.
III.2.2. A népesség magasabb szintű ellátásának színvonala a Bódva-völgy településeiben	94.
III.2.2.1. A közlekedés színvonala a Bódva-völgy településeiben	95.
III.2.2.2. Magasabb szintű intézményi ellátottság	
III.2.2.2.1. Kereskedelmi ellátás	98.

	Old.
III.2.2.2.2. Egészségügyi ellátás	100.
III.2.2.2.3. Középfoku oktatás	100.
III.2.2.2.4. Kulturális ellátás	101.
III.2.2.2.5. Közigazgatási intézmények	101.
III.2.2.3. A Bódva-völgy magasabb szintű ellátóképesége /Összegzés/	102.
III.3. Társadalmi légkör a Bódva-völgy településeiben	103.
III.4. A népességmegtartó erő elemei és a demográfiai jellemzők közötti kapcsolatok a felszabadulás után a Bódva-völgy településeiben	104.
III.4.1. A népmozgalom alakulása a Bódva-völgy településeiben /1949-1984./	104.
III.4.2. A Bódva-völgy településeiből történő elvándorlások irányának vizsgálata	113.
III.4.3. A Bódva-völgyi települések biológiai reprodukciós képessége	117.
III.4.4. A Bódva-völgyi népesség demográfiai jellemzőinek főbb sajátosságai	120.
IV. Összegzés	121.
Irodalomjegyzék	127.
1. sz. Melléklet	141.
2. sz. Melléklet	145.
3. sz. Melléklet	150.

Bevezetés

Az elmúlt évtizedben egyre több szó esett a sajtóban, rádióban, televízióban, hivatalos fórumokon és különösen a szociológiai és a településtudományi szakirodalomban az aprófalvak problémájáról, sorsuk bizonytalanságáról.

A szakemberek és a közvélemény aggódva figyelték a baranyai kistelepülések mellett a Cserehát hagyományos aprófalvas településrendszerének rohamos népesség csökkenését.

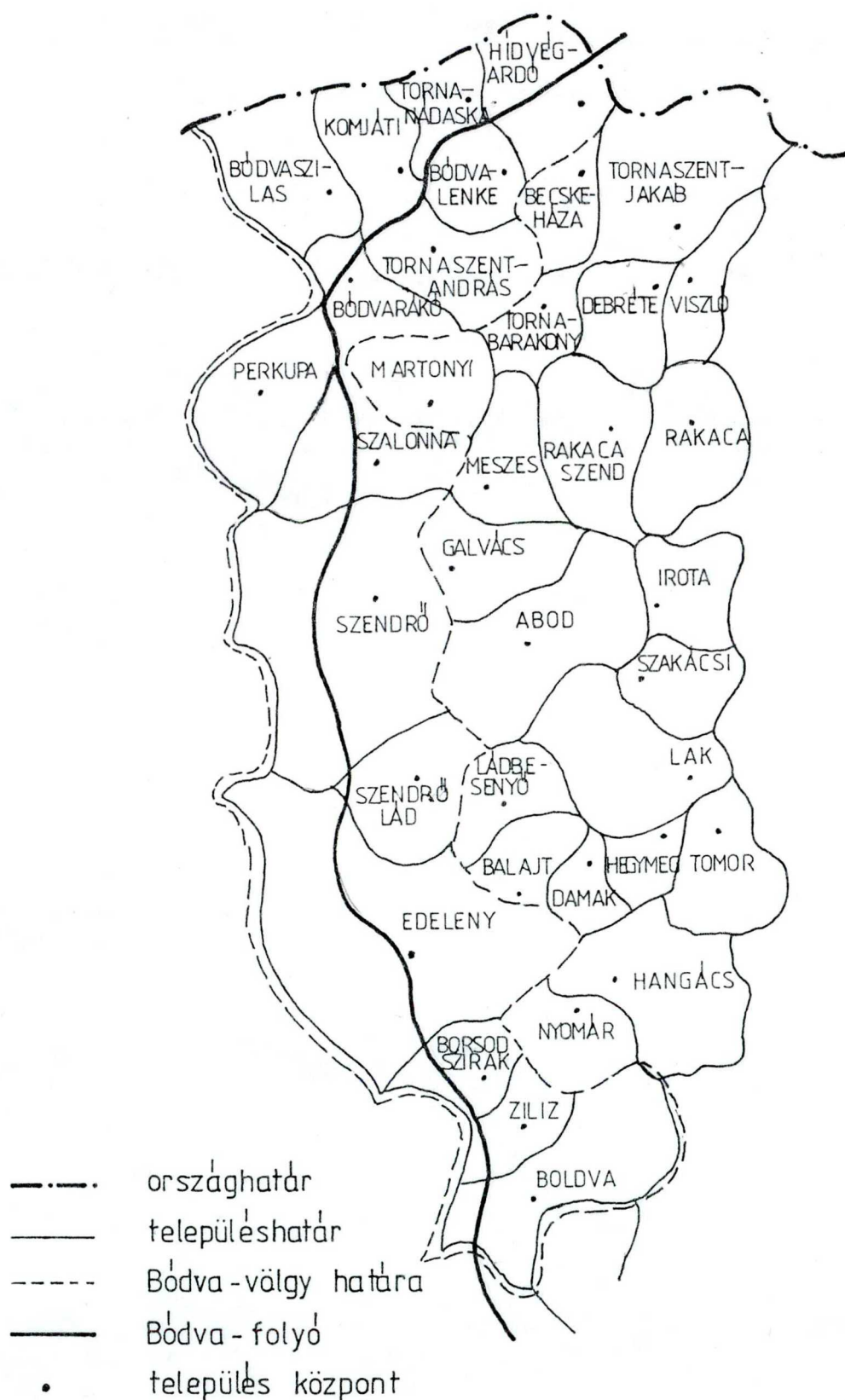
A B-A-Z. megyei hátrányos helyzetű területek vizsgálatáról, a vizsgálat eredményeiről beszámoló cikkben

/ BARTA GY. - BELUSZKY P. - BERÉNYI I. 1975./ a következő gondolattal találkoztam:

"Nagyobb távlatban elképzelhető, hogy a gazdasági - társadalmi élet és a lakosság súlypontja a Cserehátot övező folyó völgyekbe húzódik, s a Cserehát területén mindenekelőtt a nagyüzemek majorjai és "készenléti lakótelepei" lesznek."

Tulajdonképpen ezen sorok tartalma keltette fel az érdeklődésemet a közvetlenül a Bódva folyó mentén elterülő 15 település / 1. ábra / népességmegtartó képessége iránt. Ebben a dolgozatban arra keresem a választ, hogy a Bódva-völgy települései meg tudnak-e felelni az elvárásoknak,

A Bódva-völgy és a Cserehat Bódva-völgyhöz vonzó települései

1. ábra

képesek-e egyáltalán a saját népességük megtartására, s azon túl a környező dombvidék Edelény vonzáskörzetébe sorolt településeiben élő lakosságnak a területen tartására, és mennyiben változott a helyzet a fenti elemzés alapját képező 1970-es népszámlálás óta.

A népességmegtartó erőn a települések azon - legközvetlenebbül a népességszám változásaiban megnyilvánuló - képességét értem, mely magába foglalja a település népességeltartó, népességellátó képességét, társadalmi viszonyait és az ezek visszatükröződéseként jelentkező, ugynevezett társadalmi közhangulatot.

A népességmegtartó erő fenti négy tényezőjét egyforma mélységben vizsgáló tudományos elemzés a két tudomány területhez való tartozás miatt eddig tudomásom szerint még nem készült. Annál gyakoribb az egyes összetevők külön-külön történő elemzése egy-egy település vagy település csoport esetén. Ezek egyrésze földrajzi szemléletű, különösen az elmaradott térségek vizsgálati programjához kapcsolódott. / CSAKMAG GY. 1974., EGRI B.-né 1965. ENYEDI GY. 1982., 1972., 1980., 1976., 1981., GÁLIK L.-né 1974. GÁSPÁR J. - JOÓ K. 1972., HÓF J. - SOÓS L. 1978. KLONKAI L. 1969., KOVÁCS T. - SZAUTER E. 1978., KÖSZEG FALVI GY. 1973., KULCSÁR V. 1974. LACZKÓ L. 1975. LUKÁCS J.-né 1975., PERGER F.-né 1973., SZALÓKI GY. 1974., TURÁNI J. 1973. WOLF M. 1978./

A földrajzi jellemzők bemutatásán túl a társadalmi összetevők szerepének érzékeltetésére is vállalkozik azonban néhány munka. / SOLI-ZAKAR I. 1984., TÓTH K. 1982./

A népességmegtartó erő komplex vizsgálata Baranya, Somogy, Szabolcs-Szatmár, Vas, Csongrád, Békés, Hajdubihar, Szolnok és Tolna megyében a tanácsok felkérésére történt meg. / VIZSGÁLATOK ... 1983./

A Bódva-völgy földrajzi és helytörténeti irodalma meglehetősen hiányos. Így jelen dolgozatomban a már említett vizsgálati célok mellett ezt a hiányt is igyekeztem pótolni. Ezért lett az első két fejezet terjedelmesebb.

A népességmegtartó erő vizsgálatához az irodalomjegyzékben megjelölt forrásanyagok, statisztikai kiadványok mellett a községi tanácsok, a helyi üzemek vezetőinek szóbeli tájékoztatását, egy-egy települések családainak 10 %-át átfogó-kérdőíves felmérést, személyes tapasztalataimat, a vándorlások irányának megállapításához pedig a lakossági nyilvántartó lapok információit használtam fel. A kérdőív kérdéseit az 1. sz. melléklet, a vizsgálathoz felhasznált mutatókat, matematikai képleteket pedig a 2. sz. melléklet tartalmazza.

Koncepcióm kialakításához, a téma megközelítéséhez nagy segítséget nyújtott Dr. KRAJKÓ GYULA tanszékvezető egyetemi tanár, kinek biztatásáért, támogatásáért ezúton is köszönetet mondok.

Köszönet illeti Dr. TIMÁR JUDITot a MTA Földrajzi Kutatóintézet Dél-Alföldi Kutatócsoportjának tudományos munkatársát is szakmai tanácsaiért, a II. Rákóczi Ferenc Könyvtár, az edelényi Városi Pártbizottság, a községi tanácsok munkatársait, az adatgyűjtésben ; tanítványaimat az adatok értékelésében, a számítások számítógépes elvégzésében nyújtott segítségükért, és nem utolsósorban férjemet a biztatásért, munkám zavartalanságának biztosításáért, helyismeretének átadásáért.

I. Bódva-völgy természetföldrajzi adottságai

I.1. Földrajzi fekvése, határai

A Bódva folyó völgyének magyarországi szakasza hazánk északi részén fekszik, az Észak-magyarországi hegyvidék, ezen belül a Cserehát kistáj része és egyben Ny-i határolója.

/BULLA B. 1962/ / 2.ábra/

Nyugatról az Aggteleki és a Rudabányai hegység, keletről a Cserehát dombvidéke, északról az országhatár, délről a Sajó völgye és az Alföld határolja.

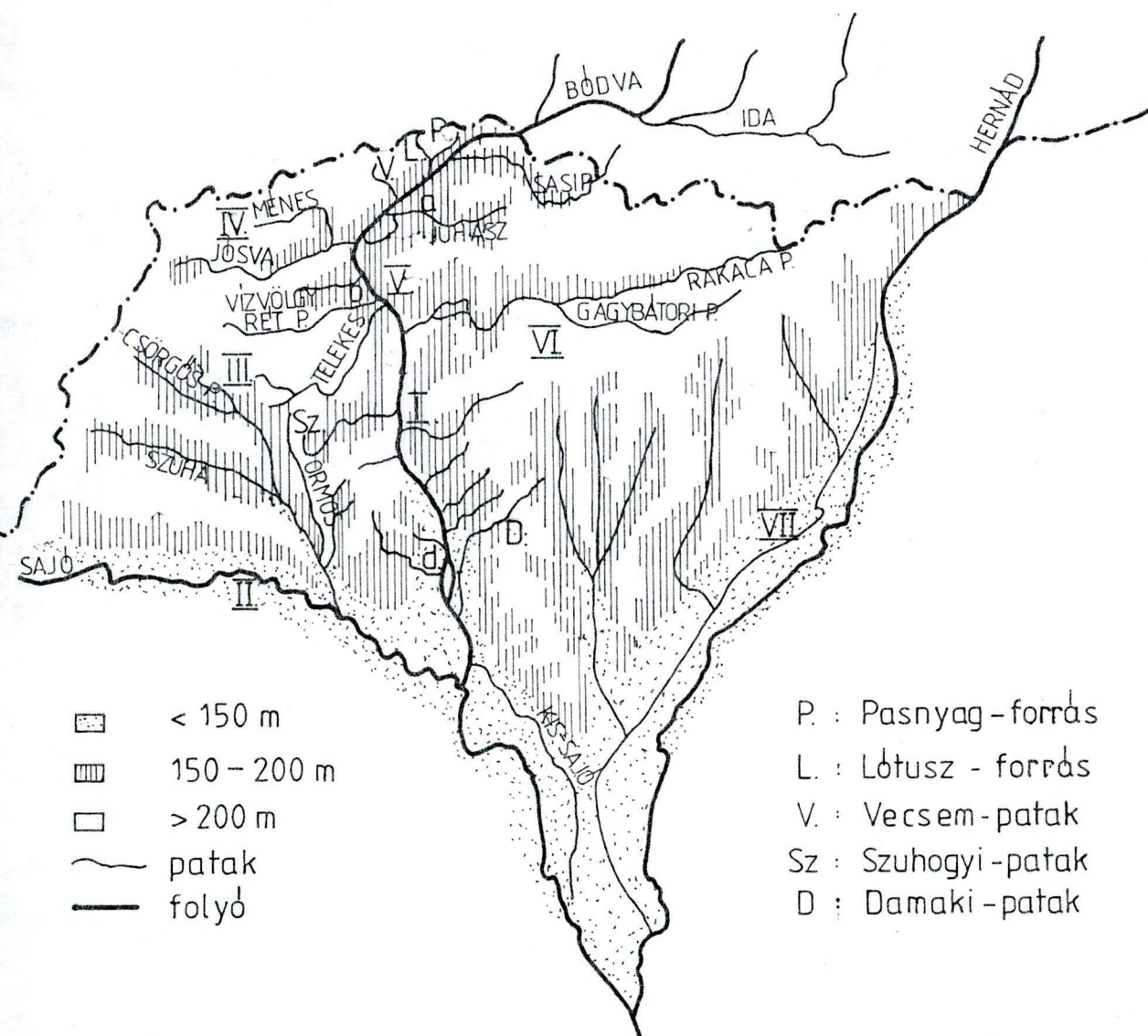
Kiterjedése észak-déli irányban mintegy 70 km, nyugat-kelet irányban pedig 0,5 km és 6 km között változik.

A völgy mint egy folyosó az itt található kis medencék /Bódvaszilasi, Perkupai, Szendrői, Edelényi-medence/ mint mikrotájak és az Alföld és a Felvidék makrotájak között létesít természetes kapcsolatot. Ez a kedvező közlekedésföldrajzi helyzet, a történelem során a völgy településeinek fejlődésében is meghatározó szerepet játszott.

I.2. Földtani adottságok, felezin, hasznosítható ásványi nyersanyagok

A földtörténet során a jura ill. a kréta időszekekre tehető a Bódva-völgy és környezetében az alaphegységi öetáj kialakulása. /PEJA GY. 1973/

A Bódva - völgy fekvése, felszíne, határai .

- I. : Bódva - völgy :
- a. Bódvaszilasi - medence
 - b. Perkupai - medence
 - c. Szendrói - medence
 - d. Edelenyi - medence

II. Sajó - völgy

- III. Rudabányai-hegység
- IV. Aggteleki - karszt
- V. Szendrói - hegység
- VI. Cserehat
- VII. Hernád - völgy

/Észak - Magyarország Atlasza, 1979./

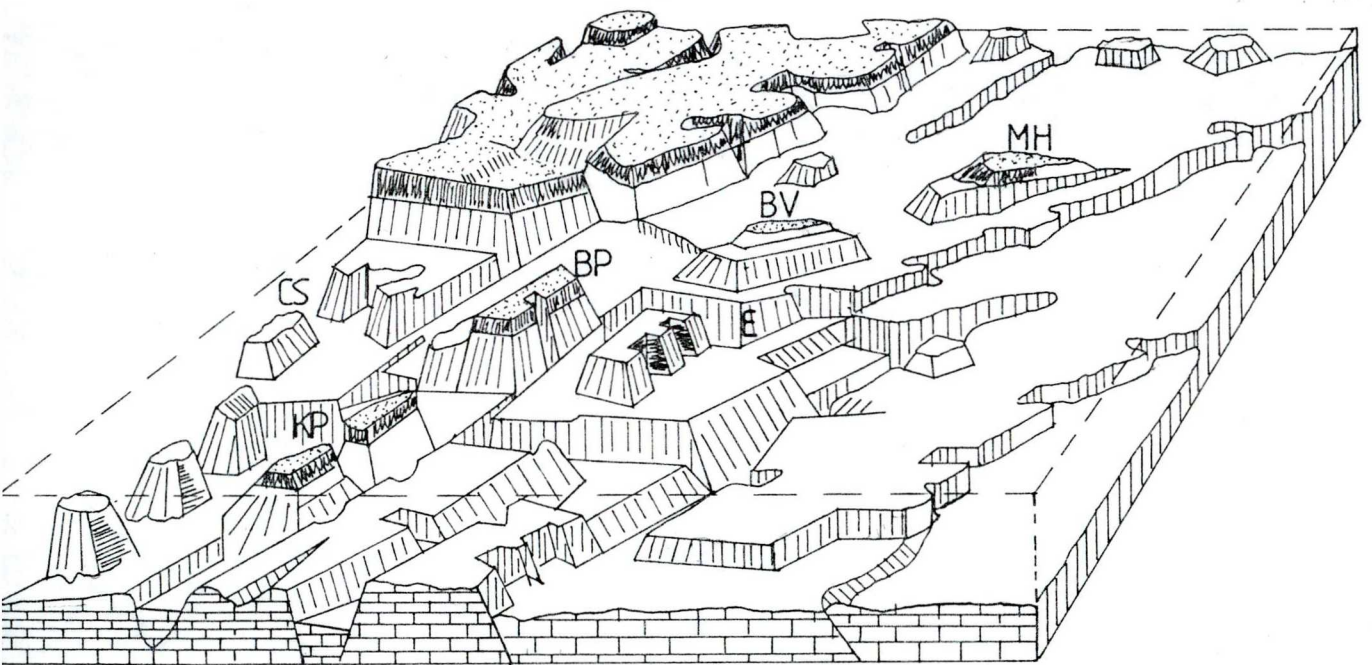
Dr. PÉJA GYÖZŐ a mélyfurások adatai alapján készítette el az alaphegység feltételezett ősi felszínét bemutató ábrát az Edelényi-medencére és környékére vonatkozóan. / 3. ábra/ A Bódva szurdok-völgyétől északra, összefüggő csoportban az Aggteleki karszt 300-500 m tszf. magasságu, triász dolomittal, homokkővel, agyagpalával, márgával váltakozó karsztos triász mészkőtömbje, délre pedig 4 kisebb szirtben bukkan az alaphegység a felszínre. /Ezek a szirtek a Bódva-parti szirt, Borsodvár szirtje, Kispince-sori szirt, Malomhegy./ Az alaphegység építő kőzete a szirtekben főként devonkori fehéres-sötétszürke mészkő és homokkő. / 4. ábra/

Földtörténeti érdekeességként tartják számon a geológusok / ALDOBOLYI NAGY M. 1972, FRISNYÁK S. 1965./ a fiatalabb üledékekkel borított Cserehát és a már említett Aggteleki-karszt között, szorosan a Csereháthoz tapadva álló karbonkori /tehát környezeténél jóval idősebb/ töréses gyűrt röghegységet, a döntően szürkésávos, fehér-világosszürke mészkőből felépülő 500 m tszf. magasságu Szendrői-hegységet. / 4. ábra/

Az alaphegység sekélyebb tengeri partszegélye a miocén korban a mai Szendrői-hegység déli peremén húzódott végig, tengeri talapzatként. Megismétlődő szakaszokban oly sekély víz borította el, hogy buja növényzet jelenhetett meg a partszegélyen. A növényzet ismétlődő megjelenése a terület ritmikus süllyedésének és feltöltődésének eredménye.

Az alaphegység ősi felszíne a takaró üledékek
képzeletbeli eltávolítása után.

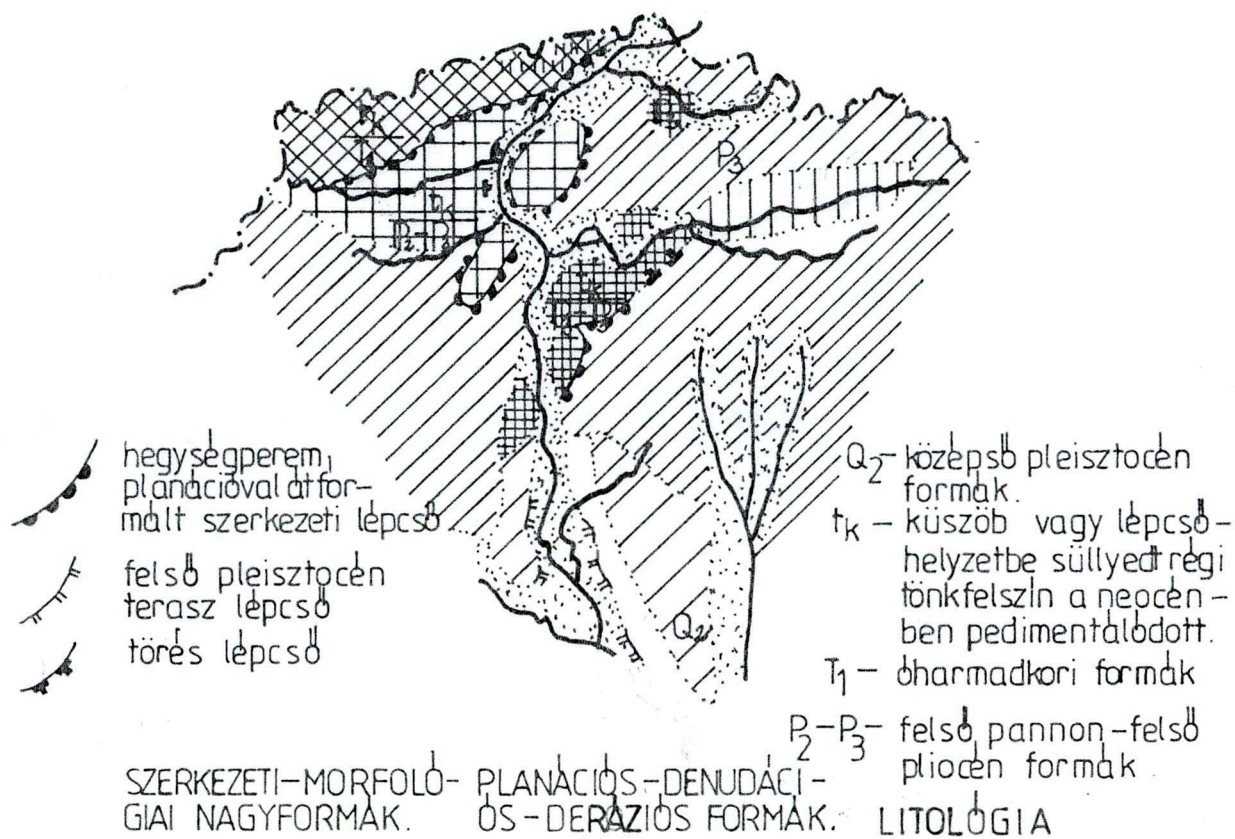
A pontozott terület ma már felszínen van, a többi rész még fedett,

- BP — Bódvamenti - szint
BV — Borsodvár szintje
CS — Császtapuszta környéke
E — Edelény
KP — Kispince - sori szint
MH — Malomhegy

A szintek vizsgálata és a mélyfúrások
adatai alapján szerkesztette: Peja Gy.

A Bódva-völgy és környezete földtani felépítése.

██████ ókori töréses, gyűrt rög-hegység

▨ közepkori sasberces (gyűrt)röghegység, közep-hegységi gerincek, fennsík.

▤ közepkori sasberces (gyűrt) röghegység, alacsonyabb hegyhátak.

▥ hegyközi kismedence.

▧ dombosági hátak, harmad-negyedkori laza üledékekben.

▨ dombosági lejtők

eroziós-deráziós völgyekkel tagolt alacsonyabb dombhátak.

▤ magas árter-folyóvízi síkság

vékony, eluviális közettörmekek mészkőes dolomit felszínen.

———— II ————

———— II ————

homokos löszszerű lejtő-üledék, lejtőössz, löszvályog, glaciális vályog.

jelenkori folyóvízi iszap

Az alaphegységi sziklaszirtek arra engednek következtetni, hogy ez a nem nagyon széles tengerparti szegély sziklás volt. A ezigettenger kisebb-nagyobb területű teknőibe besodródott a partszegély elpusztult növénytömege, itt befedte a tengeri üledék, az iszap, homok, kavics és szenesedésnek indult. Egy idő elteltével újra megeüllýedt a terület és kialakult egy újabb széntelep. Összesen 5 széntelep jött így létre, ám a pliocén végén, amikor a terület ismét kiemelkedett és a felszíni letarolás megindult, a legfiatalabb, I. szénréteg szinte teljesen lepusztult, a II. pedig igen közel került a felszínhez, sőt helyenként ez is hiányzik. /Az E 202-es furás 15 m mélyen, az E 379-es 9 m mélyen érte el, a Császtapuszta környékén meg sem található./

/PÉJA GY. 1973., JUHÁSZ A. 1958./

A területen a miocén kori barnakőszén bányászása jelenleg is folyik, a bánya jelentős munkaerőt köt le és nagy szerepet játszik a völgy egyes településeinek életében. /DONÁCZI F. - BERTALAN J. 1973./

Az alaphegység tehát a hosszú tengeri elöntés és feltöltődési időszak után a pliocén végén, a levantei időszakban vált ismét a tektonikai mozgások hatására szárazulattá. Így a tengeri rétegekre nagy mennyiségű szárazföldi hordalék került. Különösen a pleisztocénban következett be nagyarányú lepusztulás, minek következtében a Cserehát északi részének 300 m tszf. magasságú, völgyekkel erősen tagolt, az egykori hegyláb-felszínnek megfelelő dombsági hátai és az Ede-

lénytől délre fekvő 250 m tszf. magasságu dombsági lejtők harmad-negyedkori üledékekkel fedettek. / 4. ábra/

A völgyben az egymást váltó - tektonikus mozgások következtében kialakult - kis medencékben a pleisztocénben kezdődött el a folyók bevágódása, a teraszképződés, a tulajdonképpeni Bódva-völgy mai felszínének kialakulása, mely még napjainkban is tart.

A völgy északi részének arculatát az egymáshoz kapcsolódó kis medencék határozzák meg. / FRISNYÁK S. 1965./ Ezek a medencék a következők /2. ábra/:

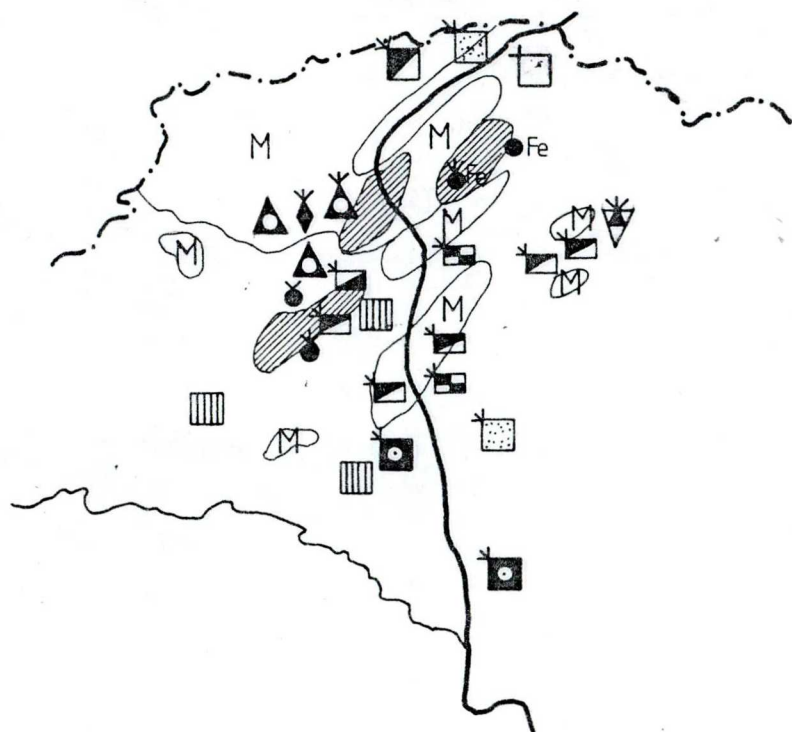
I. 2. 1. Bódvaszilasi-medence

A mai államhatáron tulnyuló természetes táj általam vizsgált szakaszát északon az Alsó-hegy hosszan elnyúló vonulata szegélyezi, melynek lábánál fakadó forrásokból kisebb vízfolyások sora fut a Bódvába.

Délkeleti peremén emelkedik a Bódva-völgy felé meredeken le szakadó 370 m tszf. magasságu Esztramos, melynek mészkőtomagát évszázadok óta bányásszák, sőt korábbi időszakokban a hegyben rejlő vasércet is kitermelték és hasznosították. / DÉNES GY. 1983./ / 5. ábra/

A medence ny-i oldalán emelkedő karsztos hegyvidék barlangokban gazdag. / JAKUCS L. 1975/

Hasznosítható ásványi nyersanyagok a Bódva-völgyben és környezetében.

	kutatás alatt álló terület		homok
	kutatásra javasolt terület		kavics
M	mészkö		díszítő mészkö
●Fe	vasérc		festékföld
	gipsz , anhidrit		barnaszén
	barit		működő bánya
	építési mészkö		tartalék, egyéb előfordulás
	égetési mészkö		

A Bódva folyó mellett kb. 0,5 km szélességben mocsaras, lápos, vadvizes volt - illetve részben ma is az - a terület, így települések a magasabb térszineken ill. a völgy nyulványaiban jöttek létre. Települései: medencének is nevet adó Bódvaszilás, Bódvarákó, Komjáti, Bódvalenke, Torna-szentandrás, Tornanádaska, Hidvégardó.

/ Itt található tehát a Bódvavölgy településeinek csaknem a fele./

I. 2. 2. Perkupai-medence

Csupán 4 km hosszú és 2,5 km széles öblözet. A Bódva szorosan a keleti peremén folyik. A folyó teraszai közül IV., V., VI. követhető nyomon. Itt is a Bódva folyó mentén mocsaras, lápos a terület, így település itt is csak a magasabb térszinen jöhetett létre. Egyetlen települése: a névadó Perkupa. Jelentős ásványkincse a triász üledéksor legidősebb rétegeiben található gipsz és szerpentin, melyet építkezéshez, illetve az anhidritet a szikes talajok javítására használnak. A Perkupa mellett működő gipsz és anhidrit bánya 1950. óta üzemel és Magyarország egyetlen ilyen üzeme a rudabányai üzem 1986-os megnyitása előtt. /BAUMA V. 1960./ /5. ábra/

I. 2. 3. Szendrői-medence

10 km hosszú, 4 km széles. A karbonkori és középkori tönkdarabok egyes darabjai 4-5 m-re emelkednek ki a medence felszínéből.

Ezek, mint árvizmentes terek mészégetőknek adtak helyet ősidők óta. / PEJA Gy. 1962./

A medence területe egyébként mocsaras, lápos, így települések csak a medence szélén /Szendrő, Szalonna/ ill. a medence-nyulványokban jöttek létre /Meszes, Szuhogy/.

Hasznosítható ásványkincs a medence körzetében, az építkezéshez kiválóan alkalmas szürkesávos mészkő, melyet magas kristályosodottsági foka alapján diezítő mészkőnek is bányásznak. /Rakacsi- "márvány"/ /5. ábra/

I. 2. 4. Edelényi-medence

18 km hosszú, 6 km széles, a kis medencék közül a legnagyobb, a miskolci kapuba torkollik. / 2. ábra/

Felvezet a már említett 20-30 m magasságra a felszíntől kiemelkedő alaphegységi szirtek és a Bódva folyó teraszai határozzák meg.

A Bódva-völgyben a folyó 6 teraszt alakított ki az idők során. / LÁNG S. 1944-49./ A VI., a legrégebbi teraszfelszín a mai "hegytetők" területe. Átlagos tengerszintfeletti magassága 250-300 m. Ez a már említett, a pliocén végén, a levantei tó kiszáradása után létrejött felazint jelenti. Az ópleisztocénben alakult ki a 190 m tszf. magasságú V. terasz. A középső pleisztocénben jött létre a IV. terasz - 160 m tszf. magassággal. Az V. és IV. terasz létrejöttében elsősorban kéregmozgások vettek részt, közvetlenül az Alföld süllyedése.

A süllyedő Alföld ugyanis bevágódásra kényszerítette a völgy folyóit. Ha megnyugodott a mozgás, a folyó kanyarogva szélesítette a völgytalpat.

Az ujpleisztocénban kialakult 140-144 m tszf. magassággal jelzett III., és a holocénban létrejött II. /134 m tszf./ és I. /130 m tszf./ teraszok kialakításában részt vettek a jégkorszaki éghajlatváltozások is.

A hideg-száraz és a meleg-csapadékos időszakok váltakozása teraszképződéshez vezetett. A fagyos időszakokban ugyanis sok volt a szétfagyottkőzetekből származó törmelék, kevés a víz - így a folyók feltöltötték a völgy fenekét. A csapadékos, melegebb időszakban több lett a víz és kevesebb a törmelék - ekkor a folyók bevágódtak.

A hordalék szállításának módja, azaz, hogy görgetve, ugráltatva vagy lebegtetve szállítja a folyó a hordalékot, szintén szerepet játszott a teraszok kialakításában, melyet főként az Edelény melletti Nagyréten lehet kimutatni. / PEJA Gy. 1973./

Az árvízmentes teraszok, a Borsodvár szirtje, a folyóvíz közelsége és egyben az általa nyújtott védelem kedvező letelepedési lehetőséget jelentett már az őskorban is. Jelentősebb település kialakulását eredményezte a medence fekvéséből adódó "kapu"-jellege, hiszen innen a Felvidékre vezető út jól ellenőrizhető volt, sőt vámszedő hely kialakítására is lehetőséget nyújtott.

Meghatározó természetföldrajzi adottság még az itt található - már említett - barnaszén készlet.

I. 3. Éghajlat

A völgy éghajlatát döntően a felszíni adottságok: fekvése, észak-déli futása, dél felé való nyitottsága határozza meg. Itt a hegyvidék alföldi jellegű sík területtel találkozunk, így a legötbb éghajlati elem izogörbéje a Bódva III. térsza mentén /160-170 m tszf./ fut körbe. / 6-7-8. ábra/

Az alacsonyabb térszinek az alföldi perem klímáelemeit élvezik, a magasabb területek a hegyvidéki klímáelemek hatása alatt állnak.

I.3.1. Sugárzás, napsütés, felhőzet

A besugárzás évi összege a Bódva völgyben, hazánk éábbi északi fekvésű területével egyetemben 4300-4400 MJ/m², ami lényegesen kisebb az Alföldi értékeknél. /PÉCZELY GY. 1979./ A besugárzás évi mennyiségének alakulását a földrajzi szélesség, illetve ennél jelentősebb mértékben a felhőzet mennyisége befolyásolja. A völgy északi részén 64-66 % az évi átlagos felhőzet, a délebbi területen 62-64 %. A borult napok évi száma átlagosan 140. A napsütéses órák száma az országos átlaghoz viszonyítva alacsony, 1950-2000 óra. / 6. ábra/

I.3.2. Légáramlás

A völgyben uralkodó szélirány az észak-északkeleti. A települések levegőjének tisztasága szempontjából ez rendkívül kedvező, hiszen a kazincbarcikai és a sajóbábonyi üzemek által erősen szennyezett légtömegek így nem jutnak be a völgybe.

I.3.3. Hőmérséklet

Az évi középhőmérséklet $8-10^{\circ}\text{C}$ között változik a völgyben. Északról északra haladva a magasabb középhőmérsékleti értékű terület benyulik a völgy mentén a Cserehát és az Aggteleki hegység magasabb térszinű területei közé.

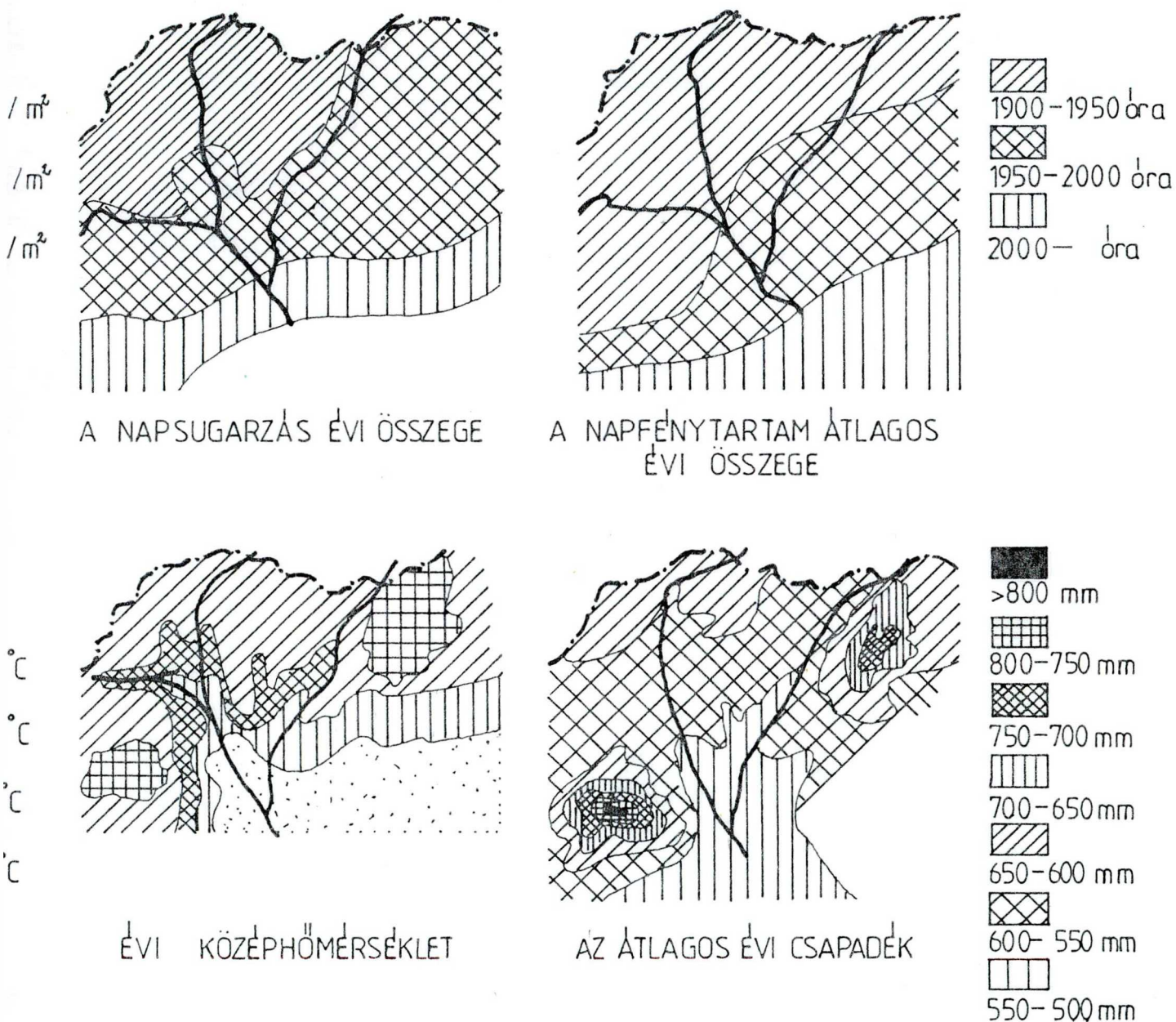
/ 6. ábra/

A tavasz kelészosok tenyészidőszakának középhőmérséklete a völgy északi részén $10-11,5^{\circ}\text{C}$, a középső területen $11,5 - 12^{\circ}\text{C}$ és csak a déli részen éri el a $12 - 12,5^{\circ}\text{C}$ értéket. /7. ábra/

A kapásnövények tenyészidőszakának középhőmérséklete szempontjából kb. az előző beosztás szerint szintén három részre tagolható a völgy. Északon $15,5 - 16^{\circ}\text{C}$, a középső területen $16 - 16,5^{\circ}\text{C}$ és délen $16,5 - 17^{\circ}\text{C}$. /7. ábra/

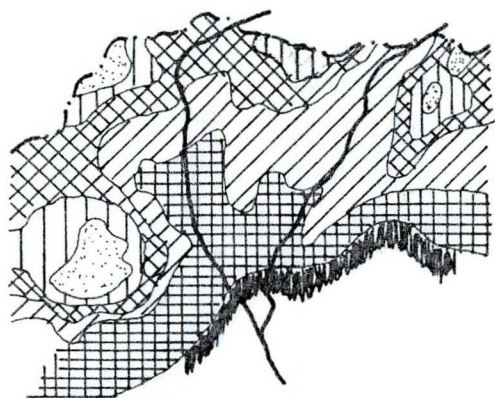
A téli napok átlagos száma magas, 40 feletti a völgy északi felén és 35-40 közötti a délebbi területeken. / 8. ábra/

Éghajlati adottságok a Bódva-völgyben és környezetében.

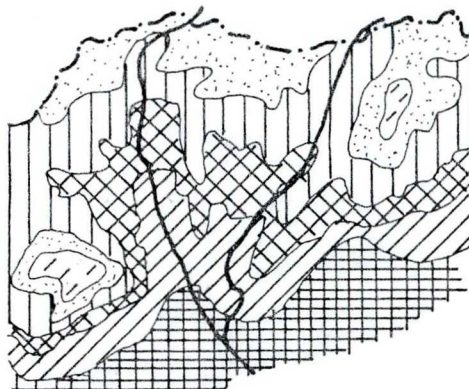

/Észak-Magyarország Atlasza, 1979./

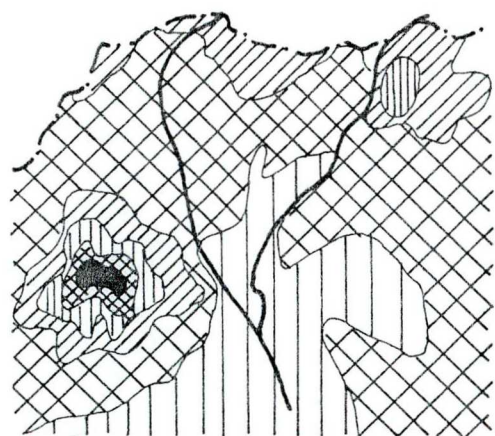
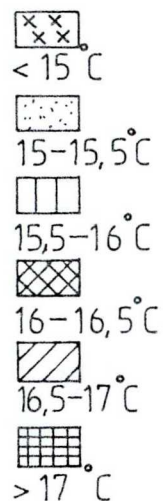
Eghajlati adottságok a Bódva-völgyben és környezetében.

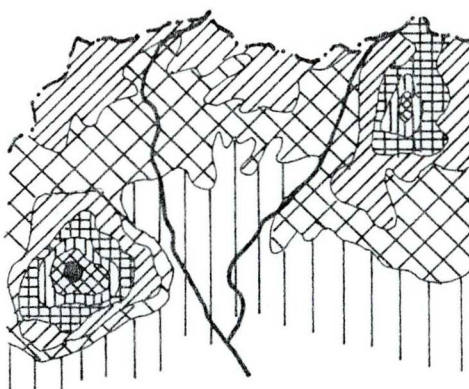
A TAVASZI KALASZOSOK TENYESZIDŐSZAKÁNAK KÖZEPHŐMÉRSEKLETE /március-június/

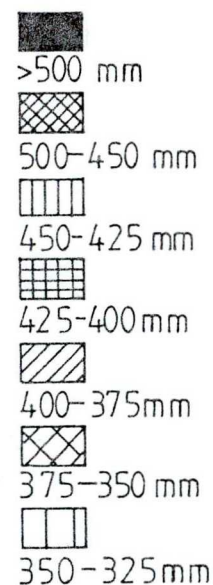
A KAPASNÖVÉNYEK TENYESZIDŐSZAKÁNAK KÖZEPHŐMÉRSEKLETE /április-szeptember/

A TAVASZI KALASZOSOK TENYESZIDŐSZAKÁNAK CSAPADEKA /március-június/

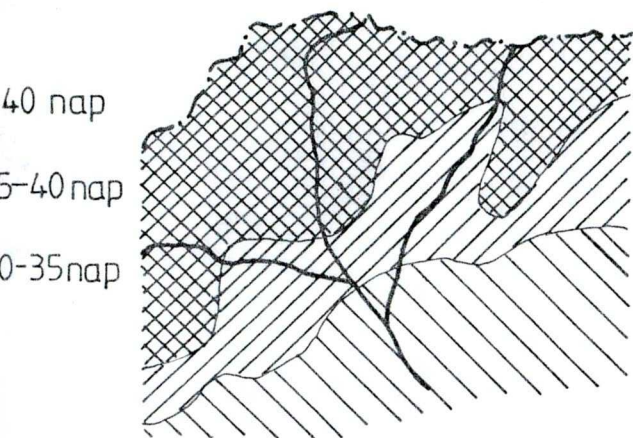

A KAPASNÖVÉNYEK TENYESZIDŐSZAKÁNAK CSAPADEKA /április-szeptember/

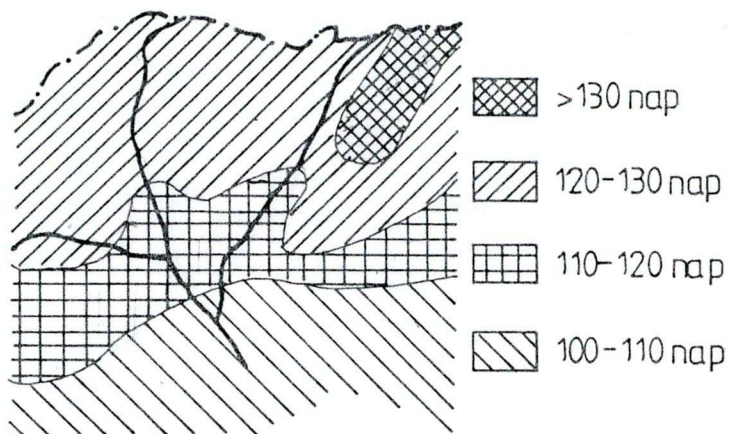

/Észak - Magyarország Atlasza, 1979./

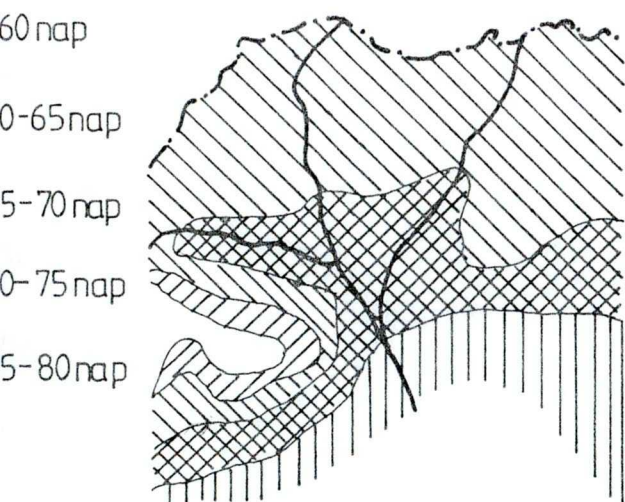
Eghajlati adottságok a Bódva-völgyben és környezetében.

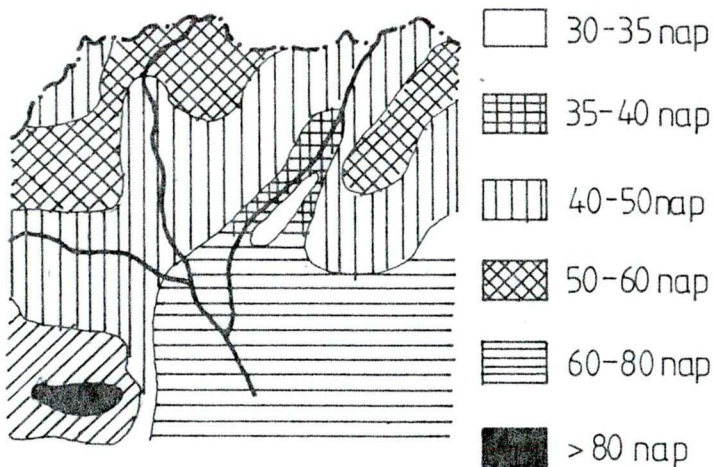
TÉLI NAPOK ÁTLAGOS SZÁMA

FAGYOS NAPOK ÁTLAGOS SZÁMA

NYÁRI NAPOK ÁTLAGOS SZÁMA

HÓTAKARÓS NAPOK ÁTLAGOS SZÁMA

/Peczely György 1979./

A fagyos napok átlagos száma szerint szintén jól elkülöníthető az északabbi és a déli rész, 120-130, illetve 110-120 közötti értékkel, mely országos viszonylatban magas. /3. ábra/ A nyári napok száma szinte a völgy egész területén 65-70 között alakul. / 8. ábra/

A tavasz általában 3 héttel később érkezik, mint az ország délkeleti, alacsonyabb térszinű területeire.

1.3.4. Csapadék és hóviszonyok

Az átlagos évi csapadékösszeg területünkön 550-600 mm, ill. a legészakibb részen 600-650 mm. A Kárpátok csapadékarányában tehát ez a terület magasságához viszonyítva száraz vidéknek minősíthető. / 6. ábra/

Ezt mutatja az ugynevezett ariditási index is, mely e területen 1 - 1,15 között, ill. a legészakibb részen 1,15 feletti értéket vesz fel. / PÉCZELY Gy. 1979./

A csapadék évi eloszlását tekintve nyári csapadékmaximum figyelhető meg. Május-augusztus között hull az évi csapadék 55 %-a. / MÉSZÁROS I. 1983./

A hótakarós napok átlagos száma a völgy nagy részén 40-50 nap, a legészakibb területeken 50-60 nap között változik. Az átlagos maximális hó vastagság ezen a területen 15-20 cm, mely kevesebb mint a környező hegy- ill. dombvidéken. / 8. ábra/

Az őszi-téli hónapokban gyakori a ködképződés, mely főként a közlekedést nehezíti. A Bódva-völgy az előzőekben vázolt klímaelemeknek megfelelően az éghajlat szempontjából két részre osztható: az északi, országhatár melletti rész mérsékelten hűvös - mérsékelten száraz, a völgy nagyobb területét elfoglaló délebbi terület pedig a mérsékelten meleg - száraz éghajlati körzetbe sorolható.

/PÉCZELY Gy. 1979./

Üszességében elmondható, hogy az éghajlat szempontjából a terület a viszonylag hűvös éghajlat, a tenyészidőszak rövideége stb. miatt leginkább a gabonafélék, kukorica, napraforgó, burgonya, takarmánynövények termesztésére alkalmas. / Mészáros I. 1983./

I.4. Talaj

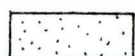
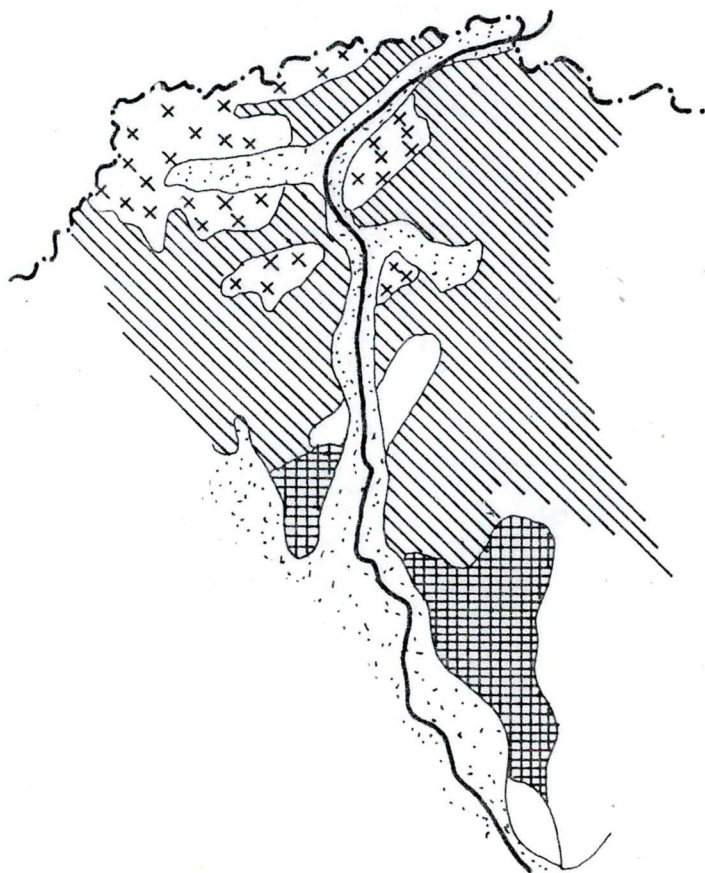
Az alapkőzetnek és a növénytakarónak megfelelően a Bódva-völgyben és a környezetében négy talajtípus alakult ki.

/ 9. ábra/

a./ A harmadkori üledékekkel felépített hegytetőkön, völgyoldalakon 160-300 m, így agyagbemosódásos barna erdőtalaj alakult ki. Ezen erdők és szántók találhatók, a talaj termékenysége a legtermékenyebb hazai talajváltozat termékenységének a 30,1 - 40 %-át éri el, ezt északon csak 20-30 %-át.

/ 10. ábra/

Talajtípusok a Bódva-völgyben és környezetében.

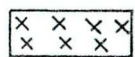
nyers öntéstalaj

csernozjom barna erdőtalaj

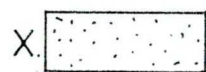
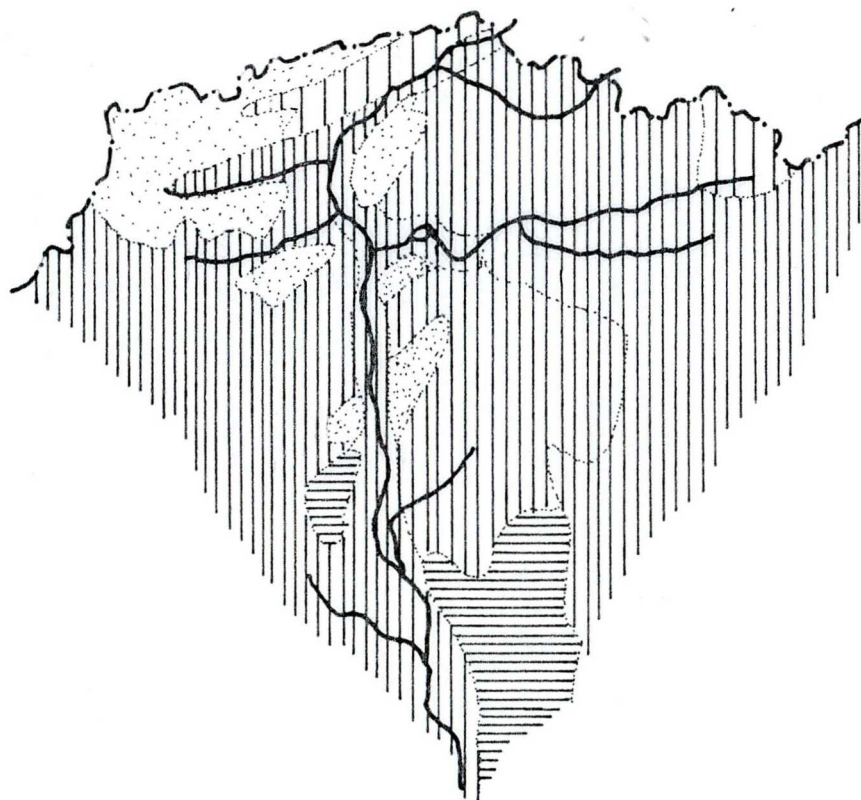
agyag bemosódásos barna erdőtalaj

rendzina talaj

/Észak-Magyarország Atlasza, 1979./

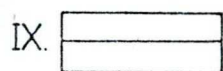
A talaj minősége a Bódva - völgyben. a leg-
termékenyebb hazai talajváltozat %-ában.

0,1 – 10 %

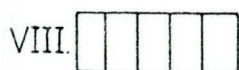
30,1 – 40 %

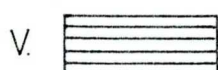
10,1 – 11 %

40,1 – 50 %

20,1 – 30 %

50,1 – 60 %

/Észak-Magyarország Atlasza, 1979./

10. ábra

b./ Az alacsonyabb teraszszíkokon vályogos réti talaj található, mely mezőgazdasági művelésre kitűnően alkalmas. Termékenységi százaléka 40-50 % közötti.

c./ Magasabb térazineken, erdőségi területeken rendzina talaj alakult ki, mely mezőgazdasági művelésre alkalmatlan. Termékenysége 10 %-on aluli érték jellemző.

d./ Az árterületeken öntéstalaj a jellemző, mely mezőgazdasági művelésre alkalmas, de az árvízveszély, a magas talajvízszint miatt főként csak rét ill. legelőgazdálkodás folyik rajta, termékenysége 30-40 %-nak felel meg a legtermékenyebb hazai talaj termékenységéhez viszonyítva.

A völgy szántóinak aranykorona értékeit vizsgálva is kitűnik, hogy a Bódva-völgy településeinek határában sokkal jobb minőségű földek vannak, mint a szomszédos hegy, ill. dombvidéken, bár a völgyön belül is legjobbnak minősülő déli területek átlagos értéke - 15,9 ak/ha - messze elmarad az országos 21,1 ak/ha-os értéktől. /MÉSZÁROS I. 1983./ Így az ezeken a földeken gazdálkodó mezőgazdasági termelőszövetkezetek is Borsod megye hátrányos adottságú termelőszövetkezetei közé soroltatnak. /PUSZTAI B. 1969, LUKÁCS J-né 1979./

A kedvezőtlen természeti feltételeket erősíti még a talajerózió, mely erősen pusztít a fedetlen lejtőkön és a szakszerűtlenül művelt szántókon.

A talajerózió oka a kedvezőtlen domborzati viszonyokban rejlik. Sok esetben ^{az} 1-1 táblán belüli szintkülönbség meghaladja az 50 m-t. Az átlagos lejtés 22 %-os. /MÉSZÁROS I. 1983./ A legnagyobb kiterjedésű összefüggő sík területek Edelénytől délre, a Bódva két oldalán találhatók.

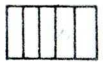
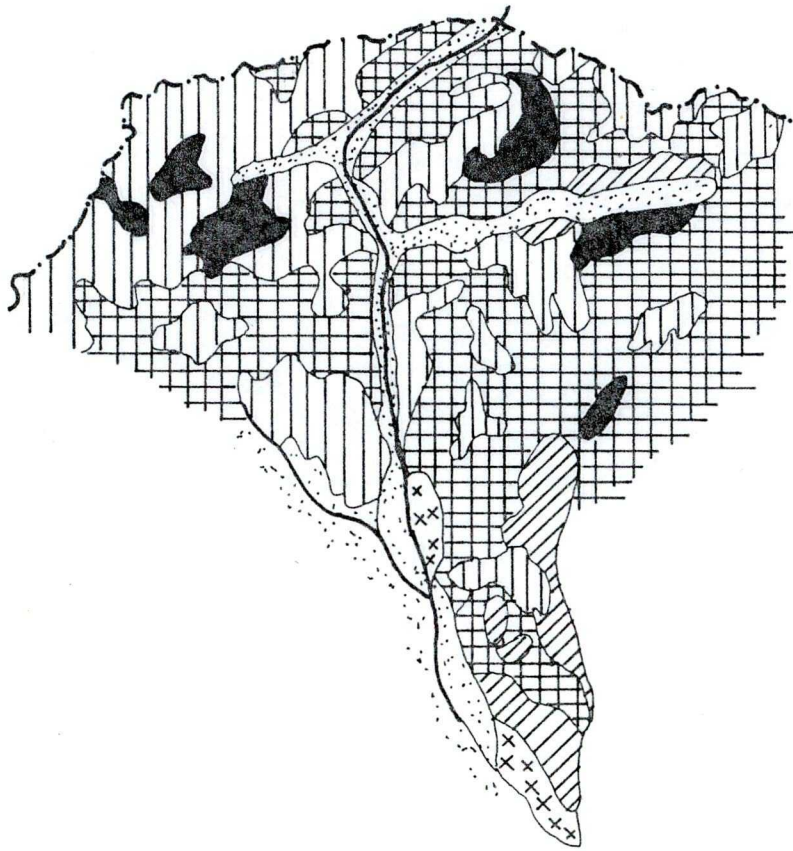
Az erózió mértéke 30-70 % között változik. / 11. ábra/
A talajerózió mértékére jellemző, hogy pl. 1985. tavaszán is az esőzések hatására az utak járhatatlanná váltak több helyen, ill. a dombvidéki részen az elültetett növényeket a lezuduló víz kimoosta és lehordta a termő talajréteggel együtt.

A fent ismertetett talajadottságok is azt bizonyítják, hogy főleg az északi területeken az átlagostól nagyobb erőfeszítésbe kerül a megfelelő szintű megőgazdasági termelés folytatása.

I. 5. Vízrajz

A völgyet létrehozó Bódva-folyó a Szomolnectól D-re fekvő bodócai erdőben /Csehszlovákia/ ered. Teljes hossza 110,7 km. Határainkon túl szabálytalan fékőrt ír le. Futását előbb keletire, majd délire, végül nyugatira váltja. Határainkon belül megközelítőleg észak-déli folyású. Magyarországi szakasza 70 km hosszú. Vízgyűjtőterületének nagysága 851 km².

Talajerózió a Bódva-völgyben és környezetében.

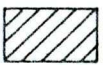
erdő

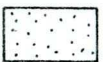
nagymértékű erózió (az eredeti termőréteg több mint 70%-a errodált)

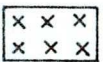
közepes mértékű erózió
/az eredeti termőréteg 30 – 70 %-a errodált/

kismértékű erózió
/az eredeti termőréteg kevesebb mint 30 %-a errodált/

a lehordott talaj felhalmozási területe

nem errodált vagy nem teljes mértékben errodált

/Észak-Magyarország Atlasza, 1979. /

Mellékpatakjai: / 2. ábra/

jobb oldali: tornanádaskai, Vecsem-p, Szilas-p, Pó-
lyás-p, Ménes-p, Jósua-p, Viz-völgyi-p.,
Rét-p., Telekes-p., szuhogyi-p., Szokoly-p.
Kincsem-p.

baloldali: Sas-p., Juhász-p., Potronyik-p., Rakaca-p.,
szendrői-p., abodi-p., ládbesenyői-p.,
balajti-p., damaki-p.

A folyó a vizegált területen középső szakasz jellegű. A Szendrői-hegység területén azonban a kanyarogva feltöltés helyett kanyarogva bevágódó jelleg a jellemző. Érdekes, vadregényes színfoltja a tájnak a szinte feleőszakasz hatású szűk szurdok.

A folyó vízjárására a július-szeptemberi kiviiz és a március-április idején tapasztalható nagyvíz jellemző. Vízhozama Komjátinál, Szendrőnél, Sajóecsegnél /a torkolatnál/ a következőképpen alakul:

m ³ /s	kisvíz	középvíz	nagyvíz	árvíz
Komjáti	1,1	6,0	40	
Szendrő	1,3	7,0	40	
Sajóecseg	1,6	7,5	60	111

A folyó középvízhozamra vonatkoztatott

	szélessége	mélysége	sebessége
Szendrőnél:	25 m	0,4 m	0,69 m/s
a torkolatnál:	45,6 m	0,8 m	0,65 m/s

Ezekből az adatokból látható, hogy a Bódva nem egy nagy folyam, inkább csak patak, mégis nagy jelentőséggel bír a völgybeli népesség életében.

Évezázadokon keresztül sok gondot okozott a Bódva áradása. Termőterületeket, településeket öntött el. Még az első, 1925-ös folyószabályozást követően is, pld. 1965-ben is árvizről tudósítottak az újságok. Ekkor mintegy 11.000 k.hold került víz alá, melynek kb. fele bevetett szántó volt. A kár 20 millió Ft. Különösen nagy a kár Bódvarákó, Edelény, Boldva, Hidvégárdó, Komjáti, Szalonna, Borsod-szirák, gazdaságaiban. / ÉM. 1965./ A Bódva kiegyenesítése, helyenként gáttal való övezése csak 1967-ben történt meg. Azóta lakott településeket nem fenyeget az ár.

A folyó közelsége azonban az itt élő lakosság számára előnyt is jelent, sőt a völgy korai és gyors benépesüléséhez is hozzájárult. Elsősorban a szükséges ivóvizet biztosította a teraszok rétegvize, ill. korábban maga a folyó is. Az ivóviz bősége pedig a karsztos Aggteleki hegység szomszédságában nem lebecsülendő. A folyó vizének tisztasága alapján ma is vízvédelmi szempontból az elsőrendűen védett folyóink közé tartozik.

Szigoru védettségét a Sajó völgyi iparvidékhez való közelsége is indokolja, hiszen ezen iparvidék ivóvíz ellátásába a Bódvát is bekapcsolták. Borsodszirák közelében működik vízkivételi állomás, ahonnan vezetéken jut el a víz az iparvidékre. A völgy települései közül csak ötben található vízműtelep. A népesség nagy része ásott kutakból jut ivóvízhez. Ezek minőségét egyre jobban fenyegeti az elnitratosodás. A dombvidéki falvakban még erősebben jelentkezik ez a probléma. Így Edelényben a Vízművek kezelésében egy víztasakoló üzem is működik, mely a megye nagy részét ellátja egészséges, a csecsemők számára egyes vidékeken nélkülözhetetlen tasakos vízzel.

A völgy viszonylag száraz éghajlata ellenére a Bódva folyóban rejlő öntözési lehetőségeket az itt gazdálkodó termelőszövetkezetek nem használják ki. Öntözés csak Edelény és Szalonna mellett folyik. Az öntözést segíti a völgy közelében, mellékpatakjának a Rakaca-pataknak felduzzasztásával létrehozott Rakacai-Víztározó. Ennek kialakításával az öntözés mellett a tágabb környék egyenletesebb vízellátását sikerült biztosítani és létrehozták a Bódva-völgy egy idegenforgalmi bázisát.

I.6. Növényzet

A völgyet kísérő hegy- és dombvonulatok természetes növényzetét a tölgy és cserfa erdők, Szalonnától északra pedig a bükk- és fenyőerdők jelentik. / 11. ábra/

A fakitermelés - az északi részen jelentősebb mértékben - ma is folyik.

Magában a völgyben ma már csak a Bódva menti mocsaras területeken maradt meg a rétes, ligetes, fűzfás táj természetes állapotában, a magasabb térszíneken ezt szántóföldek, legelők váltották fel.

Növényzeti érdekességként és természetvédelmi értéként tartják számon Ziliz és Komjáti tölgyóriárait és a 13 k.hold nagyságú tornanádaskai Arborétumot, ahol a jellegzetes mamutfenyőn kívül meglepően változatos, ritka fafélék, cserjék találhatók.

I. 7. A Bódva-völgy településalakító természeti erőforrásai /összegzés/

a./ Földrajzi fekvése révén összeköttetést jelent a Felvidék és az Alföld között, közlekedési utvonalak kialakítására alkalmas.

b./ Felekezési, éghajlati és talajadottságai a környezeténél jobb, bár az Alföldénél lényegesen rosszabb feltételeket teremtenek a mezőgazdálkodáshoz.

c./ Az árvízmentes teraszok, a kis-medencék magasabb térszínei települések kialakítására alkalmasak.

d./ A hasznosítható ásványi nyersanyagok a helyben található építőanyagot biztosítják, és a férfi munkaerő egy részét lekötő bányáipar kifejlődését eredményezte.

e./ A Bódva folyó és patakjai ivó- és öntözővizet biztosítanak.

f./ A közvetlen környezetében fekvő Rakacai-víztározó, az Aggteleki Természetvédelmi Terület - benne a Baradla és a Béke barlanggal -, a törnanádaskai arborétum az idegenforgalom fejlődését teszi lehetővé.

A természetföldrajzi adottságok, így mind a felszín, mind az éghajlat és még a növényzet szempontjából is a völgy két részre osztható. Más - az idegenforgalmat kivéve általában kedvezőtlenebb - adottságokkal rendelkezik az északi, határmenti terület.

II. A Bódva-völgy településeinek fejlődése a felszabadulás előtt

II.1. A völgy benépesültsége a honfoglalás előtt

A kedvező természeti környezetnek köszönhetően a völgy és környéke már a honfoglalás előtt is lakott hely volt. A barlangi kultúrák emlékeink tul /KORMOS T. 1917, SIMÁN K. 1983, NYÁRI J. 1981, KEMENCZEI T. 1973. GÁBOR J.-HELLERBANDT M. 1975./ egyedülálló a borsodi földvártól 640 m-re feltárt nyíltszinű ujkőkori település /KEMENCZEI T. 1973./ A település az ellenséges támadás elől jól védhető helyen, a magas, meredek dombtetőn létesült. Kialakulásában a védelmi szempont mellett az ivóvizet is jelentő Bódva folyó halállománya és a terület mezőgazdasági művel^{hed}tsége is közrejátszott, hiszen az előkerült őrlőkövek tanúsága alapján a völgy - talán legelső - nyíltszini településének lakói a vadászat és a halászat mellett földműveléssel is foglalkoztak.

A bronzkor utolsó szakaszában, az i.e. XIV. sz.-ban a Ruda-hely, Martonyi és az Esztramos érceinek jelentősége - és ezáltal a terület eltartóképessége - megnőtt, így erősebb benépesültségről árulkodnak a régészeti leletek. /KEMENCZEI T. 1973, 1968, CSOMA J. 1912./

A vaakor elején is tovább élő fémművesség a preszkita törzsek megjelenésével hanyatlani kezdett / DÉNES GY. 1983./, de még a kelta kori leletek alapján is megállapítható, hogy a Ruda-hegy és az Esztramos bányáit művelték i.e. I-II. sz-ban is /K.VÉGH K. 1969./.

A népvándorlás hullámai érintették a Bódva-völgyet is. Jazig-szarmata népek, vandálok, gepidák, hun-avarok, szlávok telepedtek meg térben és időben egymást váltva területünkön. Az avar birodalmat megdöntő bolgárok uralma alatt a népsűrűség megnövekedett, ugyanis határvédelemre, embergyepüként balkáni délszlávokat, macedonokat telepítettek be, mely népcsoportok e már korábban itt élő avarsággal keveredtek és később beoldvadtak a tulnyomó többségű honfoglaló magyarságba /DÉNES GY. 1983./.

II. 2. Honfoglalás a Bódva-völgyben

A honfoglaló törzsek először a legtermékenyebb, legjobb megélhetést nyújtó területeket, a folyó völgyeket szállták meg. Így a Bódva-völgy Edelénytől délre eső része is már az első szakaszban benépesült. Edelény már a X. században lakott hely volt, s a XII. sz.-tól állandó névvel jelzett település /MÓDY GY. 1969./

A legkorábbi településvonal tehát a Bódva-völgyet két részre osztja. A településvonal a bükkerdők határvonalán húzódott, ugyanis a bűkk és fenyőerdők vidékén nem volt elegendő legelő a honfoglaló magyarság állatai számára.

A völgy északi részét csak később népesítették be, mikor a terület eltartó képessége mellett a védelmi szempontok kerültek előtérbe. /MÓDY GY. 1969./

" ... amikor a magyarok megerősödtek, köztanácsból és minden lakosok javaslatára Borsut, Bonger fiát erős haddal kiküldték a lengyelek földje felé, hogy az ország széléit tekintse meg és gátokkal erősítse meg a Turtur hegyéig, és alkalmas helyen építsen várat az ország őrizete végett. Borsu pedig szerencsésen megindula és sok parasztságot összegyűjtve a Bódva váma mellett várat épít, amelyet a nép Borsodnak nevez, mivelhogy kicsiny vala." /ANONYMUS/

Ekkor építették tehát a megyének nevet adó Borsod várát és erősítették meg a határt. Anonymus Gestájából elemezhető ki az is, hogy Bors a területet megülő magyarokkal együtt, azok mellé és közé, a meghódolt Borsod vidéki, alsó Bódva-völgyi népekből egy csomó fiatal családot telepített rabokként Borsodtól északra, ahol korábban csak szorvány települések lehettek.

A határok védelmére idegeneket, besenyőket, hunokat is telepítettek. /DÉNES Gy. 1983./

Ha ez a hagyomány helytálló, akkor ezzel a honfoglalás kori telepítésekkel kezdődött meg az egész vidék sűrűbb benépesülése.

II. 3. A feudalizmus kibontakozása és virágzása a Bódva-völgyben

A honfoglalás utáni történelem három párhuzamos vonáson követhető nyomon.

a./ A Borsodban ősfoglaló Ursur-nem birtokainak északi határát a mai Szalonna és Perkupa közötti, akkor járhatatlanul mocsaras völgyesoros jelentette. /DÉNES GY. 1973./

b./ Az azon túli terület, mint az ősfoglaló nemzetségek által meg nem szállt föld, a fejedelmi, utóbb királyi család magánbirtoka lett.. Ugyancsak királyi kézre kerültek a szorostól délre eső meg nem szállt területek és a nemzetségektől kisajátított területek.

c./ A királyi birtoktáshoz ágyazódva helyezkedtek el a nemzetséges szállásbirtokai.

A települések fejlődése elsősorban a királyi birtokokon indult meg. A X. sz. első évtizedeitől kezdődően megkezdődött a szolgáltató népek betelepítésével északon - a tornai uradalom, délen - a borsodi várbirtok kialakítása.

A szolgáltató népek ülései kezdetben egy vagy néhány család által lakott tanyából, tanyacsoportból álltak, melyek nagyobb területen, szétszórva helyezkedtek el. A szolgáltató népi településeket kialakulásukkor, a X-XI. sz.-ban, többnyire aszerint nevezték el, hogy az ott élő néhány család milyen szolgáltatási kötelezettségeket teljesített. Ezek az elnevezések az utókor számára is fennmaradtak.

Igy a tornai uradalom falvai közül Szekeres /mai Szepei Csehezlovákia/ szekérfuvarozást teljesítő szolgáló népek, a több Kovácsi falu /az egyik Hidvégardó és Torna-szentjakeb közt található, másik a mai Tornaszentandrás-hoz tartozó pusztá/ a kovácsok, Mile neve a szénégetők, az Ardó nevű falvak neve pedig az erdész elődök nevét őrzi.

Az ókori hagyományokkal rendelkező vasművesség is tovább élt a tornai részen az Esztramos és Martonyi vasércére épülve. A XII. sz.-ban azonban hanyatlani kezdett, ekkor a bányák jobb kihasználása, szélesebb körű munkamegosztás és a királyi udvarház jobb ellátása érdekében királyuknak cseh és német vendég telepéseket telepítettek a tornai uradalom egyes településeibe. Ezek a települések kedvezményeket, kiváltságokat élveztek /szabadon választhaták bíráikat, papjaik megtarthatták az egyházi tizedet .../ Hospesek éltek Hidvégardóban, Szentandráson és a Szendrő és Szalonna közötti Csehiben. /DÉNES GY. 1983./

A borsodi várbirtokot az I. István által a Borsodi vár szolgálatára rendelt 25 falu /köztük Borsod, Balajt, Császtá, Kazinc, Lánci, Mucsony, Palkonya és Sáp/ és a szállásbirtokokon a nemzetségek elszegényedett tagjaiból, a vár körüli tiszti szolgálatokat teljesítő várjobbágyokból és a várnépek fegyveres szolgálatára kötelezett csoportjaiból összetevődő kienemesi falvakból állt.

A várbirtok népességét a fentiekén túl a mezőgazdasági termeléssel és az iparsal foglalkozó várnépek egészítették ki.

A vár alatt elterülő Borsod község központi helyet töltött be. Ez gazdaságilag azzal jellemezhető, hogy az első időkben a vármegye északi részének fő piachelye volt. Társadalmilag két összetevő emelte rangosabb településsé: katonai és gazdasági szervezete, valamint az, hogy Borsod főesperesi kerületi székhely volt a XI. sz.-ban.

/B.TÓTH I. 1973/

A királyi uradalnak, birtokok egy részének gazdasági és hadiszervezeteként létrejövő királyi vármegyének azonban már csak névadója Borsod, de nem központja. /B.Vm.1939./ Borsod várát és környékét a tatárok dúlták és égették fel, s a vár, amely uradalmait már korábban jórészen elvesztette, ezzel be is fejezte történelmi szereplését, a későbbi évszázadokban gazdasági, társadalmi és egyházi vonatkozásban egyaránt Szendrő, majd Edelény veszi át Borsodtól a közvetlen környék központjának szerepét.

2. /MÓDY GY. 1957./

Az ősfoglaló nemzetségek szállásbirtokai vagy királyi vagy nemesi falvakká váltak, s további fejlődésük a Borsodi várbirtok fejlődésével fonódott össze.

II. 4. A Bódva-völgy településeinek fejlődése a tatárjárástól a török hódoltságig

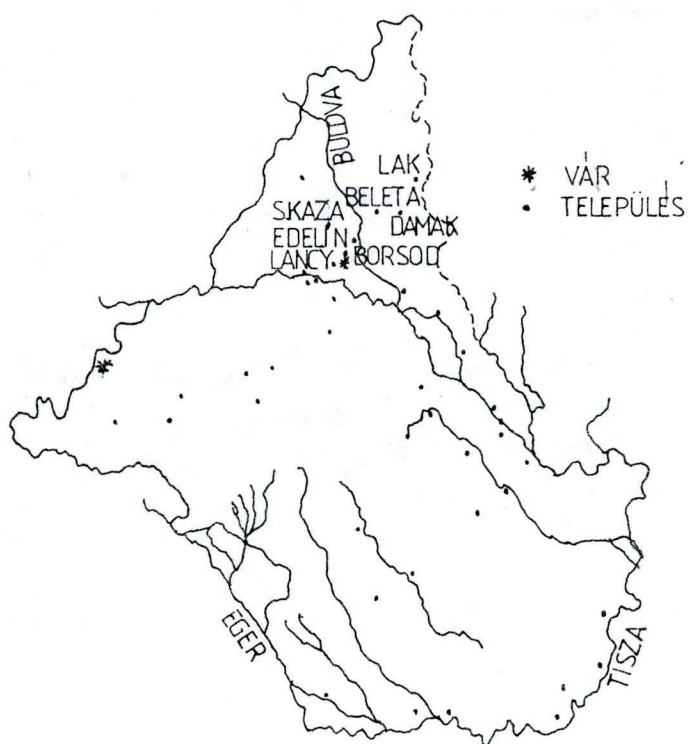
A tatárjárás döntő ütközete, a muhi csata után IV. Béla a Bódva-völgyén keresztül menekült rövid tornai pihenő után az osztrák határ felé /A-T Vm, 1896./

Vidékünk szempontjából ennek kettős következménye lett. Egyrészt az üldöző tatár seregek így végig dulták a völgyet, másrészt a hegyekbe, barlangokba, erdők sűrűjébe menekült népnek IV. Béla nem feledve a tornaiak segítségét, a tatárjárás után adományokat és kiváltságokat juttatott, nagymértékben hozzájárulva a tornai rész településeinek fejlődéséhez. /KATONA T. 1981./

Sorra alakulnak újra a falvak és új települések is keletkeznek. Az említett okból a fejlődés főleg a királyi, ill. volt /eladományozás előtti/ királyi birtokokon. Míg Klein Gáspár vázlata / 12. ábra/ a tatárjárás idején a Bódva-völgy borsodi, azaz déli részében csak Boldva, Edelény, Borsod településeket, a csereháti részen pedig csak Damak, Beleta /Balajt/ és Loch /lak/ településeket tünteti fel, az írásos emlékekben minden jelenlegi falu nevét XVsz-ig, már említik. /KLEIN G. 1939., GYÖRFFY GY. 1963./

A tornai települések neveivel is, úgymint Nádasd /Tornanádaska/, Komjáti, Lenke, Milo, Szendtandrás, Szilas, Ardó /Hidvégardó/, Verbecse /Becskeháza/, Rákó - az 1280. évi ill. az 1283. évi királyi adománylevelekben találkozhatunk /TKJ/

Borsod megye a tatárjárás idején 1241-ben.

A Váradi Regestrum és
oklevelek alapján.

/Klein Gáspár vázlata/

/Ekkor Komjáti, Lenke, Mile és Rákó még Borsod megyéhez tartozott./ /GYÖRFFY GY. 1963./

A tatárjárás után, IV. Béla várépítő politikájának hatására épült fel a Bódvaszilas felett emelkedő Szárd-hegyen /a Szárd-vár/, mely a tornai uradalom /immár vármegye/ egyik központja, a tornai ispán székhelye lett.
/A-T Vm. 1896./

A völgyben a fentebb említett Milén kívül az északi részeken még két, a déli részen is még három településről van emlékünkre, melyek ma már nem léteznek. Így: Halyagos - Komjáti-val szemközt a Bódva partján, Kőszög - a Tornaszentandrás és Bódvalenke között emelkedő Kőszög domb mellett, Kovácsi - Tornaszentandrás-hoz tartozó pusztá, Csehi-Szendrő és Szalonna között, Bics-Boldvától délre, a Bódva bal partján, Simókfölde - Boldva és Borsodszirák között a Bódva balpartján, Szentmiklós - Szendrő és Szendrő-lád között a Bódva jobb partján. /BVM. 1939, DÉNES GY. 1983./
Ebben az időben tehát a völgy településhálózata a mainál sűrűbbnek mondható, természetesen a településenkénti lakosság szám jóval kevesebb volt. Borsod megye népsűrűségét GYÖRFFY GYURGY az Árpád-korból fennmaradt pápai tized-lajstrom alapján 7 fő/km^2 -re becsüli, az átlagos település nagyságot pedig 20 családra valószínűsíti.
/GYÖRFFY GY. 1963./

A Bódva-völgy települései esetében ezek a számok valószínűleg még magasabbak is lehettek. Erre enged következtetni a pápai tizedlajstrom is, mely szerint Edelény, Boldva, Lád /Szendrőlád/ Szalonna és Szendrő borsod megyei viszonylatban is jelentősebb településnek számított. / 1. táblázat/

Szendrő jelentősége a XIV. sz.-ban, Nagy Lajos korában, a szendrői vár felépítésével nőtt meg. A vár az Alföld és a Felvidék között teremtett kapcsolatot, védelmezte, a környék lakóinak pedig évszázadaokon keresztül védelmet vagy éppen fenyegetettséget jelentett, attól függően, hogy ki birtokolta.

A XIV. sz. végén több borsodi királyi uradalmi községgel együtt Edelény is megkapta a mezővárosi rangot. Szendrőnek is volt piaca és a korábbi időszakokban egyházi központ szerepét betöltő Boldva is vásáros hely volt, ahol megyei hirdetéseket eszközöltek. /BVM, 1939/

A XV. sz.-ra érdekesen alakultak a völgyben a népességviszonyok. 1427-ben Torna vármegyében portaösszeírást hajtottak végre. Eszerint Szilas és Hidvégárdó jelentős községek lehettek, a jelölt Kovácsi és Acskó falvak pedig már nem léteznek. /DÉNES GY. 1983./

A pépai tizedek aistrom adatai

Helység	A fizetett tized garasban						
	1332.	1333.	1334.	1334.	1335.	1335.	évi átlag
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	
Abod 1.	16	9	-	16	-	-	13,5
Abod 2.	6	-	-	6	6	6	8
Besenyő 1.	6	5	-	6	3	3	5,75
Boldva	14	12	-	14	-	6	13
Edelény	20	22	-	29	14	-	27
Finke	4	-	-	4	3	-	4,5
Galvács	8	-	-	8	-	-	8
Hegymeg	8	6	-	8	-	-	7,5
Lád	15	11	-	15	7	-	13,5
Lak	-	10	-	16	7	-	13
Meszese	4	-	-	4	3	-	4
Mucsony	12	-	-	12	-	3	10,75
Nyomár	7	-	-	7	10	4	9,5
Ruda	-	-	-	-	2	-	4 ?
Sáp	8	6	8	-	-	-	7,66
Szalonna	16	12	-	15	2	-	13
Szend	/10/	6	-	10	3	2	7,75
Szendrő	32	27	-	32	18	-	31,75
Szentjakab	8	7	-	8	4	-	7,66
Szirák	-	8	-	-	5	-	8,66
Szuhogy	5	-	-	5	5	-	5
Telekes	6	-	-	6	4	4	6,66
Ziliz	5	-	-	5	4	-	5,66
Összesen: 82 település							898,4

/GYÖRFFY GY. 1963./

A terület népességfejlődésé ütemének érzékeltetését szolgálja Dénes György fejtegetése.

"A Babakeké volt tehát csupán ebben/ a tornai/ uradalomban 480 jobbágy porta. - Emlékezzünk csak, 1196-1198 között Imre király anyja hugának csupán 100 háznép szolgálcsaládot adott a tornai uradalomban, és ez akkor olyan fejedelmi ajándéknak számított, amit még a pápa is megerősített. Bár Imre király birtokadományainak pontos kiterjedését nem ismerjük, de az azt követő 230 esztendő alatt annak feltételezhető területén, a közeben lezajlott tatárjárás ellenére és nyilván azt követően, a lakosság lélekszáma a többszörösére növekedett. Ez a jelentős népességfejlődés az egész vidékre érvényes lehetett."

/DÉNES GY. 1983./

A népesség ilyen mértékű növekedése a tatárjárás után viszonylag nyugodtabb politikai légkörnek és nem utolsósorban a terület sok pontján egészen nagyarányúvá váló gazdasági fellendülésnek köszönhető. / Bódvaszilas és Szőlőszárd határában ekkor komoly gyümölcs- és szőlőtermelő kultúra alakult ki, Edelény és Szendrő pedig a kedvező fekvéséből származó előnyöket használta ki.//MÓDY GY. 1957./

Zsigmond halála után, a trónviszály közepette a terület Giskra János uralma alá került. Martalócinak fosztogatásai következtében a fejlődés megtorpant.

Az ország kettészakadásakor a terület egy része már több mint fél évszázada - és 1504-től Edelény, Sáp és Borsod települések is - a Szapolyai család birtokában voltak. Szendrő, birtoklásuk alatt érte el fénykorát a XVI. sz. fordulóján város lett. / MÓDY GY. 1969./

Ettől a ponttól kezdve a terület birtokosai sűrűn változtatták egymást, s a völgy tornai és borsodi része általában két birtoktestet alkotott, egy közben összekötő egyesítésükre a Bebek család tett többször kísérletet.

II. 5. A Bódva-völgy települései a török hódoltság idején

1544-ben elpusztította a török Miskolcot és még 45 falut Dél-Borsodban, de ekkor a Bódva-völgyéig még nem jutott el, így átmenetileg feltehetően nőtt a terület népsűrűsége. / BOROVSZKY S. 1909./ Megváltozott azonban vidékünk helyzete, amikor Füleke vára török kézre került, mivel a Budai pasának fizetve az adót alakosság a füleki béget nem ismerte el. Így a török még abban az

évben végigpusztította a Sajó-völgyet.

A települések fejlődését ezután majd másfél évszázadig a török által való elérhetőségük, a török és a császári csapatok fosztogatásai elleni védekezőképességük szabta meg.

A Bódva jobb partján - a Szádvárban állomásozó katonaságtól tartva a füleki bég lovascsapatai nem merészkedtek Perkupán túl, így Szilas, Komjáti, Nádaska egyenlőre elkerülték a pusztulást. Perkupától délre a Bebek Ferenc kezén levő Szendrő várát 1566-ban császári seregek foglalták el, és német őrséget telepítettek bele, mely nem nagy sikerrel tudott szembeszállni a törökkel. Így itt és a Bódva bal partján sorra pusztultak el a települések. /BOROVSKY S. 1909, BVM. 1939, VALTER I. 1980, KALÁSZ E. 1968./

1570-ben Szádvár császári kézre kerülésével az ellenállás eredményessége északon is megszűnt, - Kovácsi, Szentandrás, Hidvégardó, Vendégi elpusztult.

/VALTER I. 1980, KALÁSZ E. 1968./

Az 1560-70-es évek nagy pusztulása után a terület borsodi része újra benépesült, ám 1596-ban Eger ostromakor ismét hadiszállás lett Borsod megyéből. A három vár /Diósgyőr, Ónod, Szendrő/ kivételével egész Borsod hódoltsági terület lett, szörnyű adózási terheket viselve. /BVM. 1939./

A teljes behódolás azonban nem jelentette a csatározások végét. A közben újratelepült települések közül pld. Ziliz, Szirák, Finke ismét elpusztult, az adózási terhek alól pedig egyes falvak lakói a települések elhagyásával, bujdosással próbáltak kitérni.

A török barát Bocskai István fejedelemsége alatt a korábbi hadi állapotot / Bocskai Edelenynél vonta össze csapatait és ütközött meg a Básta vezette császári csapatokkal /, viszonylagos nyugalom követte, bár a zsitvatoroki béke értelmében Borsod vármegye hódoltsági terület maradt.

A századforduló körül a török által elpusztított falvakban ismét visszatért a lakosság egy része. Mivel azonban már pusztaság maradt. / VALTER I. 1980, DÉNES GY. 1983. /

Az újjáéledés gazdasági alapját az erdő- és mezőgazdálkodás teremtette meg. Ehhez kapcsolódtak a Bódva partján működő vizimalmok. A tornai részen virágzó juhtenyésztés folyt. Említésre méltó ipar a III. Ferdinándtól 1636-ban kapott kiváltságlevéllel rendelkező szendrői csizmadiacéhn kívül nem volt. / BVM. 1939. /

II. 6. A Bódva-völgy települései a Rákócziak idején

A linzi béke eredményeképp Borsod vármegyét hat további

pitettek pld. Szentandrás, Kovácsi, Boldva településekben. A betelepülőket adókedvezményrel segítették.

/ A-TVM 1939./

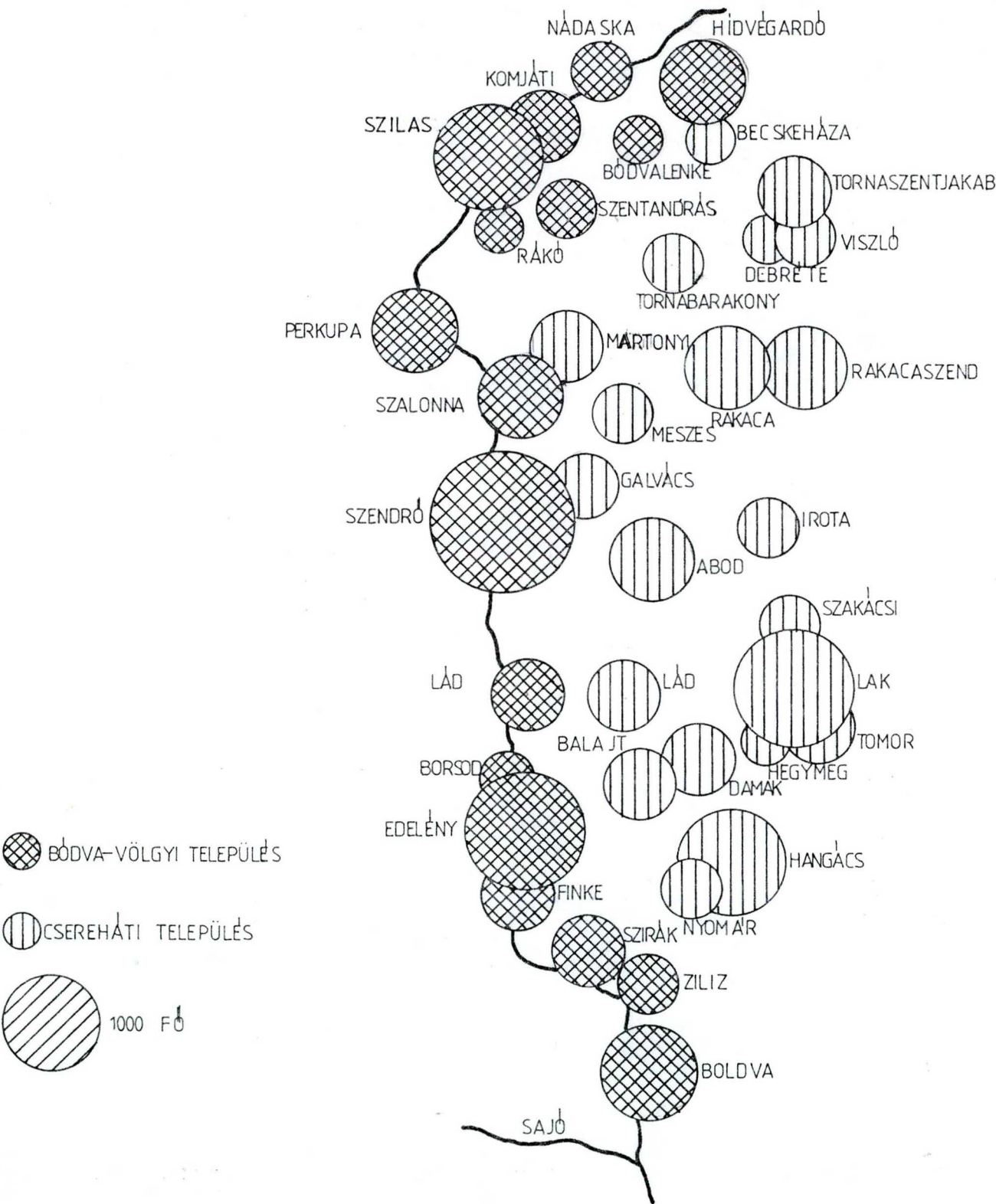
Az ujjaépítést nehezítő elemi csapások /jégkár, fagy, sáska-járás/ ellenére a települések népesség száma fokozatosan emelkedett. A XIX. sz. elejére kialakult a vidék aprófalvas településhálózata, az egyes települések népességszámában azonban a különbségek a maiénál kisebbek voltak. / 13. ábra/ / BVM. 1939./

II. 7. Polgári átalakulás a Bódva-völgyben

A Bódva-völgyben a polgárosodás még az országosnál is lassabb ütemű volt. Egyik-másik uradalom nagybirtokos gazdálkodásában, a mezőgazdasági munkásság kialakulásában mutatkoztak a csirázó kapitalizmus jegyei a XIX. sz. első felében. / SÁPI V. 1970./ Példaként a Coburg hercegek edelényi uradalmának 1838-ban alapított-és akkor országos jelentőségű - cukorgyárát említhetjük, mely első sorban az uradalom cukorrépa termését dolgozta fel az uradalom saját szénbányájából termelt szén felhasználásával. A kis üzem-mivel nem bírta a század második felében kiépített nagy cukorgyárakkal a versenyt - megszűnt. /DONÁCZI F.- BERTALAN J. 1973./

Az uradalmak ipari kisüzemei közül megemlíthetjük még a gróf Csákyak szendrői vasolvasztóját és hamuzsirüzemét, más uradalmak fafeldolgozó üzemeit, a dombviékről pedig

Településnagyságok a XIX. sz. első felében /1850/.

13. ábra

megyével együtt a Tornát már korábban is birtokló I. Rákóczi György kapta meg. Területünk I. Rákóczi György halála után visszaszállt a királyra. / BVM. 1939./

A közben reformátussá lett lakosság és a jezsuiták vallási ellentétei, a zsoldosok sanyergatásai és az un. lengyeljárás mellett elemi csapások, pestis járvány is sújtotta a völgy lakosságát. A német megszállás gazdasági és politikai szempontból egyaránt elviselhetetlenné válása következtében a vidék örömmel csatlakozott a Rákóczi - szabadságharchoz.

1704. augusztus 23-án Rákóczi bevette Szendrő várát, s 1706-ban leromboltatta. Ezzel Szendrő megyei szintű jelentősége megszűnt. / BVM. 1939./

A szabadságharc időszakában a gazdasági feltételek sem kedveztek a népesség gyorsabb ütemű növekedésének, s ezt még elemi csapások és 1710-ben újabb pestis járvány is elősitette. A települések többsége a XVIII. sz. elejére kihalt, a népesség száma országos szinten is csak a Mohács előtti népességnek a felét érte el. /BAKÁCSKI. 1963./

A szabadságharc bukása után következő békésebb időszakban a települések dinamikusabb fejlődése megindult mind a tornai, mind a borsodi részen. A legfontosabb feladat az elpusztult falvak benépesítése volt. A magyar lakosság mellett az 1720-as évek végén szlovák családokat is tele-

a derenki fűrész- és a szini furnerüzemet. /DÉNES GY. 1983./

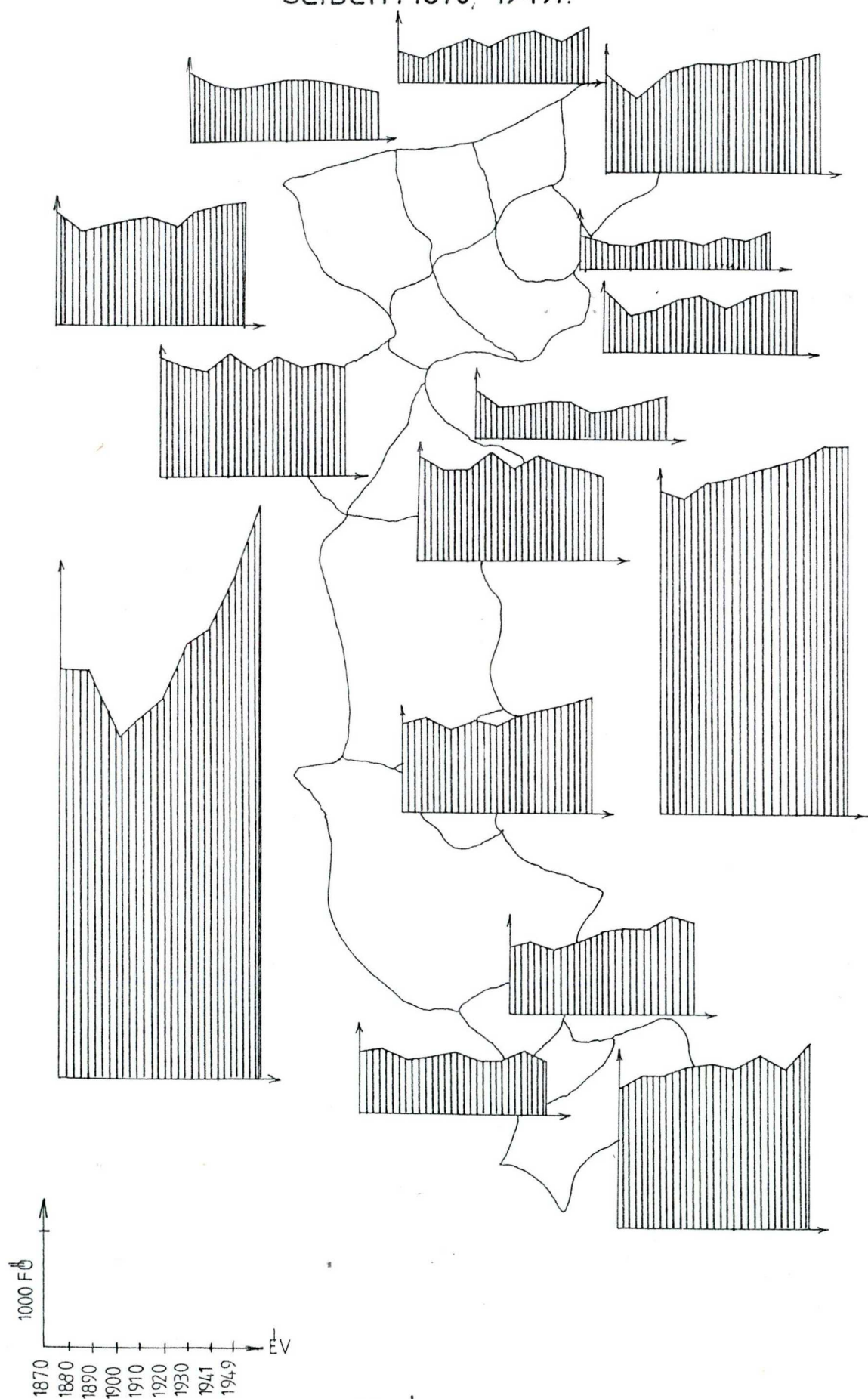
A kisipar sem volt jelentős tehát ezen a területen és a házi ipar is jórészt csak a falvak saját szükségletét látta el. Igaz, hogy a mész- és szénégetés, az erdei favágás és a vizimalmok működtetése is adott kenyeret néhány száz családnak, de a völgy árkosai döntően a mezőgazdálkodásból éltek.

A természeti adottságok, de elsősorban a birtokviszonyok miatt az akkori technikai színvonal mellett - a néhány nagyobb település ellenére már akkor is kis népsűrűségű - terület népességének eltartását sem tudta biztosítani a mezőgazdaság.

A gyenge eltartó képességhez még az 1831-es - a vidék lakosságát a szó szoros értelmében megtizedelő - kolera járvány, tüzvész, szárazság és 1872-73-ban újabb kolera járvány akadályozták a népesség dinamikusabb növekedését. / 14. ábra/

Az elvándorlások tömegessé válását indította el az 1880-at követő években az évszázadok óta országos hírű bortermő vidék szőlőjének kipusztulása és ugyanakkor Miskolc iparának fejlesztése. A megyékibontakozó ipara még a Bódva-völgyben és környékén hagyományokkal rendelkező bányaipar fejlődésének megindulásával együtt sem tudta a nincstelenek létfenntartási gondjait megoldani. A XIX. sz. végén meginduló szénbányák, Bódveszilas mészköbánya¹

A népességszám változása a Bódva-völgy településeiben /1870-1949/.

14. ábra

csak néhány 100 főt foglalkoztattak, és zömében idényjellegű termelést folytattak.

Az 1896-ban megépült Bódva-völgyi vasút ugyan elősegítette a nagybirtokosok haszonszerzését, javultak a kispolgárság körülményei, de alig változott a nincstelenek helyzete.

A helyi ipar fejlettlensége, a mezőgazdaság népességnövekedésével és a birtok aprózódással lépést tartani nem tudó eltartóképesége, a társadalmi viszonyok eredményezték a századforduló évtizedeinek nagy mértékű kivándorlását.

Borsod megyéből 1899-1909 között 18 754 fő, Abauj-Torna megyéből pedig 44 000 fő vándorolt a tengeren túlra. A megyén belüli kivándorlási statisztikákban a szendrői járás vezetett, ahonnan az 1910-es összeíráskor az összlakosság 5 %-a volt távollevő. / BAZ m. T. 1967./

A kivándorlás ütemét és nagyságrendjét érzékelteti az 1905. december 14. - 1906. január 01. között kiadott kivándorlási szerződések településenkénti száma. / 2. táblázat/

Az 1900-as népszámláláskor a Bódva-völgy és környéke települései közül Abod, Ládbesenyő, Nyomár, Galvács, Vieszló és a Tornai Tornabarakony településekben nagy mértékű népesség-csökkenés következett be a kivándorlások hatására.

Az 1905. december 14. és 1906. január 01. között kötött
kivándorlási szerződések száma néhány településben

Település	Szerződések száma	Település	Szerződések száma
Szakácsi II.	2	Nyomár	7
Martonyi	28	Finke	10
Abod	4	Galvéce	1
Rakacaszend	13	Szendrő	46
Edelény	11	Szalonna	13
Boredezirák	6	Rudabánya	15
Borsod	6	Hangács	13
Szendrőlád	13	Meszes	3
Ládbesenyő	1	Boldva	2
Szuhogy	2	Balajt	1
		Összesen:	197

/ DEÁK G. 1965./

2. táblázat

1910-re pedig már 4 völgybeli településben, Perkupa, Szalonna, Tornanádaska, Hidvégardó településekben lehetünk nagyobb arányú népességcsökkenés tanúi. Bódvaszilas, Tornaszentandrás esetében a korábbi növekedési ütem erős mérséklődése figyelhető meg.

A Szendrőtől délebbre fekvő településekben a jobb természeti adottságok és a Bódva-völgy vasutnak köszönhetően a dombvidéki településeknél kedvezőbb közlekedési helyzet következtében a korábbinak megfelelő ütemű, sőt helyenként dinamikusabb népességnövekedés tapasztalható. /14. ábra/

II. 8. A két világháború időszakában

Az I. Világháború annak ellenére, hogy minden faluból voltak áldozatai, a népességszám alakulására kisebb hatással volt, mint az elvándorlások. Ezt tükrözi az I. Világháború halottainak és az 1910-20. közötti népességszámváltozásoknak az összevetése. / 3. táblázat/. A két tényező közötti laza kapcsolatot jelzi a korrelációs együttható.

Tehát elsősorban a folytatódó elvándorlás hatására csökkent Bódvaszilas, Tornaszentandrás, Bódvalenke népessége, a háború közvetlen hatása csak Bódva és Ziliz településben mutatható ki a meglévő adatok alapján. Komjáti, Szendrő településekben a népesség száma a korábbi ütemnek megfelelően növekedett, Tornanádaska, Szendrőlád, Hidvégardó, Perkupa, Szalonna esetében pedig a korábbi csökkenést váltotta fel növekedés, mely feltehetően a visszavándorlásnak és az évtizede végén mérséklődő belső vándorlásoknak köszönhető. / 14. ábra./

Az I. világháború hatása az egyes településekre

népessedésére

Település	Népességszám		Tényleges szaporodás ‰	Háboruban * résztv. elesett		
	1910. fő	1920. fő		fő	%	fő
Bódvaszilás	916	876	- 43,6			
Bódvarákó	337	332	- 14,8			
Komjáti	534	549	+ 28,1			
Tornanádasska	328	363	+ 106,7			
Tornaszentandrás	488	421	- 137,3			
Boldva	1582	1563	- 12,0	340	21,5	31
Borsodszirák	725	739	+ 19,3	85	11,7	11
Ziliz	520	489	- 59,6	75	14,4	17
Edelény	3389	3906	+ 212,3	230	6,8	54
Szendrőlád	763	820	+ 74,7	88	11,5	19
Hidvégardó	844	885	+ 48,6			
Bódvalenke	311	301	- 32,1			
Perkupa	954	1022	+ 71,3			
Szalonna	881	915	+ 38,6	125	14,1	16
Szendrő	2865	2964	+ 34,5			

* / CSIKVÁRI A. 1939./

r = - 0,5470

3. táblázat

Az I. Világháborútkövető határmódosítás, a felvidék elcsatolása másként éreztette hatását a Bódva-völgy északi, tornai településeiben ésmásként a borsodi részen.

A Bódvaszilasi medence településeinek trianon központjuk elvesztését, a várostól való távolság növekedését jelentette, hiszen Kassa, Szepsi, Rozsnyó és a legközelebbi táviróállomással bíró Torna a határon túlra került.

A borsodi területeken a határok változása Miskolc nehéziparának és ezzel összefüggésben vidékünk szénbányászatának felértékelődését jelentette. Az 1920-as évek végén már Borsod adta, jórészt tágabb vidékünk szénbányáiból az ország széntermelésének 1/4-ét. /BORA GY. 1957./ De ezáltal még mindig csak a népesség töredéke számára biztosított kenyeret, hiszen tágabb vidékünk szénbányái együttesen is csak mintegy másfélezer fő foglalkoztattak /BAZ m T./

Ugyanakkor az ellenforradalmi rendszer látszátföldreformja sem segített a mezőgazdasági munkásokon, a birtokok elaprózódását megállítani nem tudta, ráadásul a kisgazdák szőleit 1926-ban a perenoszpóra tette tönkre. A mezőgazdaság eltartó képessége tehát tovább romlott.

A helyi iparban sem volt elhelyezkedési lehetőség, hiszen a völgyben helyi iparról alig beszélhetünk. Az egyéb ágazatok munkaerőlekötése is gyenge volt. Pl. Edelényben 30 év alatt 33 új munkaerőt alkalmaztak segédszemélyzetként a helyi kisiparban. / FARAGÓ T, 1973./

Összességében megállapítható, hogy a terület eltartó képessége mind a tornai mind a borsodi részen csökkent, jelentős túlnépesedés figyelhető meg továbbra is, azonban a borsodi települések Miskolchoz és a fejlődő borsodi iparvidékhez való közelségük alapján potenciálisan jobb helyzetbe, korábban Kassához kötődő tornai települések pedig teljesen periférikus helyzetbe kerültek.

Az 1920-30. közötti időszakban a fenti hatások népességcsökkentő erejét az amerikások egy részének visszavándorlása, a háború vándorlásmérséklő hatása, a háború után hazatérő katonák és hadifoglyok, a megnövekedett születési arányszámok mérsékeltek.

Igy a tornai részen csak Hidvégárdó, Perkupa és Komjáti népessége csökkent, a borsodi részen is - főként a megyében legmagasabb születési arányszámoknak köszönhetően - Szalonna kivételével minden településben nőtt a népesség. A növekedés azonban a megyék járásai közül a leglassabb ütemű volt a magasabb halálozási arányszámok /pl. 1920-32. között a tuberkolózisban meghaltak aránya Zilizen, Komjátiban 25-30 %-nál nagyobb, és fentebb vázolt elvándorlást fokozó tényezők hatása miatt. /SCHNELLER K. 1931, PETRILLA A. 1936./

Az 1929-33-as gazdasági világválság mélypontja után harmincas évek vége felé az ellenforradalmi rendezer háborús készülődése a termelés fokozását, a gazdasági viszonyok átmeneti javulását hozta magával. Így a völgyben is azok-

ban a településekben, ahol a mező és erdőgazdálkodásnak viszonylag jobb lehetőségei voltak vagy a vidék bányáihoz közelebb feküdtek a népességmegtartó erő növekedett. Ilyen települések voltak Szendrő, Bódvaszilas, Borsodszirák, Edelény. Ott azonban ahol mezőgazdaság a viszonylagos konjunktura ellenére sem volt képes lépésttartani az eltartóképességgel szemben támasztott igényekkel /Szalonna Komjáti, Tornanádaska/ vagy /ill.és/ az iparvidék munkaerő elszívó hatása fokozottabban érvényesült /pl. Boldva/ a népességszám csökkent. /14. ábra/

A II. világháború nagy csatái vidékünket elkerülték ennek ellenére innen is jelentős emberáldozatokat követelt a háború. Különösen a német megszállás után harcoltak sok embert a környék bányáiból, ipari üremeiből, a Bódva-völgy településeiből is. /BAZ MT, 1967, SÁPI V. 1973/2./

Ekkor anyagi károk is keletkeztek, melyek közül a későbbi fejlődésre hátráltató hatással leginkább a bányák felszerelésének elhurcolása áll. megsemmisítése és a Bódva hídjainak megrongálása volt.

Az 1941-49. közötti időszakban azonban a háború pusztításai ellenére is a legtöbb településben nem csökkent a népesség száma. Ez nagyrészt a háború miatt megszakadt vándorlásoknak, a magas születési arányszámoknak és egyes tornai településekben feltehetően az átmenetileg ismét magyar területnek számító Felvidék végleges elvesztése kapcsán lezajlott áttelepüléseknek köszönhető.

Továbbra is csökkent Szalonna, Komjáti, csökkenővé vált a korábban növekvő Borsodszirák, Szendrő és a közel stagnáló Perkupa, Ziliz, Bódvalenke népessége. /14. ábra/

II. 9. A települések felszabadulás előtti fejlődésének főbb sajátosságai

/összegzés/

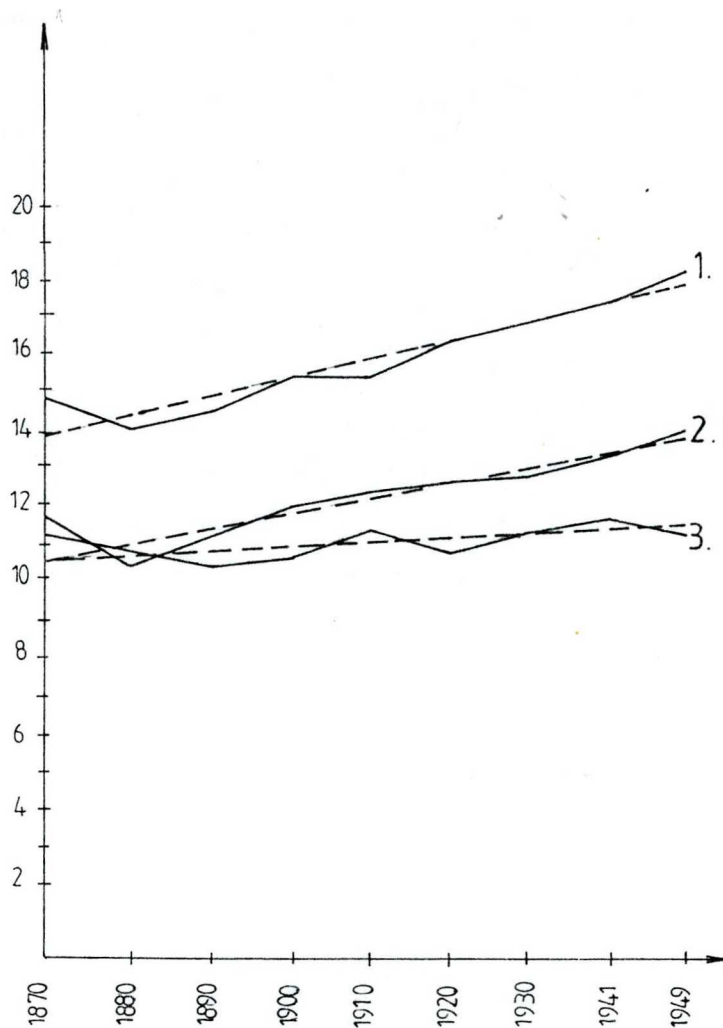
a./ A környezeténél kedvezőbb természeti adottságok, főként kedvező fekvése miatt a Bódva-völgyben már az őskor óta kimutatható emberi települések nyoma. A benépesülés a honfoglalás után erősödött meg, a települések száma azóta - elsősorban a történelem viharai / határok, törökök/ miatt - csökkent, a településhálózat ritkább lett.

b./ A mezőgazdálkodás, ezen belül főleg az állattartás, szőlő-gyümölcs termesztés a középkorban még képes volt a völgy népességét eltartani, természetesen a társadalmi hovatartozásnak megfelelő különbségekkel. A szőlők kipusztulása, a birtokok aprózódása és a vidék iparosításból való kimaradása következtében - a Bódva-völgyi vasút és a később meginduló kapitalizálódás hatására beinduló bányaipar fejlődése ellenére - a terület eltartóképesége a XIX. sz. második felétől fokozatosan csökkent, s ez a legszembetűnőbben a települések népességnövekedésének megtorpanásában ill. később a népesség csökkenésében, de mindenütt az elvándorlások fokozódásában nyilvánult meg.

c./ Már a felszabadulás előtti fejlődés nyomán kialakult a Bódvaszilasi medence és a környező dombvidék aprófalvas településrendszere. / 16. ábra/ Már ekkor is csak hat 1000 fő körüli népességű kistelepülés is jelen volt a területen. A nagyobb települések a völgyben koncentrálódtak. Az apró és a nagyobb falvak népességfejlődése közti különbség az 1870-1949. közötti népszámlálási adatokból tisztán kirajzolódik. A cserehát rész településeinek zöme, így összességében is stagnálást mutat, még a Bódva-völgyi települések közül Ziliz, Bódvalenke, Bódvarákó, Komjáti, Perkupa, Szalonna stagnálás ill. mérsékelten csökkenőtendenciája ellenére is egyértelműen növekvő a népesség száma. / 15. ábra/

d./ Érdekesen alakult a központok áthelyeződése a völgyben. A völgy és egyben Borsod megye első központja Borsod volt, mely a tatárjárás után végképp elvesztette jelentőségét, és közvetlen környezetében Edelény vette át szerepét, de ez már a megyének nem lett központja. Szádvár megépülése után a tornai uradalom egyik központja a völgy közvetlen közelébe került, a Szádvár lerombolása után Bódvaszilasi jutott a völgy határain jóval túlterjedő központi szerepkörhöz, ám trianon után ez a település már csak a Bódvaszilasi-medence, jelentősebb központjaikat elvesztő településének központja. Boldva a középkorban egyházi központ és piaccal rendelkező hely volt, ma is népesebb település, de kisugárzása csak Zilizre, Hangácsra, Nyomárra korlátozódik.

A népességszám változása a Bódva-völgy és a cserehádi rész egészében.

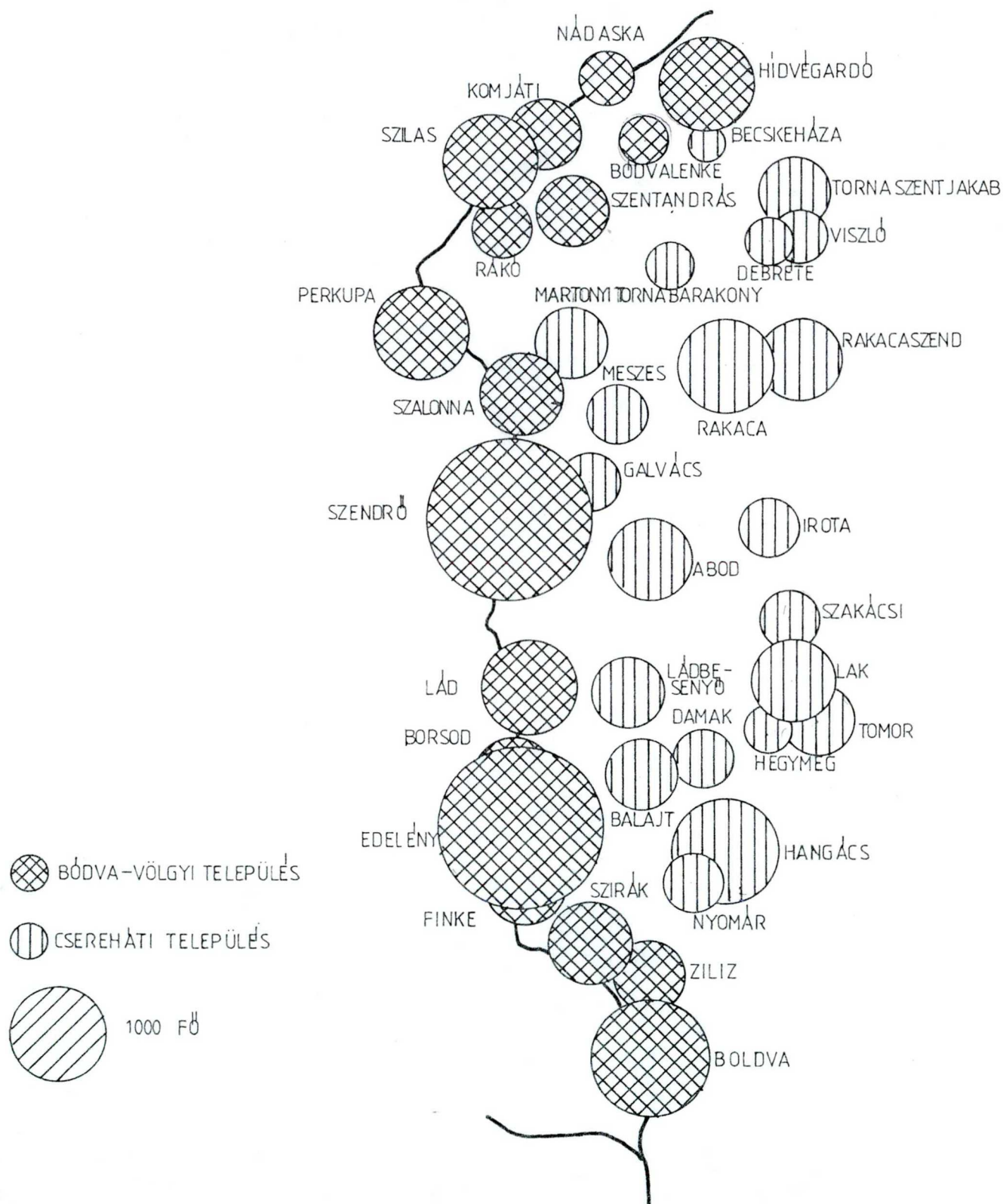
----- regressziós egyenes

1. Bódva-völgy /15 település/

2. Bódva-völgy Edelény nélkül /14 település/

3. Cserehádi-rész /21 település/

Településnagyságok a XX.sz. első felében /1941./

16. ábra

Szendrő jelentősége várának védelmi erejében rejlett, fénykorát a XVI. sz.-ban érte el, ekkor városi rangot kapott, várnegye gyűléseket is tartottak itt, majd a vár lerombolása után a település korábbi jelentőségét elvesztette, de a XX. sz. első felében is még Edelénnyel közel azonos nagyságu település volt, de a járás központja már Edelény lett. A völgyön belül nagyobb jelentőségű település volt még valaha Hidvégárdó is, de a vasút megépítésével, majd a trianoni egyezmény következményeként hátrányosabb helyzetbe került, mely fejlődését fokozatosan visszafordította.

III. A népességmegtartó erő alakulása a Bódva-völgy településeiben a felszabadulás után

Terület- és településfejlesztési politikánk sajátosságaként a felszabadulás után a települések népességeltartó és népességellátó képességét országszerte a természetföldrajzi adottságokon és a történelmi örökségen túl, a fejlesztési erőforrások elosztásán keresztül döntő módon a településeknek a közigazgatási területbecsoztásban és a településhierarchiában elfoglalt helyet szabta meg. / VÁGI G. 1982/

Igy a népességmegtartó erő alapelemeinek vizsgálata előtt külön is szólni kell - az azokat a jelenlegi terület- és településfejlesztési politikai gyakorlat mellett alapvetően befolyásoló - jogi helyzetről és a települések helyéről a hivatalos település politikában.

III. O. A Bódvavölgyi települések jogi helyzetének és a településfejlesztési politikában elfoglalt helyének változásai a felszabadulás után

A felszabadulást követően a területet legérzékenyebben érintő változás kétségtől a trianoni országhatár véglegesítése volt. Az Abauj-Torna vármegyéhez, ezen belül a tornai járáshoz tartozó Bódvaszilasi-medence települései központjukat elvesztve, Bódvaszilasi járásként a völgy déli településeit is magába foglaló edelényi járással együtt Borsod megyéhez kerültek.

Az 1950-es közigazgatási reform az immár egy megyében fekvő településeket egy járáshoz - az edelényi járáshoz - sorolta, melynek székhelye a névadó Edelény lett. Ez az intézkedés az északi települések további elszigetelődését segítette, hiszen járási központjuktól is 40-50 km-re kerültek. A fejlesztési lehetőségekből való kirekesztődésüket csak fokozta a járás nagysága / 43 település / és az 50-es évek nehéziparra koncentráló fejlesztési politikája, mely országosan ugyan B-A-Z. megyét előnyökhöz juttatta, a fejlesztési források megyei eloszlásánál azonban a borsodi iparvidék részesült kizárólagos előnyökben. / KÖSZEGFALVI GY. 1970., 1976.,

KOVÁCS T. 1980./

Az edelényi járásnak juttatott összeget pedig - szintén az országos politikának megfelelően - az Izeófalva, Rudabánya, Edelény központú bányászat és az ezzel összefüggő kommunális ellátás / bányász kolóniák / fejlesztésére szolgáltak.

1971-ig, B-A-Z. megye településhálózat-fejlesztési tervének megjelenéséig a szénbányászat szerepének átértékelődésével párhuzamosan Edelény fejlesztésének megítélése is változott. Szendrővel és Bódvaszilassal egyenrangú településként Kazincbarcika középfoku vonzáskörzetébe, kiemelt alsófoku központként sorolta be. / B-A-Z. megye településhálózat-fejlesztési terve, 1971./

Alsófoku központtá nyilvánította a megyei település-hálózat-fejlesztési koncepció Perkupát és a Borsod-szirákkal, Zilizzel együtt Miskolc középfoku vonzáskörzetébe sorolt Boldvát. Szalonna részleges alsófoku központ megnevezést kapott. A többi 9 Bódva-völgyi, és Rakaca részleges alsófoku központ kivételével az összes csereháti részhez tartozó település az egyéb falu kategóriába soroltatott, és ezzel a központok fejlesztésére koncentráló politika értelmében fejlesztésük teljesen sokadlagos kérdéssé vált.

Az 1971-es megyei településhálózat-fejlesztési koncepció értékelésében nem kívánok belebocsájtkozni, "eredményességét" úgy hiszem, jól tükrözik az 1971-80 között bekövetkezett - későbbiekben bemutatott - változások.

Az 1981-ben kiadott megyei korszerűsített településhálózat-fejlesztési tervben a települések besorolásában - a megnevezés változásán kívül - nem történt módosítás. A terv nagyobb súlyt helyez azonban az alapellátás szerepkörétől, lakosságszámtól független biztosítására és ismét hangsúlyozza Szendrő és Bódvaszilás fejlesztésének szükségességét. Bódvaszilás és az 1971-es tervben a részleges középfoku központ kategóriába való esetleges átsorolásra javasolt Szendrő, azonban nem bírta a településpolitikára jellemző megalománia és a kisváros hálózat fejlesztésének központi koncepciója következtében előnybe kerülő - a tervanyag szerint a sajo-

ti

ti iparvidék külső agglomerációs övéhez sorolt - Edelénnyel szemben a versenyt. Edelény lakossága ugyanis az 50-es években Borsod, majd a 60-as években Fínke településekkel való egyesülés után, az 1980-as években társközségekké lett Damak, Balajt, Lódbesenyő, Szendrőlád települések lakosságával együtt 1986-ra meghaladta a 12.000 főt. Így a városhiányos északi határrészen, mint a környék legnagyobb és a korábbi fejlesztések következtében legfejlettebb községe 1986-ban megkapta a városi rangot. A közigazgatási értelemben vett várossá válása talán megteremti a lehetőséget arra, hogy valóban várossá válhasson, kisugárzó erejének a távolabbi aprófalvakra gyakorolt - a későbbiekben érzékeltetett - hatását azonban a földrajzi távolság és saját magának a közeli nagyvárosokhoz való erős kötődése feltehetően akkor is gyengíteni fogja. A határmenti rész problémáinak megoldásához tehát más lehetőségeket is keresni, illetve találni kell.

III. 1. A Bódva-völgy településeinek népességeltartó ereje

A népességeltartó erő a település lakosai számára biztosított munkavállalási és jövedelemszerzési lehetőségeket, így a munkahelyek elérhetőségét, a helyi vagy ingázással elérhető munkahelyek mennyiségét, az azokon nyújtott kereseti lehetőségeket és a háztáji gazdálkodás lehetőségeit foglalja magába.

Távolabbi környékünk az 50-es években jellemző - a nehézipar fejlesztését előtérbe helyező - gazdaságpolitika eredményeképp jelentősen iparosodni kezdett. Egyrészt Miskolc, Ózd már korábban meglévő ipari üzemait is bővítették, másrészt a megyében létrejött két szocialista városunk - Kazincbarcika és Leninváros. Ezek munkaerőigénye az iparosítás extenzív szakaszában fokozatosan nőtt. / ZGRI B.-né - TAMÁSI M.-né 1963./

Ugyanakkor a Bódva-völgyben a szocialista iparosítás - a kapitalizálódás iparosításához hasonlóan - ismét csak a bányászat fejlesztésében merült ki.

Tornanádaskán mészkőbányát nyitottak, amely az 1960-as évek végéig szállította az LKM-nek a mészkőszuszalékot, majd Tornaszentandrás és Bódvarákó között húzódó Esztramos-hegyen létesült mészkőbánya, ahonnan a borsodi Ércelőkészítő Művekbe, illetve az Ózdi Kohászati Üzemekbe szállítják az adalékanyagot. A bánya azóta is üzemel, közel azonos - 150-250 fő körüli - létszámmal, a jelenlegi kiépítettsége mellett több munkaerő lekötésére nem is képes.

1950-ben nyílt meg a perkupai gipsz- és anhidritbánya. A foglalkoztatottak száma akkor 120 körül volt - ma lényegesen kevesebb. / BAUMA V. 1960./

A széncsata keretében az edelényi szénbányászat is fellendült. A foglalkoztatottak száma 1949-re a borsodi szénmedencében 65 %-kal, a kolonizálás lehetősége miatt

Izeófalva és Edelény körül ennél még nagyobb arányban nőtt. / BORA GY. 1957./

Jelenősebb ipari űzem azonban a völgybe nem települt.

III.1.1. Mezőgazdálkodás a Bódva-völgyben

A mezőgazdaság területén pedig bár a földosztás megpróbálta kielégíteni a parasztok földéhségét, a családi műveléssel - különösen az északi részen - kicsiny birtokokon / 4. táblázat/ a régi uradalmak termésátlagainál is rosszabb eredményeket értek el, így a mezőgazdaság eltartóképesége tovább romlott.

A beszolgáltatási rendszer bevezetése és tulkapásai, a terhek általános növekedése, majd az erőszakos tes-esítés hatására a parasztság igyekezett földjétől szabadulni és az iparban elhelyezkedni. Erre azonban csak lakóhelyén kívül volt lehetőség, így területünkön is jellemzővé vált a kétlakiság. / KOVÁCS M. 1960./

Az 1960-as évek elejére végbement a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A családi gazdaságok már említett - részben a természeti adottságokkal is magyarázható - sikertelensége következtében a politikailag nyugodtabb időszakban gyorsan létrejöttek a mezőgazdasági termelőszövetkezetek. A völgy 15 településében több mint 20 tsz alakult meg 1962-ig. Ezek a taglétszámok és a művelt terület nagyságát tekintve is nagyon eltérőek voltak. A legkisebbek a versenyt nem bírva hamarosan, még a 60-as évek végén beolvadtak a földrajzilag legközelebb

Birtokviszonyok a földosztás után a Bódva-völgy

településeiben

1960.

Település	0 - 1	1 - 5	5 - 10	10-25	25- kat. holdas gazdasággal rendelkezők %
Bódvaszilás	9,6	65,9	17,3	6,2	1,0
Bódvarákó	6,1	42,4	18,2	30,3	3,0
Konjáti	9,2	42,9	22,7	22,7	2,5
Tornanádaska	11,6	44,9	21,8	20,3	1,4
Tornaszt.andrás	-	35,7	39,3	22,3	2,7
Boldva	15,3	29,6	25,2	24,1	5,8
Borsodszirák	4,7	29,8	26,8	35,7	3,0
Ziliz	5,8	33,9	33,0	24,8	2,5
Borsod	6,6	47,8	21,3	22,1	2,2
Finke	4,1	45,6	36,7	9,5	4,1
Edelény	21,9	43,8	14,4	18,0	1,9
Szendrőlád	11,7	40,1	24,8	17,9	5,5
Hidvégarzó	7,2	41,8	30,9	18,6	1,5
Bódvalenke	4,8	32,3	25,8	27,4	7,7
Perkupa	3,1	26,5	26,0	41,3	3,1
Szalonna	11,2	40,0	23,2	20,8	4,8
Szendrő	8,0	31,1	33,3	22,0	5,6
B-A-Z. megye	14,5	42,9	25,5	14,8	2,3
Magyarország	13,2	40,1	27,6	16,4	2,7

/ B-A-Z. megye népszámlálási adatai 1960./

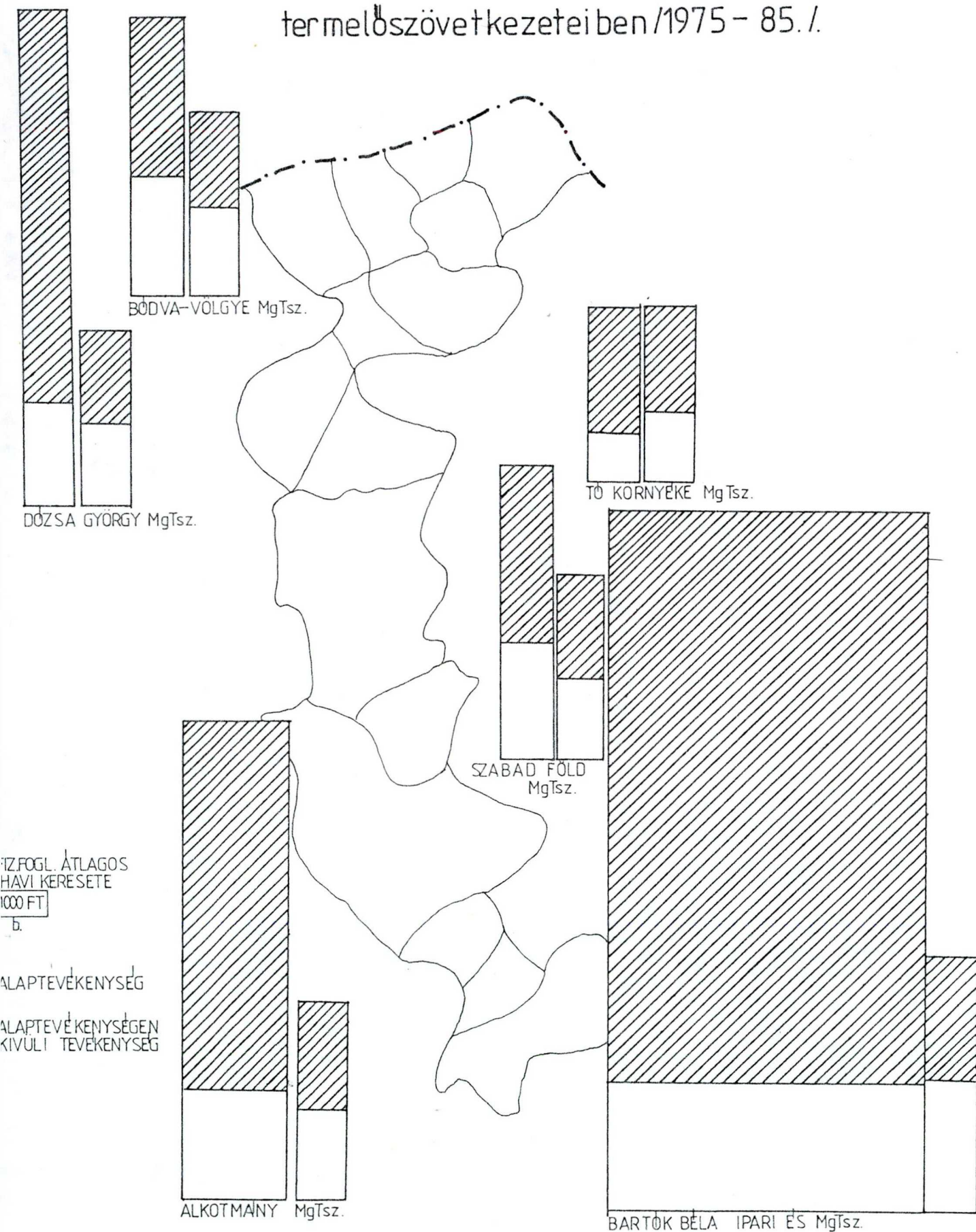
eső nagyobb gazdasági egységekbe, a 70-es évek elején pedig újabb egyesülések zajlottak le. Így már csak 6 mezőgazdasági termelőszövetkezet és egy állami gazdaság működik a völgyben.

A 70-es években a mezőgazdaság fejlődése - mint országos és megyei szinten is - dinamikus volt, ám ez a lendület az évtized második felében megtört. / 19. ábra /
/ FARAGÓ K. 1974., LUKÁCS J.-né 1979. /

A 70-es évek végére a gazdaságok nagyrésznél átmeneti vagy tartós pénzügyi hiány keletkezett. Az alaptevékenységben jelentkező veszteségek ellensúlyozása és a technikai fejlődéssel felazabaduló mezőgazdasági munkaerő lekötése érdekében az alaptevékenységen kívüli tevékenységek körét bővítették. Az évtized folyamán hatszorosára nőtt az alaptevékenységen kívüli formákból származó árbevétel. / 18. ábra /

Az alaptevékenységen kívüli tevékenység a legdinamikusabban Borsodsziráki "Bartók Béla" Mg. Tsz. -ben fejlődött. Még időben - 1969-ben - kezdték a melléküzemágak kialakítását. A műanyagüzem nagy harcok árán, támogatás nélkül, a tagok által összedobt pénzből indult. Foglalkoztatottainak száma hamarosan 10-ről 120 főre emelkedett. 1971-ben az ipari főmérnök ambíciózusságának köszönhetően lakatos- és forgácsolóüzem indult be, melyek már főként külföldi megrendelésre termelnek. A fentiekben túl még dekoritüzem, tapétaüzem, borsodiviz palackozó, építőipari részleg, Bp-en szállítási és export vállalat, csoki csomagoló üzem működik.

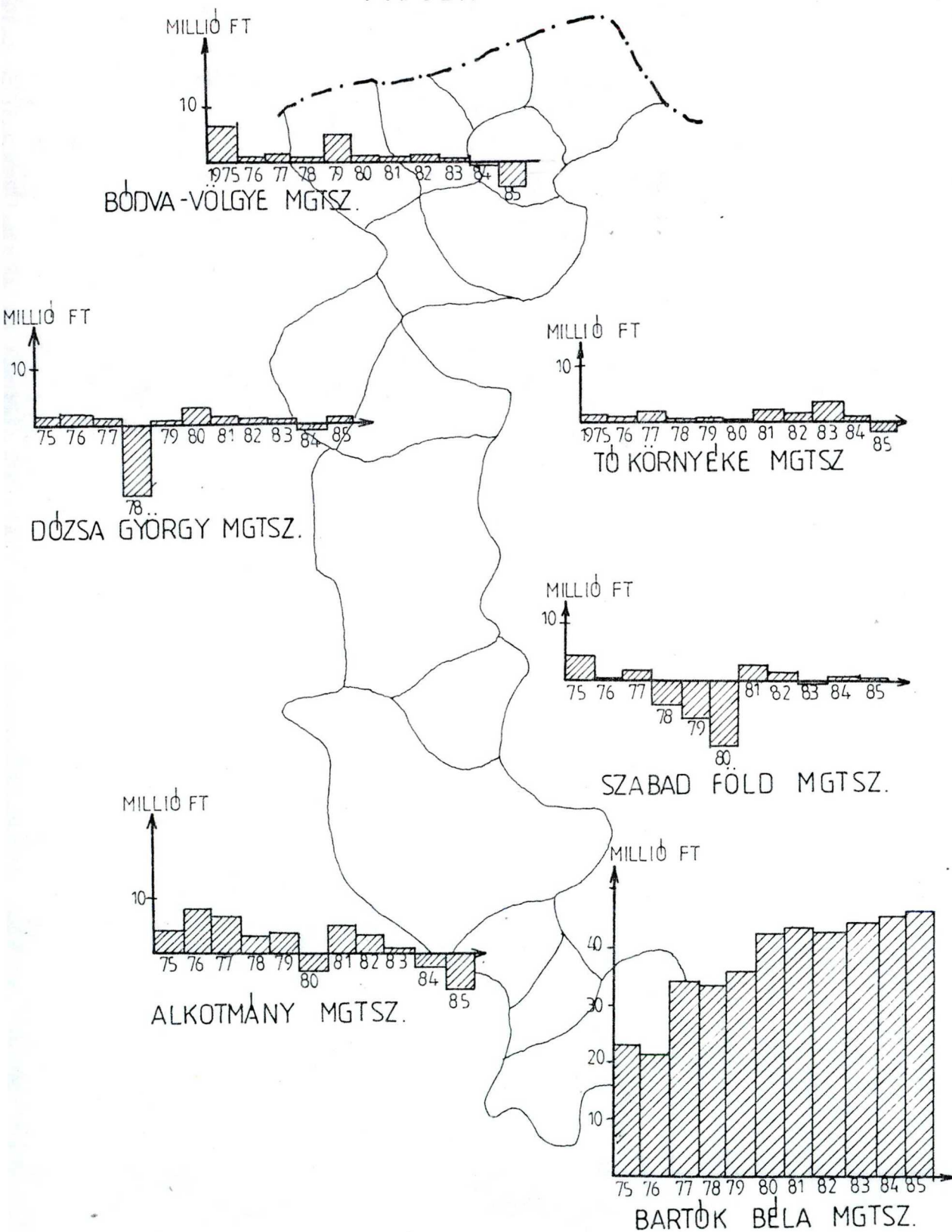
A kereset és az árbevétel alakulása a Bódva-völgy termelőszövetkezeteiben /1975 - 85. /.

18. ábra

A mérleg szerinti eredmény alakulása a Bódva-völgy termelőszövetkezeteiben.

/1985./

Az üzemek száma azonban nem állandó, a gazdaságtalan egységeket megszüntetik, ugyanakkor új tevékenységi formákat is keresnek. A termelőszövetkezet ma már egyértelműen a melléküzemági tevékenységnek köszönheti eredményeit így nem véletlenül változtatták meg a közelmúltban a nevét "Bartók Béla" Ipari és Mezőgazdasági Termelőszövetkezetre. A jó érzékkel időben és a megfelelő területeken beindított melléküzemági tevékenység ma már jelentős külföldi megrendelésekkel és az országban egyedülálló termékekkel rendelkezik.

A jól gazdálkodó tsz. egyesülések kapcsán alaptevékenységét is jelentősen javította. Ma már 10 község és Miskolc egyes kerületeiben gazdálkodik a termelőszövetkezet. A megye egyik legjelentősebb szövetkezetévé nőtte ki magát. A gazdasági eredmények / 5. táblázat/ a dolgozók évi átlagos jövedelmében is tükröződnek. Az alaptevékenységben és az iparban a fizikai foglalkozásuk havi átlagos keresete jóval meghaladja a megyei és főként a völgyi átlagot. Mindezek ellenére az alaptevékenységben munkaerő-hiány lépett fel különösen a szakmunkások körében.

A szántóterület nagysága a foglalkoztatottak száma és a termelési érték alapján is / 5. táblázat/ a körzet második legjelentősebb termelőszövetkezete az edelényi "Alkotmány" Mg. Tsz.

A Bódva-völgy mezőgazdasági üzemének néhány adata

1985.

Üzem	Foglalkoztatottak sz.			Műv. ter. ha	Árbevétel mill. Ft		Mérleg szerinti eredmény mill. Ft			Fizikai fogl. havi átl. kere-	
	a	b	c		b	c	a	b	c	b	c
"Bartók Béla"											
Ip. Mg. Tsz.	1405	432	973	7400	150,2	663,5	46,2			5030	6420
"Alkotmány"											
Mg. Tsz.	835	425	410	5410	42,5	147,3	- 6,2			3400	4250
"Tókönyéke"											
Mg. Tsz.	157	98	59	2121	9,3	24,7	- 1,9			3550	4500
"Dózsa" Mg.Tsz.	258	128	130	4349	20,6	76,8	1,7			3260	3700
"Bódvavölgye"											
Mg. Tsz.	430	89	341	3910	23,0	31,3	- 2,8	- 1,1	- 1,7	3550	3820
"Szabadföld"											
Mg. Tsz.	324	86	238	3853	23,1	32,3	0,2	- 8,7	+ 8,9	3860	4270
Mg.Kombinát											
Bábolna	575									4.590	
BEFAG	442									4.652	

a. összesen b. alaptevékenységben c. alaptevékenységen kívüli tevékenységben

5. táblázat

Az egyesülések révén 7 község határában gazdálkodik. Az alaptevékenységben a termesztett növények számának csökkenésével párhuzamosan a termésátlagok jelentősen növekedtek, de a kedvezőtlen természeti adottságu területek, a pénzhiány következtében jelentkező nem egészen optimális növényvédelem és műtrágyázás, az elavult géppark miatt ezek az átlagok az országos és a megyei átlag alatt maradnak. / LUKÁCS J.-né 1979., MÉSZÁROS I. 1983./ Jelenleg az alaptevékenységben az erősen elavult géppark és az utóbbi időben erősen romló szakember ellátottság miatt egyre nehezebben biztosítottak a gazdálkodás feltételei.

Az ipari tevékenység beindítása 1978-ban - tehát az országos folyamatához képest megkésve - indult. Az ipari üzemekben foglalkoztatottak száma két év alatt 54-ről 616-ra nőtt, az alaptevékenység részesedése az árbevételből pedig 30 % alá esélyezett. /MÉSZÁROS I. 1983./ Lakatos- forgácsoló- kovács- és műanyagüzem indult be, a női munkaerő foglalkoztatására pedig a Debreceni Ruhagyárral együttműködve létrejött a ruhaüzem. A galvánüzem és a miskolci villanyszerelő üzem beindítása mellett még a tez. Budapesten is átvett egy építési és Szolgáltató Üzemet. Az ipari tevékenység tehát - ha késve is - de rendkívül^{sok}, sőt tulsek szálon indult be, a bár kezdetben ez szembetűnő növekedést hozott az árbevétel és így a jövedelmek tekintetében is, később ^Yamengrendelések

hiánya, a géppark minőségi korlátai, a fejlesztések során elkövetett hibák, sőt a Bp-1 ágazat esetében visszaélések, törvénytelenések miatt a Kovácsüzem a miskolci villanyszerelő Üzem és a budapesti ágazat megszüntetése ellenére is nehéz gazdasági helyzet kialakulását eredményezte.

Az ipari tevékenység ahelyett, hogy a szövetkezet eredményességéhez hozzájárult volna / mint Borsodszirákon/, veszteséges gazdálkodásával olyan pénzügyi nehézségeket teremtett, amely az alaptevékenység szerény eredményeit is veszélyeztette. Így került sor 1985-ben a veszteségrendezési eljárás lebonyolítására.

Az "Alkotmány" Mg. Tsz. tehát dolgozók számára nehéz pénzügyi helyzete miatt, nem tud csábító jövedelmeket biztosítani. A dolgozók átlagfizetése a 6. a völgy mezőgazdasági üzemei között és elmarad a megyei átlagtól. Így az utóbbi időben a tsz. munkaerő gondokkal is küzd, különösen a szakmunkások és a magasabb végzettségű szakemberek tekintetében.

Az előző kettőhöz képest kedvezőtlenebbek a gazdálkodás természeti adottságai a völgy többi tsz.-ében, így a szendrői "Szabad Föld" Mg. Tsz.-ben is.

Alaptevékenységükben az állattenyésztés árbevétele meghaladja a gabona és takarmánynövények termesztésével foglalkozó növénytermesztés árbevételét, de mindkettő veszteséges. A természeti adottságokat kihasználó

erdészeti ágazatuk viszont évek óta nyereséges.

Az alaptevékenységen kívül lakatosüzem és szövőde működik. Az utóbbi időben a beruházások csökkenése miatt komoly gondot okoz a lakatosüzem megfelelő nyereségtartalmu munkával való ellátása. A szövőüzem a budapesti PANYOVA-nak állít elő nyersszövetet. Az üzem stabilan nyereséges működése mellett jelentős szerepet tölt be a terület női munkaerőkapacitásának lekötésében is.

A VI. ötéves terv időszakban a termelési érték dinamikus növekedését a nyereség és a dolgozók jövedelmének emelkedése nem követte. Jelenleg is nagy terhet jelentenek a beruházási és az 1981. előtti veszteségrendezerési hitelek törlesztő részletei. Ez gátat szab a további - fejlesztés által bekövetkezendő - dinamikusabb növekedésnek. Gazdálkodásukhoz nagyobb összegű hitelre, de elsősorban támogatásra van szükség - a tsz. vezetői szerint.

A Bábolnai Mezőgazdasági Kombinát Szendrői Gazdasága előzetes összevonás után 1979-ben alakult. Gazdaság mintegy 100 km hatósugaru körzettel rendelkezik. Szendrői telephelyén csibe keltetéssel és előneveléssel foglalkoznak. A növénytermesztés a jelentős létszámú juhállományt látja el szalmas- és tömegtakarmánnyal és a legelő területet biztosítja. A vertikum kialakítására való törekvésüket tükrözi a takarmánykeverő üzem

működtetése, mely saját állattenyésztésük ellátásán túl 5 megyébe szállítja termékeit.

Az ipari tevékenység is illeszkedik a gazdaság profiljába, baromfi-istálló elemeket, szemesterményt szárító alkatrészeket és más, gazdaságon belüli felhasználásra szánt ipari termékeket gyártanak.

A jól szervezett, átgondolt gazdálkodásnak és nem utolsósorban az anyavállalat hatásának köszönhetően a völgyben ebben a mezőgazdasági üzemben a legmagasabbak a jövedelmek. / 5. táblázat/ Munkaerő gondjuk nincs.

A BEFAG szendrői erdőszövetének vonzása mintegy 45 településre terjed ki. Tevékenységi körükbe a magtermelés, csemete nevelés, erdőtelepítés, felujítás, faki-termelés, fafeldolgozás és faszénégetés tartozik.

A nehéz fizikai munkához és a mostoha körülményekhez képest alacsony jövedelmek miatt munkaerő hiánnyal küzd az erdőszövet.

Az északabbra elhelyezkedő termelőszövetkezetek, így a szalonnai "Tókönyéke", perkupai "Dózsa", és a bódvaszilasi "Bódvavölgye" Mg. Tsz-ek még az előzőeknél is kedvezőtlenebb területeken gazdálkodnak. Ez azt jelenti, hogy az alaptevékenység nem biztosítja az eredményes, nyereséges gazdálkodást. Kedvezőtlen adottságok hatásainak kivédésére az 1970-es évek végé-

től melléküzemági, ipari tevékenységbe kezdtek. Az első években még tartott a konjunkturális időszak az ipari termelés területén, így a kedvezőtlen adottságu mezőgazdasági termelés miatt kiesett jövedelmet pótolni tudták. Az 1980-as évek elejétől az ipari megrendelések területén erős dekonjunktura jelentkezett, amely a jelen időszakban is tart. Ennek hatása, hogy a viszonylag nagy beruházással, kölcsönrel létrehozott melléküzemágak csak annyi nyereséget termeltek, hogy a termelőszövetkezetek ne legyenek veszteségesek, illetve a veszteség olyan kismértékű legyen, hogy azt képesek legyenek a következő évben kigazdálkodni.

A völgy északi harmadában tehát a mezőgazdaság eltartóképessége a 70-es évek óta nem növekedett, sőt csökkent.

Látható tehát, hogy a völgy mezőgazdasági üremeiben az egyetlen állami gazdaság és a borsodsziraki tsz-t kivéve a kedvezőtlen természeti adottságok kedvezőtlen közigazdasági adottságokkal is párosulnak. Így az alaptvékenységben már egyáltalán nem, a melléküzemági tevékenységben pedig - fejlesztések esetén az "Alkotmány" és a "Tókörnýéke" Mg. Tsz-ek kivételével - csak korlátozottan képesek nagyobb számú munkaerő lekötésére. A mezőgazdasági dolgozók jövedelem-szintje az országos átlag alatt marad, a tsz-ekben jelentkező pénzügyi nehézségek miatt ezek alakulása egyenlőre bizonytalan, optimizmusra nem ad okot.

III.1.2. Nem mezőgazdasági munkahelyek a Bódva-völgyben

/15. ábra/

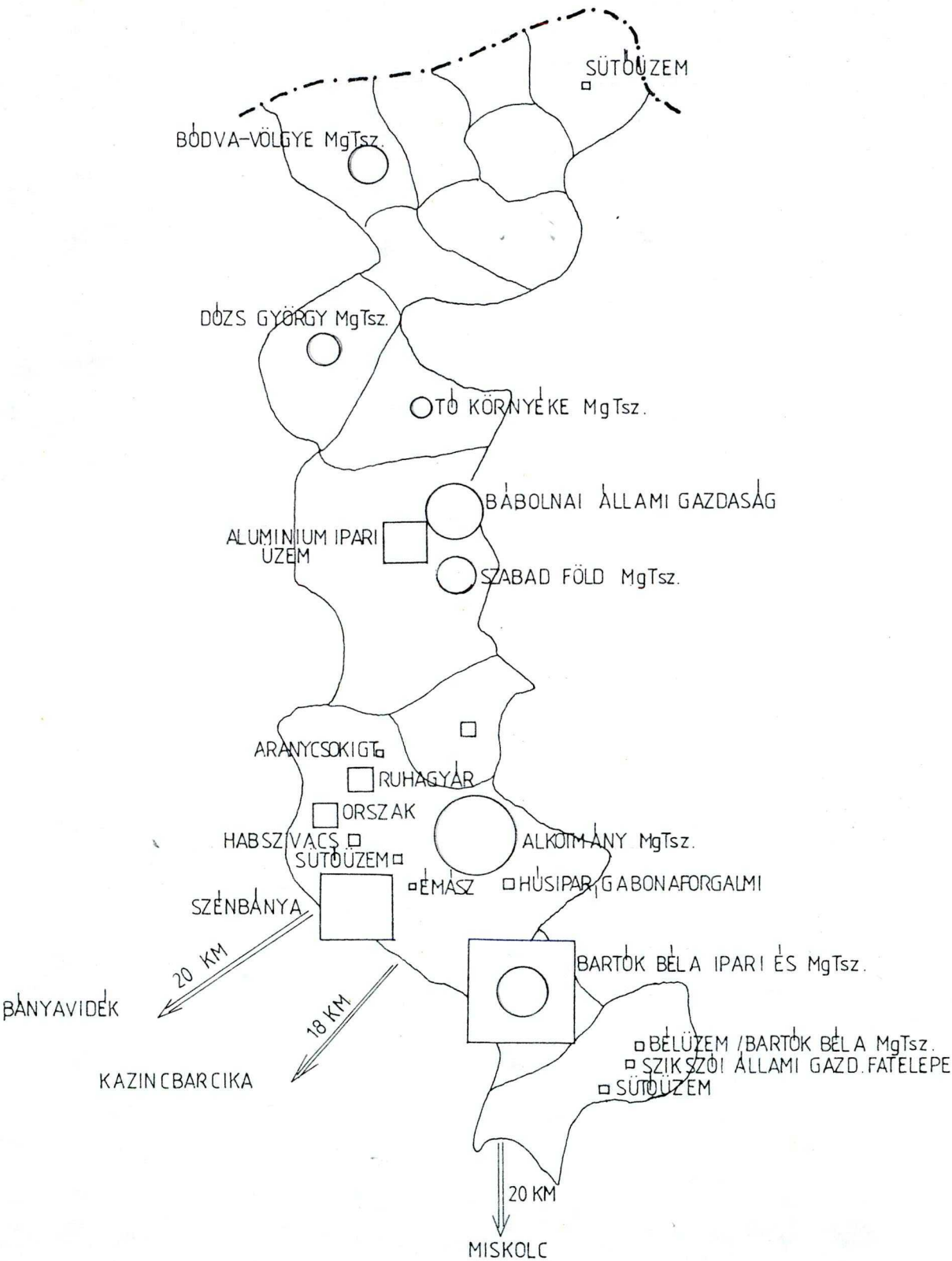
A 70-es években az eltartóképességet jelentősen rontotta a szénbányászat visszafejlesztését célzó politikai. Az edelényi bányaüzem beleolvadt a Mákvölgyi Bányaüzembe és a négy edelény melletti aknából 3-at megszüntettek és a negyedik is csökkentett létszámmal termelt. Az edelényi bánya által biztosított munkahelyek száma így közel felére csökkent. A munka veszélyessége, nehézsége miatt a magas átlagkeresetek ellenére is munkaerő hiánnyal küzdenek.

Nagyobb arányú létszámcsökkentés zajlott le a tornaszent-andrási mészkő- és a perkupai gipszbányában. Az előbbiben 280-ról 160-ra az utóbbiban 120-ról 80-ra csökkent a foglalkoztatottak száma.

A mezőgazdaságból és a bányászatból felszabaduló munkaerő lekötése a nagyvárosok ipari üremeiben, a szolgáltatás és a helyi mezőgazdasági üzemek melléküzemági tevékenysége által nem látszott biztosítottnak, ezért a 70-es évek második felében néhány ipari üzemet telepítettek a völgybe. / 6. táblázat/

A körzet legjelentősebb ipari létesítményének, az alumíniumipari üzemnek a telephelye Szendrő. Az anyavállalat a budapesti Alumíniumipari Üzem. Kohászati alapanyagokból készítenek acél- és alumíniumszerkezeteket, emellett a szabadkapacitás erejéig bér munkát vállalnak.

Ipari és mezőgazdasági munkahelyek a Bódva –
– völgyben.

17. ábra

A Bódva-völgy ipari üzemének néhány adata

1985.

Üzem	Fogl. száma fő	1 fogl.-ra jutó állószerkőz áll. 1000 Ft	Fizikai fogl. havi átlagkeresete Ft
Edelény körzete			
Borsodi Szénb.	915		7.730
ORSZAK	210		4.200
Ruhagyár	180		3.650
Habszivacs	62		4.170
Sütőüzem	66		4.350
Összesen:	1.620	136	
Szendrő körzete			
Alumíniumgyár	316		3.860
Sütőüzem	22		3.780
Összesen:	517	679	
Bódvaszilás körz.			
Építőa. ipar	196		5.400
Sütőüzem			
Hidvégyardó	15		3.980
Összesen:	278	94	

6. táblázat

Az Üzem termelési színvonala nagy mértékben függ az anyavállalattól. Gazdálkodásuk stabilan nyereséges, de a dolgozók havi átlagkeresete jelentősen elmarad a megye nagyvárosainak ipari üremeiben elérhető keresetektől.

Az AlumíniumÜzem a VII. ötéves tervben termelési szerkezetének továbbfejlesztésére vállalkozik. VegyiÜzemet, hőkezelő üzemrészt kívánnak létrehozni, a szerszámÜzemüket pedig bonyolultabb szerszámok készítésére is alkalmassá kívánják tenni. Ezek a tervek mintegy 100-150 fő részére teremtenének újabb munkahelyet, megvalósulások azonban elsősorban a távoli központú anyavállalattól függ.

A többi feldolgozóipari Üzem - kivéve néhány kisebb sütőÜzemet - Edelényben koncentrálódik. Ezek termelési értéke és a foglalkoztatottak száma egyikben sem éri el az előző Üzemét.

A legtöbb ember az 1985-ben a Költségvetési Üzem és az Építőipari Szövetkezet munkaerő és eszközállományának összevonásával létrejött építőipari bázis foglalkoztatja. Az új szervezeti keretek között működő építőipari Üzem terveiben a tevékenységi kör bővítése szerepel. Betoncserep Üzem, mozaiklap gyártó Üzem, ragasztott fa tartószerkezeteket gyártó Üzem létrehozását tervezik - ezáltal már várhatóan 400 fő foglalkoztatására nyílik lehetőségében lehetőség. A keresetek azonban itt is elmarad-

nak a megye ipari üzeleinek többségétől.

200 főnél többet foglalkoztat a Debreceni Ruhagyár leányvállalataként működő Ruhagyár. A női munkaerő lekötésére beindított üzemben nemcsak edelényi lányok, asszonyok, hanem szinte az egész völgyből és tágabb környezetéből dolgoznak. A bérek - főként az anyavállalat közbeiktatása miatt - nagyon alacsonyak.

A Ruhagyárban létszámnövelést csak további beruházással és a keresetek növelésével lehet megvalósítani.

A miniüzemek közé tartozik az edelényi III. akna helyén létesült - az Északmagyarországi Vegyiművek által a sajtóvamosi Mg. Tsz-nek bérbe adott habszivacs feldolgozó üzem. Évek óta értékesítési, szervezési gondokkal küzdenek. Így bár gazdálkodásuk nyereséges az üzemeltetési formán változtatni kívánnak. Ettől mind a foglalkoztatottak számának, mint jövedelmüknek emelkedését várják.

Jelentősebb élelmiszeriparx sincs a körzetben, csak a helyi lakosság igényeinek részbeni kielégítését szolgálja az edelényi, hidvégardói, szendrői, boldvai Sütőüzem, illetve a Gabonaforgalmi és Malomipari és az Állatforgalmi- és Husipari Vállalat Üzemegységei. Ezekben összesen is csak mintegy 180 fő dolgozik. A térség ellátásához ezek az üzemek nem termelnek elegendő mennyiségű árut, így távolabbról - Hangácsról

Miskolcra, Kazincbarcikára - is szállítanak élelmiszeri és húsiipari termékeket. Ez utóbbi mértéke a tsz-ek állattenyésztése ellenére, a feldolgozóipar hiánya miatt magas. A tertiár ágazat munkahelyéből a legmagasabb kereskedelem részesedése. A kereskedelemben helyben foglalkoztatottak száma 1064 fő, ebből a legtöbben / 781 fő / az edelényi, szendrői, bódvaszilasi ÁFÉSZ dolgozói. Jelentős a MÁTRA FOSZÉRT edelényi telepén foglalkoztatottak száma / 108 fő/. A kereskedelmi dolgozók átlagos jövedelme megfelel a megyetöbbségi ÁFÉSZ-énél dolgozók jövedelemszínvonalának és az országos átlagnak is, de meg kell említeni, hogy a szakmán belül nagyok a különbségek - főként az egyes üzletek üzemeltetési formájától függően.

A vendéglátóipari munkahelyek száma az idegenforgalom lassabb fejlődésével párhuzamosan emelkedett. Az Aggteleki Természetvédelmi Területre, az edelényi Cöburg-kastélyra, a Rakacai-tóra, Szalonna, Edelény, Boldva, Tornaszentandrás műemlék templomaira, a tornadaskai Arborétumra, Perkupa egyedülálló parasztház sorára építve az idegenforgalom és ezen belül a vendéglátóipar fejlesztése indokolt. A további helyi munkahelyek kialakításán túl a települések ellátásában is javulást eredményezhetne ez a fejlesztés.

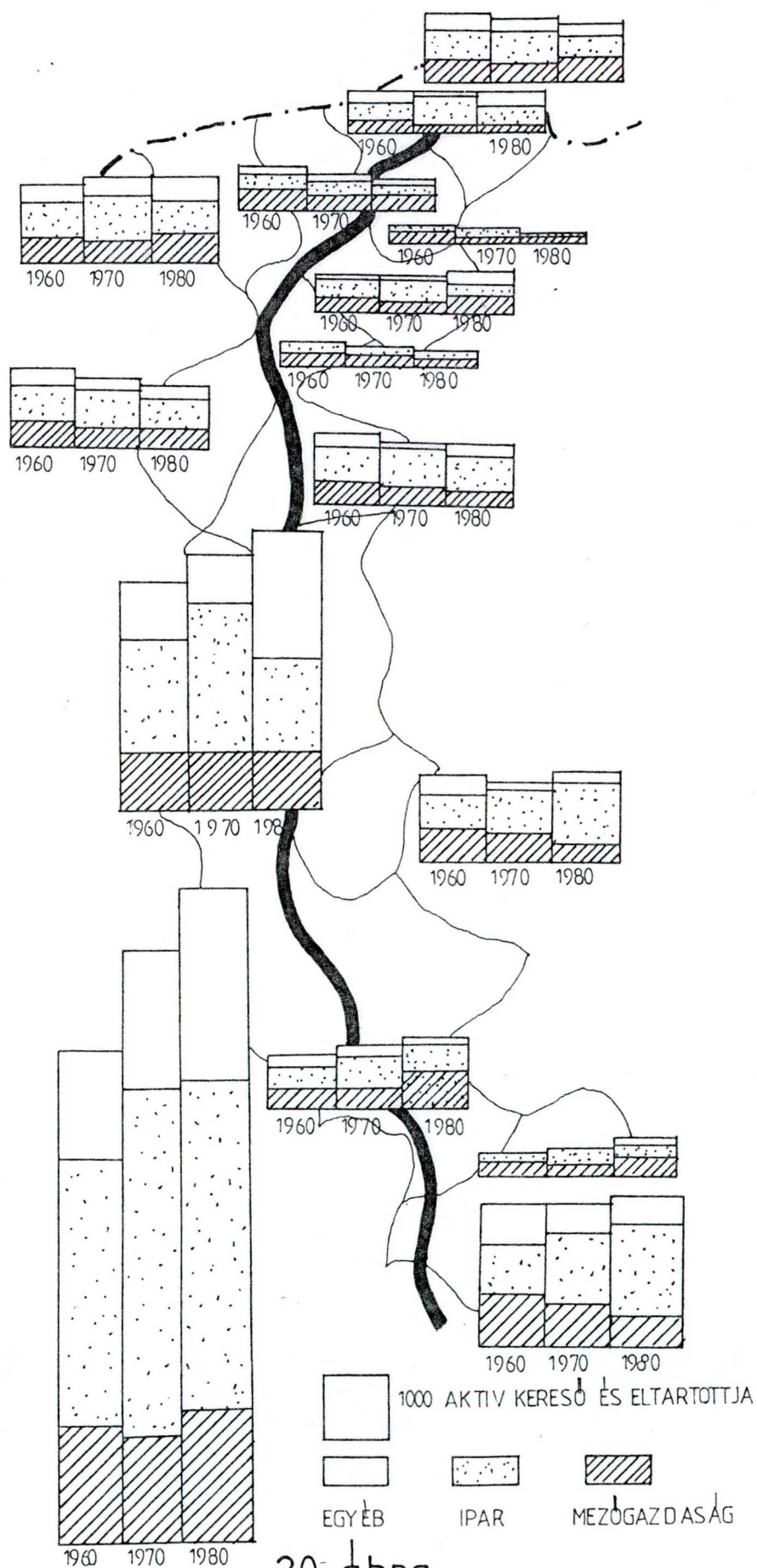
III.1.3. A népesség foglalkozás szerinti átrétegződése

A helyi munkahelyek szűkössége nem tükröződik a Bódva-völgy népességének foglalkozási szerkezetében és a foglalkoztatottsági szintjében. / 7. tábla/

A foglalkoztatottsági szintet tekintve csak Hidvégardó, Komjáti, Szendrőlád tűnik ki alacsonyabb értékkel, ami az első esetben a munkahelyek távolságával - különösen a nők munkába állásának nehézségeivel - az utóbbiak esetében pedig az alkalmi munkából élő cigánylakosság nagyobb / 50 % feletti/ arányával magyarázható.

A helyi ipari munkahelyek csekély jelentősége ellenére is a felszabadulás óta a népesség foglalkozási szerkezete az ipar és a tercierágazatok felé tolódott el. 1949-ben még a terület járásaiban a népesség 54 %-ának az eltartója a mezőgazdaság volt. 1960-ra ez az arány 30 %-ra 1970-re 23 %-ra és 1980-ra 21 %-ra csökkent. / 2. ábra/ Figyelemre méltó, hogy még Borsodszirák településben a mezőgazdasági keresők és eltartottjaik aránya 1960-69 között csökkent, a 70-es években már emelkedett és 1980-ban a völgy egyetlen mezőgazdasági települése. Ez a "Bartók Béla" Ipari és Mezőgazdasági Mg. Tsz. vázolt dinamikus fejlődésének köszönhető, bár a tsz. dolgozóinak már jelentősebb hányada az ipari üzemágakban tevékenykedik. A mezőgazdasági népesség hasonlóan magas, de 50 % alatti arányával Hidvégardó, Komjáti, Bódvalenke településekben találkozhatunk. A magyarázat ezek esetében azonban nem a

Foglalkozási szerkezet a Bódva-völgyben / 1960, 1970, 1980 /.

20. ábra

mezőgazdaság fejlettségében, hanem az ipari munkahelyektől való távolságban rejlik.

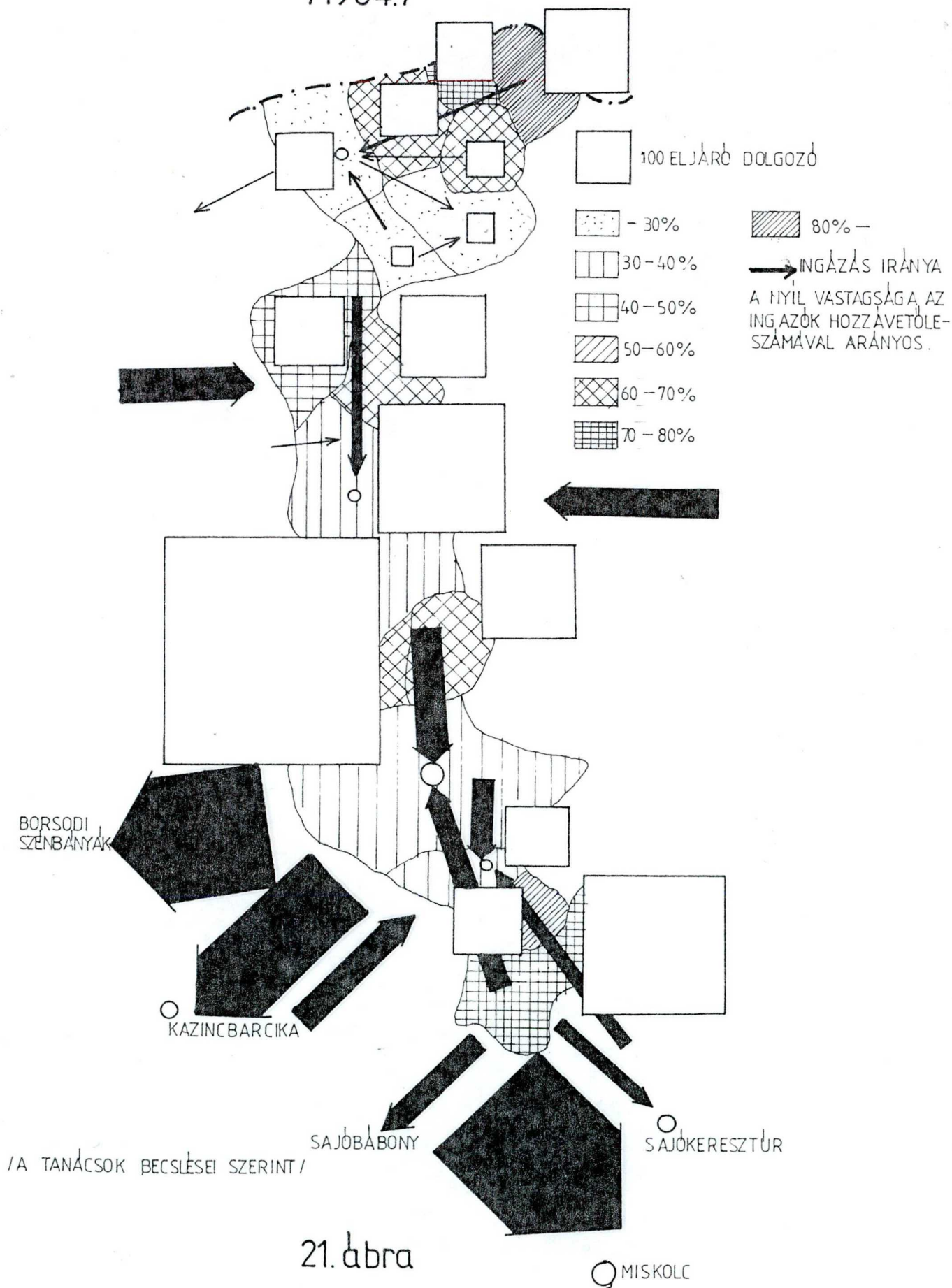
A mezőgazdasági népesség arányának csökkenésével együtt 1960-69 között növekedett az iparban foglalkoztatottak és eltartottjaik aránya. A legnagyobb arányú növekedés Szendrőlád, Ziliz, Perkupa településekben tapasztalható. Az iparban és építőiparban foglalkoztatottak száma és aránya a szénbányászat visszafejlesztésének, egyes iparágak intenzív fejlődési szakaszba való átlépésének a Bódva-völgyben is érzékelhető hatása következtében 1980-ra csökkent. A terciér ágazatokban foglalkoztatottak súlya ugyanakkor kis mértékben növekedett.

III.1.4. Ingázás a Bódva-völgy településeiben /21. ábra/

A nemmezőgazdasági aktív keresők számának és arányának növekedéséhez a fedezet nem a helyi munka lehetőségek növekedésében, hanem az ingázás mind szélesebb körű elterjedésében rejlett. A völgy aktív keresőinek csak közel fele dolgozik helyben. Ez számszerint kevesebb a helyi munkalehetőségek számánál, ami a kereseti lehetőségekkel, illetve a völgy településeiben található munkahelyeknek a völgy határaink túlra is kiterjedő munkaerő-vonzásával magyarázható. Az aktív keresők több mint fele tehát Miskolc, Sajókeresztúr, Kazincbarcika, Ózd, Sajóbábony ipari üzemeibe, illetve a bányavidék aknáihoz ingázik. Az Edelényt kivéve / 25 % / egységesen magas

Az ingázó dolgozók száma és aránya az aktív keresőkből a Bódva-völgy településeiben.

/1984./

ingázási aránnyal rendelkező bódva-völgyi települések közül a legmagasabb az ingázási arány Hidvégardó, Tornanádaska, Boldva és Ziliz településekben. A közel egységesen magas arányszámok és különösen Hidvégardó, Tornanádaska kiemelkedő értékei azonban éppen a völgyön belüli ellentéteket jelzik. Hiszen még Edelényből és a tőle délre fekvő településekből 35-40 perc alatt Miskolc, 20 perc alatt Kazincbarcika elérhető - Hidvégardóból és általában a Szalonnától északra fekvő településekből Miskolcra napi 4 óra, Kazincbarcikára is közel ugyanennyi, a bányavidékre pedig 3 óra a tiszta utazási idő. Így ezekből a településekből gyakori a heti ingázás is, aminek a célpontja Budapest. A déli részen a sajó-völgyi ipari agglomerációhoz való közelség miatt a helyi munkahelyek hiánya kevésbé érzékelhető, az ingázás nagy aránya ellenére is kevesebb problémát okoz.

A bódvaszilasi-medence települései sem voltak azonban mindig a gyári ipartól szinte elérhetetlen távolságra. Az országhatár másik oldalán Hidvégardótól 10, Tornanádaskától 15 km-re működik egy cementgyár, valamivel távolabb ércdusító, és a nagy ipari központ - Kassa is közelebb van, mint Miskolc vagy Kazincbarcika. Ma már vannak olyan tervek - éppen a népességmegtartó erő erősítése céljából - melyek a két ország határközeli települései közti munkaerő cserét kívánják létrehozni.

Napjainkban is dolgoznak már magyar állampolgárok a Tornanádaska melletti ésehszlovák kőfejtőben és a Rozsenyói járás néhány üzemében - heti ingázással. Innen jött az ötlet, hogy magyar állampolgárok napi ingázással is dolgozhatnak a már említett üzemekben. Gazdasági szempontból az ötlet ésszerű, márcsak az a kérdés, hogy politikailag és jogilag kivitelezhető-e.

III.1.5. A háztáji gazdálkodás jelentősége a Bódva-völgyben

A munkaviszonyból származó jövedelmek mellett egyre nagyobb jelentősége lesz a munkaviszonyon kívüli tevékenységből származó jövedelmeknek.

Egy terület népességeltartó erejét így a munkavállalás lehetőségein túl az is befolyásolja, hogy milyen lehetőségek vannak a második gazdaságból származó jövedelemszerzésre. Ennek legelterjedtebb formája - iparhiányos vidékről lévén szó - a háztáji mezőgazdálkodás, illetve a szolgáltatások helyi színvonala és a földrajzi fekvés miatt a szolgáltató ágazatban végzett tevékenység - főként fuvarozás.

A Bódva-völgyben és környékén nem találkozhatunk olyan nagy arányú növénytermesztéssel a háztáji gazdaságokon belül, mint az Alföldön. Noha minden kis konyhakertben van fóliasátor, egyáltalán nem elterjedt a nagybani fő-

liás zöldségtermesztés. Hagyományai vannak a vidéken a szőlőtermesztésnek, értékesítésre azonban csak kevesen termelnek. Inkább az háztáji állattartásnak nagyobb a jelentősége, amit az ismertetett természeti viszonyok is időkölnek. A szarvasmarha és a sertéstenyésztés a legelterjedtebb, de több szakcsoport foglalkozik nyul-tenyésztéssel, illetve méhészkedéssel is.

Az általam készített kérdőívben feltett II. kérdéscsoport alapján a háztáji gazdaságokból származó jövedelmek körülbelül nagyságából szerettem volna képet kapni. A családok közel egyharmada azonban - feltehetőleg az adótól való félelem miatt - erre a kérdésre nem volt hajlandó válaszolni, és egy további hányadnál is számolni kell a túlzott "szerénységgel": / 8. táblázat/ Azaz azonban kiderül a válaszokból így is, hogy a nyilatkozó családok többsége - 55 %-a - tudja saját szükségletét fedezni a házkörüli kiskertekből, illetve hobby-telkekről, a kimagaslóan magas kiegészítő jövedelmek - a háztáji gazdálkodással kapcsolatos szabályzók, felvásárlási árak hatására - nem jellemzők.

III.1.6. A népességeltartó képesség főbb sajátosságai a Bódva-völgyben

/ Összegzés/

- A mezőgazdaság gyenge eltartóképesége úgy a nagyüzemben, mint a háztáji gazdálkodásban is tükröződik, ennek

A háztáji gazdaságok szerepe a Bódva-völgy népességének

eltartásában / kérdőíves felmérés alapján/

1985.

Település	Megk. cs.sz.	I.				II.				
		a.	b.	c.	d.	N.	a.	b.	c.	N.
Bódvaszilás	33	3	2	12	2	14	1	15	8	9
Bódvarákó	6	1	2	3	-	-	1	2	3	-
Komjáti	11	-	2	5	1	3	-	2	6	3
Tornanádaska	10	-	2	2	-	6	-	2	2	6
Tornaszentandrás	11	-	1	3	2	5	-	1	5	5
Boldva	60	5	6	25	8	16	2	12	28	18
Borsodszirák	26	-	-	5	2	19	-	5	8	13
Ziliz	14	1	-	5	2	6	1	3	5	5
Edelény	270	12	28	96	53	81	5	62	158	45
Szendrőlád	30	2	1	17	5	5	1	8	16	5
Hidvéárdó	25	-	5	12	2	6	-	3	10	12
Bódvalenke	5	-	-	3	1	1	-	1	3	1
Perkupa	25	3	2	12	4	4	1	5	12	7
Szalonna	25	3	1	8	3	10	2	6	16	1
Szendrő	110	4	13	58	12	23	3	40	52	15

I. a. jelentős mértékben foglalkozik háztájival

b. kis mértékben " "

c. csak saját szükségletére " "

d. saját szükségletére sem " "

N. nem nyilatkozott

II.a. jelentősnek tartja a háztájiból származó jövedelmét

b. nem tartja számottevőnek, csak érzékelhetőnek "

c. elhanyagolhatónak tartja "

oka egyrészt a természeti tényezőkben, másrészt a kedvezőtlen közgazdasági helyzetben keresendő.

- A körzet a mezőgazdálkodás színvonala és a helyi ipar hiánya miatt hagyományosan a borsodi iparvidék munkaerő-ellátó övezetéhez tartozik. Ez a völgy déli részét tekintve nem okoz problémát a távolabbi települések esetében azonban az ingázás nehézkes - a népességmegtartó erőt csökkenti.

- A népességmegtartó erő javítása az országhatáron belüli közeli ipari centrum híján vagy a nemzetközi kapcsolatok erősítésével, de inkább a helyi ipar és az idegenforgalom fejlesztésével lehetséges.

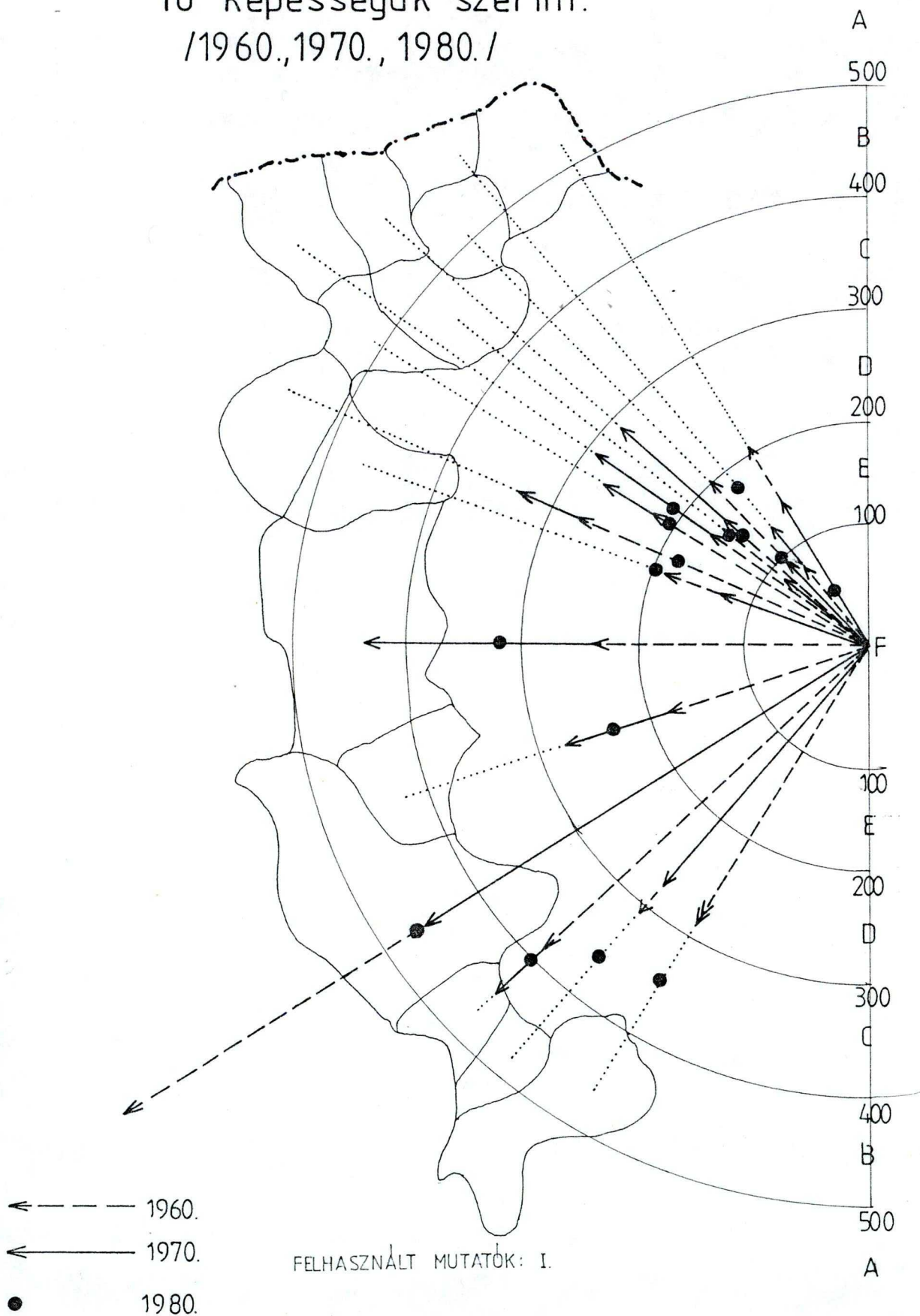
Földrajzilag az északabbi települések iparfejlesztése lenne kedvezőbb. A legszerencsésebb Bódva-vezíres vagy Szendrő központú kb. 1000 fő ipari középüzem létrehozása volna, az üzemtelepítés gazdaságossága és a település - hierarchia jelenlegi képe szerint azonban ez - belátható időn belül - csak Edelény központtal jöhet szóba. Ezáltal azonban Hidvégardó és Tornanádaska ipartól való távolsága nem sokkal csökken.

- Az eltartóképességre jellemző mutatók segítségével meghatározott pontszámok alapján a Bódva-völgy települései az alábbi osztályokba sorolhatók: / 22. ábra/

A./ Kedvező mezőgazdasággal vagy helyi iparral és jó ingázási lehetőségekkel rendelkező települések.

B./ Kedvező mezőgazdasággal vagy helyi iparral és rossz ingázási lehetőségekkel rendelkező települések.

A Bódva - völgy településeinek osztályozása eltartó képességük szerint.
/1960., 1970., 1980./

C./ Hanyatló mezőgazdasággal, vagy helyi jelentőségű iparral és jó ingázási lehetőségekkel rendelkező települések.

D./ Hanyatló mezőgazdasággal vagy helyi jelentőségű iparral és rossz ingázási lehetőségekkel rendelkező települések.

E./ Gazdálkodó egység nélküli, jó ingázási lehetőségekkel rendelkező települések.

F./ Gazdálkodó egység nélküli, rossz ingázási lehetőségekkel rendelkező települések.

Az elmúlt 20 évben csak Edelény, Borsodszirák, Szendrő, Szalonna, Bódvaszilás, Boldva eltartóképesége növekedett a pontszámok alapján. Ez egyrészt a helyi munkahelyek fejlődésének - és főként Szalonna esetében - a közlekedési helyzet javításának köszönhető.

Tornaszentandrás és Perkupa eltartóképeségének csökkenése a bányászat munkaerő-igényének csökkenésével, a többi településben pedig a mezőgazdaság eltartóképeségének csökkenésével függ össze, melyet a közlekedés javítása csak Ziliz, Szendrőlád, Boldva településekben mérsékelte.

III. 2. A települések népességellátó képességének fejlődése a felszabadulás után a Bódva-völgyben

A települések népességellátó képességén a lakásfelszereltség, a műszaki infrastruktúra és az intézményi ellátottság által biztosított életkörülmények színvonalát értem.

Természetesen a felszabadulás óta minden településben az életkörülmények - a színvonalat jelző összes statisztikai mutatót tekintve - sokkal jobbá, emberibbé váltak. A népességmegtartó erő szempontjából azonban nem az abszolút fejlődés, hanem a bódva-völgyi népesség nagyobb részének munkahelyet adó városok által biztosított életkörülményekhez viszonyított lemaradás mértékének változása a meghatározó.

Éppen ezért az általam kiválasztott mutatók alapján a bódva-völgyi települések és a B-A-Z. megyei városok közötti ellátásbeli távolság időbeni és térbeni változásait kísérem figyelemmel.

III. 2. 1. Az alapfoku ellátás színvonala a Bódva-völgy településeiben

III.2.1.1. Lakásellátottság, a települések műszaki infrastruktúrájának szintje

Borsod-Abaúj-Zemplén megye első statisztikai évkönyvének adatai alapján megállapítható, hogy 1956-ban a megye többi járásához hasonlóan az edelényi járásban is még a lakó-

házak 69 %-a vályogfalú, a villannyal felszerelt magánlakások aránya csak 24 %, vízvezeték csak a lakások 0,26 %-ában található, a lakások 73 %-a volt egyszobás és 62 %-ukban csak vertföldes szoba vagy szobák találhatók. Ezek az értékek megyei értékektől alig, de a városi színvonalat jelentő Miskolc értékeitől már jelentősen eltérnek. Az öt mutató figyelembe véve, pontozással kapott öt dimenziós átlagos eltérésvektor hossza ekkor $d = 2,23$ volt.

Az 50-es évek végén, a 60-as években a falvak villamosítási programja következtében jelentősen megnőtt a villannyal felszerelt lakások aránya. A lakásépítkezés felgyorsult üteme a felszereltségi mutatók javulását hozta magával. / 23. ábra/

A 60-as években az addig alig építkező Bódvarákó, Bódvalenke és Borsodszirák kivételével a lakásépítkezés üteme megtorpant a Bódva-völgyben. Az új lakások azonban már tágasabbak, több szobásak, felszereltebbek - de nem feltétlenül a falsui funkcióknak megfelelőek - lettek. Ezt mutatja az egyszobás lakások járási szintű csökkenése, a három és többszobások arányának emelkedése, a loo szobára jutó lakók számának csökkenése, a felszereltség mutatóinak javulása. / 24. ábra/

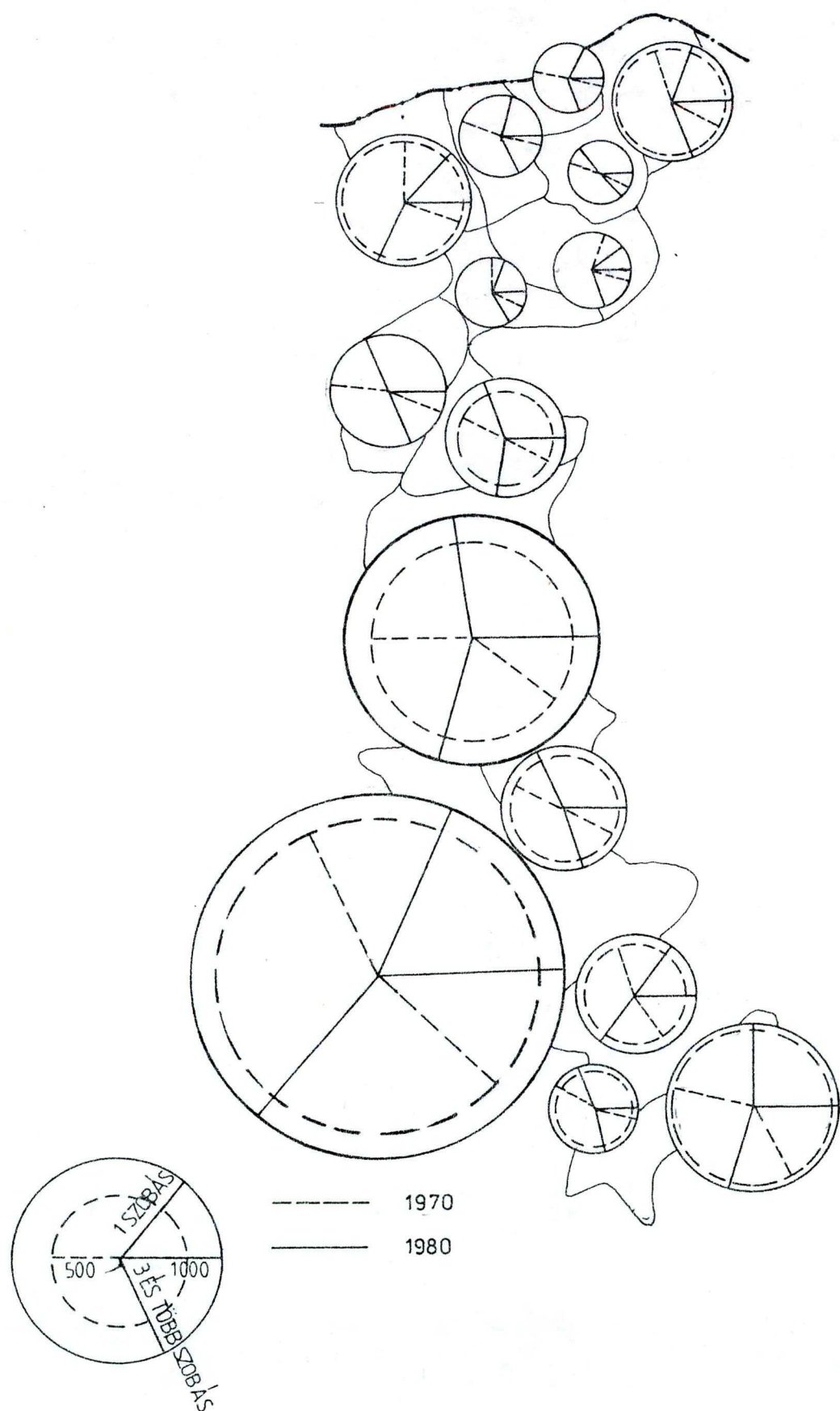
Természetesen közben a városok lakásviszonyai is javultak, így a Bódva-völgy települései és a legközelebbi városok lakás ellátásában - a több rendelkezésre álló adas

A lakásállomány növekedésének évi átlagos üteme a Bódva-völgy településeiben.

23. ábra

A lakásállomány megoszlása a szobák száma szerint /1970;1980/.

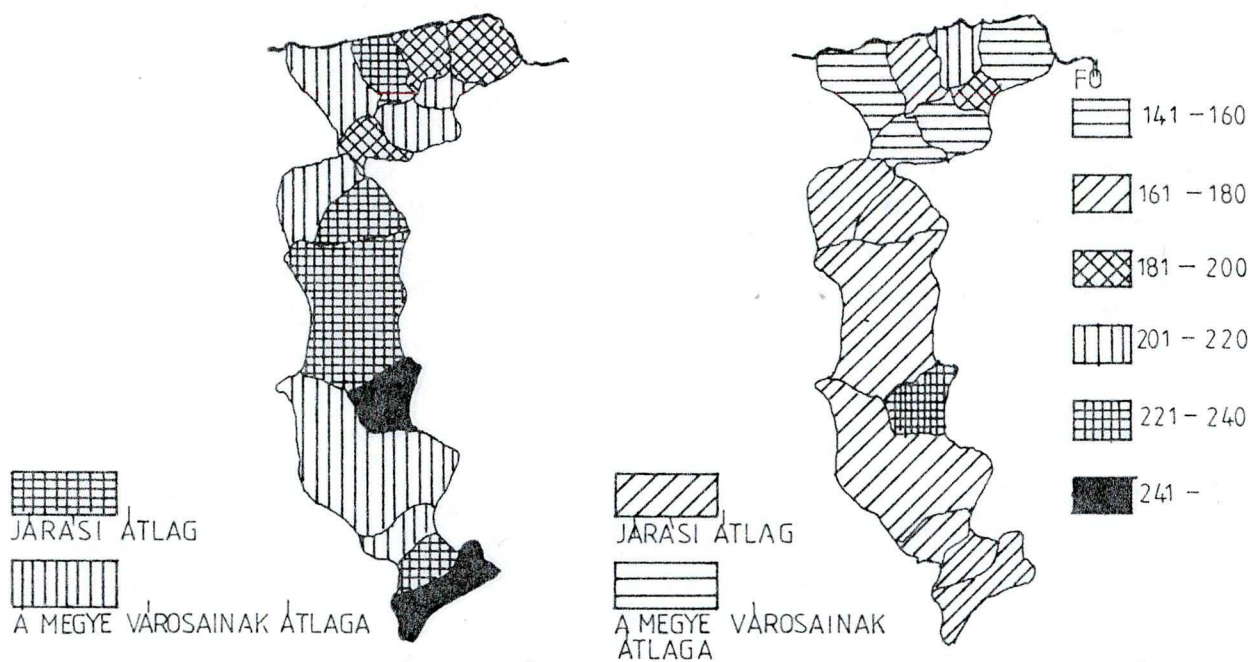
24./a. ábra

100 szobára jutó lakók száma.

b.

1970.

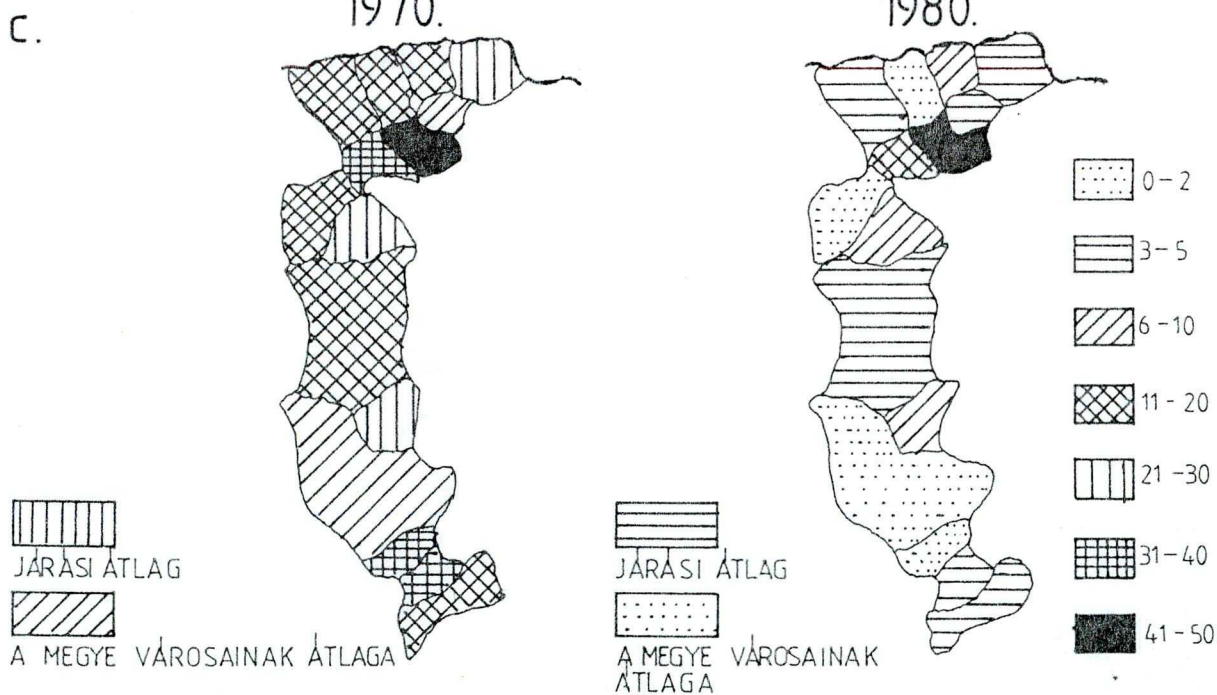
1980.

A vertföldes szobák aránya az összes szobáktól

1970.

1980.

A lakásállomány

felszereltsége .

24/d. ábra

alapján 10 dimenziós - átlagos távolságvektor hossza
1970-ben $d = 2,56$ és $d = 3,47$ között változott./25. ábra/
A lemaradást tehát nem sikerült mérsékelni.

A 70-es években az előző évtizedhez képest az építkezé-
sek üteme tovább lassult. /23. ábra/

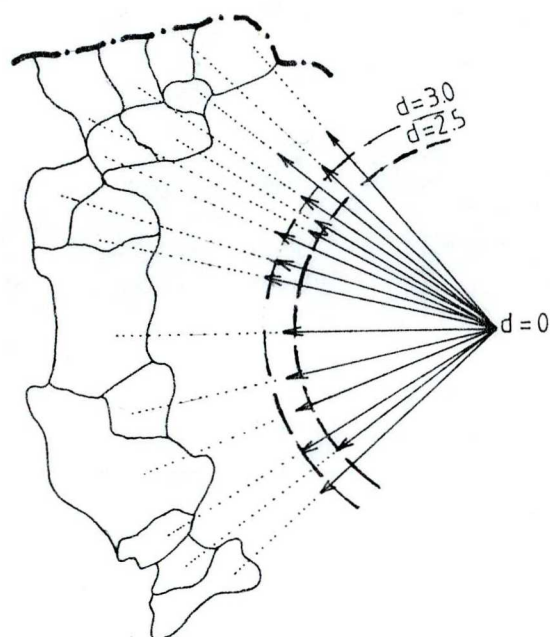
Az ebben az időszakban épített lakásokkal, illetve néhány
1945. előtt épült lakás megszűnésével kialakult a lakások
építési év szerinti képe. / 26. ábra/

Ez alapján a lakásállománya a legöregebb Bódvarákónak és
Bódvaszilasnak. Mindkét településben az 1945. előtt épült
lakások a lakásállomány 60 %-ánál nagyobb részét adják.
Szintén magas, 50 % feletti ezen lakások részesedése Tor-
nanádáskán. A lakásállomány szempontjából a legfiatalabb
települések: Edelény és Szendrőlád. E két településben
1945. után 10 évenként 20 %- feletti értékkel növekedett
a lakások száma. Edelény esetében ez a központ vonzerejé-
nek, Szendrőládon pedig nem utolsósorban a " CS " laká-
sok építésének és az Edelényhez való közelségnek tulaj-
donítható.

A lakásállomány megújulásával együtt a lakás ellátás to-
vábbi mutatói is javultak minden völgyi településben és
az edelényi járás egészében is. / 24. ábra/

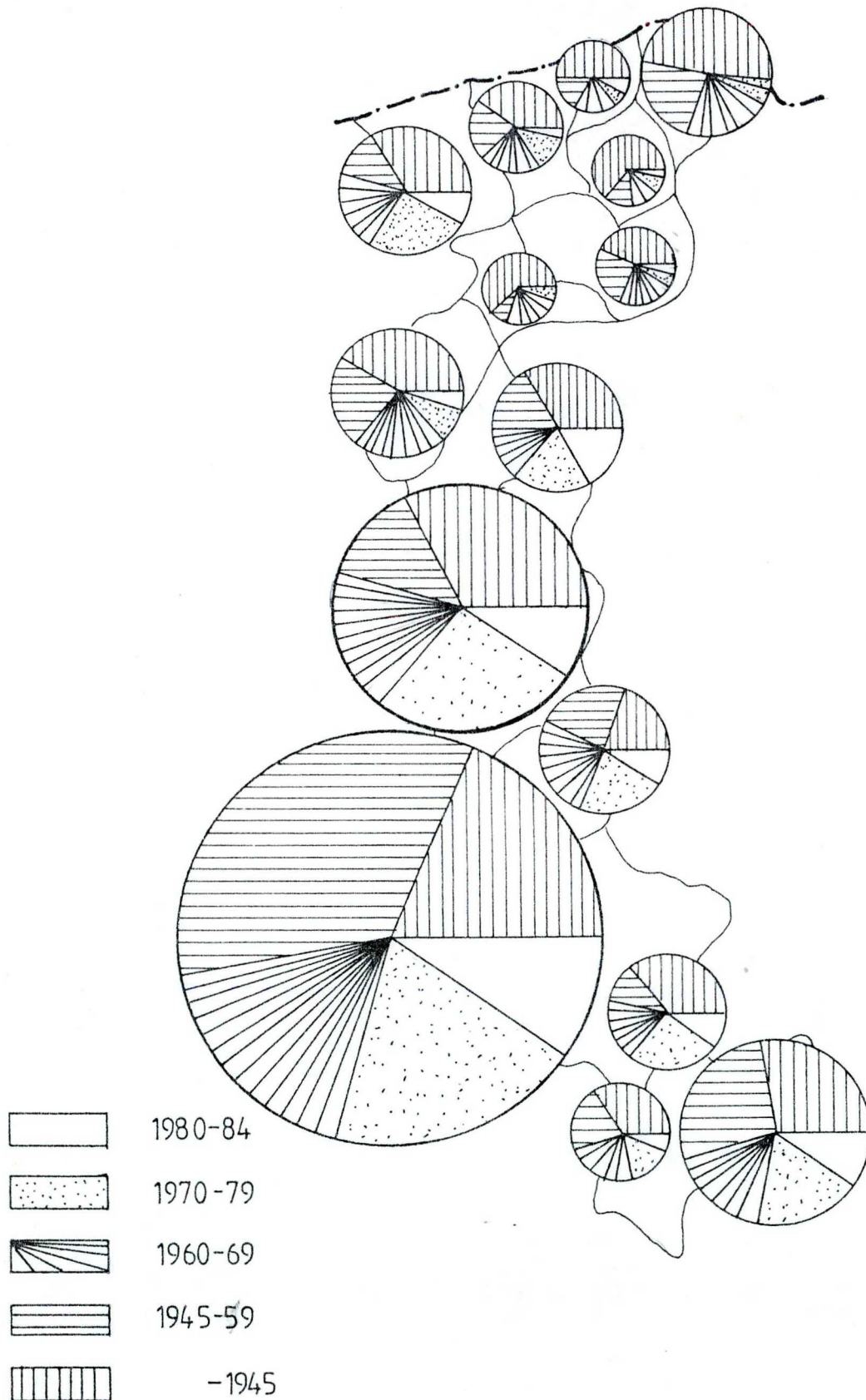
Bódvarákó, Ziliz, Szendrőlád és Bódvalenke kivételével
radikálisan csökkent az egyszobás lakások száma, Torna-
szentandrás kivételével szinte elhanyagolható lett a
vertföldes szobák aránya, tovább csökkent a 100 szobára

A városi színvonalú lakásellátottságtól való átlagos eltérések a Bódva-völgy településeiben /1970/.

A LAKÁSELLÁTOTSÁG 10 MUTATÓJA
ALAPJÁN SZÁMITOTT ÁTLAGOS ELTÉRÉS
VEKTOR HOSSZA.

A lakásállomány építési év szerint a Bódva-völgy
településeiben /1984./

26. ábra

jutó lakók száma / mind majd látjuk ebbe a népességcsökkenése is becsült, de a megye városainak átlagát ebben a tekintetben még így is csak Bódvaszilás, Bódvarákó és Tornaszentandrás éri el.

Folytatódott az infrastrukturális hálózat kiépítése is. 1980-ra minden lakás villamoshálózatba való bekötésére megteremtődött a lehetőség. Tornanádaska és Borsodszirák településekben a villamosítás 100 %-os, a többiben sem sokkal marad el attól - kivéve Bódvalenke 88 %-os értékét. Ugrásszerűen megnőtt a PB.-gáz fogyasztóinak száma. Különösen magas a gázpalackkal ellátott lakások aránya Edelény és Borsodszirák településekben, és 50 % feletti még Komjátiban, Tornanádaskán, Boldván és Szalonnán is. A gázzal való ellátottság mutatója azonban még ezen településekben is a városi sőt a megyei átlag alatt marad, a dinamikus fejlődés ellenére is Bódvarákó és Bódvalenke településekben pl. csak a megyei átlag harmadát éri el.

A vezetékes vízellátás nagyobb arányú bővítése is a 70-es években kezdődött. Ezt az ásott kutakból nyert ivóvíz növekvő nitráttartalma, az egészséges ivóvíz biztosításának egyre égetőbb problémája is szükségessé tette. A vezetékes vízzel ellátott lakások arányának helyenként 10 sőt 20-szorosára való változása ellenére is Edelény, Szendrő, Boldva és Borsodszirák kivételével ez az arány a települések nagyrésztében 30 % alatt marad.

Jelenleg Borsodszirákon működik két, és Boldván egy ivóviztermelő telepe az Észak-borsodi Regionális Vízműveknek. Ezekből a fenti két község és Ziliz ellátásán túl a Sajó-menti iparvidék településeit is el kell látniuk. Edelény ivóviz ellátását négy központi kut hivatott biztosítani. Szendrőládán egyenlőre nincs közművesített víz-ellátás, az ivóviz közegészségügyileg veszélyeztetettnek minősül. A jövőben Szendrőlád vízellátását az Észak-borsodi Regionális Rendszerre való csatlakozással kívánják megoldani. Hasonló tervek vannak Szalonna ásott kutjainak kiváltására is. A Bódvaszilas-Komjáti csoportos vízmű vízbázisa a Pasnyag forrás. A két településen túl ehhez a rendszerhez kívánják csatlakoztatni Tornanádaskát, a jelenleg rossz vízminőségű Hidvégardót és Tornaszentandrás. Bódvalenke és Bódvarákó vízellátása egyenlőre önálló forrásra alapul, de a távolabbi jövőben a Megyei Tanács VB. Építési- és Vízügyi Osztályának terve szerint nem lesz elegendő a biztonságos ellátáshoz, így hosszútávon a Bódvaszilas-Komjáti vízműbe való csatlakoztatása indokolt. / Feltéve, hogy még lesz település. /

Perkupa ivóvize jelenleg szintén közegészségügyileg veszélyeztetett, a kutak felváltását az Aggtelek-Jósvafő csoportos vízművel további keresztforrások bevonásával kívánják megoldani.

A fentiek szerint a települések egészséges ivóvízzel való ellátása ma még nem megoldott Szendrőlád, Tornaszentandrás,

Perkupa, Hidvégardó, Bódvalenke, Bódvarákó településekben, bár a megyei tanács tervei ezt a VII. ötéves tervidőszak végére célul tűzik ki. Mivel a csereháti rész településeire vonatkozóan - ezek többségében a kutak elnitrátosodása szintén eleven probléma - a tervekben említés sincs, kétségtelenül a völgyi települések helyzeti energiáját növeli az ivóvízprogram végrehajtása.

A vezetékes vízellátás terjedése gyorsította a fürdőszobával felszerelt lakások arányának növekedését is.
/ 24. ábra/

A vezetékes vízellátás és a fürdőszobák terjedése azonban nem vonta maga után a szennyvízelvezető csatornák kiépítését. Bódvarákón pl. szinte azonos a szennyvízelvezető csatornával ellátott lakások aránya 1970-ben és 1980-ban, miközben a vezetékes vízzel ellátott lakások aránya 4-szeresére változott. Komjátiban, Tornanádaskán, Szendrőládon, Hidvégardóban és Bódvalenkén a vezetékes vízzel, illetve a szennyvízcsatornával ellátott lakások száma megegyezik. Sajnos mind az öt esetben ez a szám rendkívül alacsony, főként az előbb vázolt vízellátási gondok miatt. Edelény és Szendrő vezetékes vízzel, illetve szennyvízcsatornával ellátott lakásainak különbsége már jelentős. Edelényben a bővítésnek egyenlőre a szennyvíztisztító telep kapacitása szab határt. A VII. ötéves tervben tervezett bővítés és

korszeresítés után a hálózat kiépítése gyorsabb ütemben folyhat. A tervek szerint 50 %-os csatornázottság elérése a cél a település laza beépítettsége miatt.

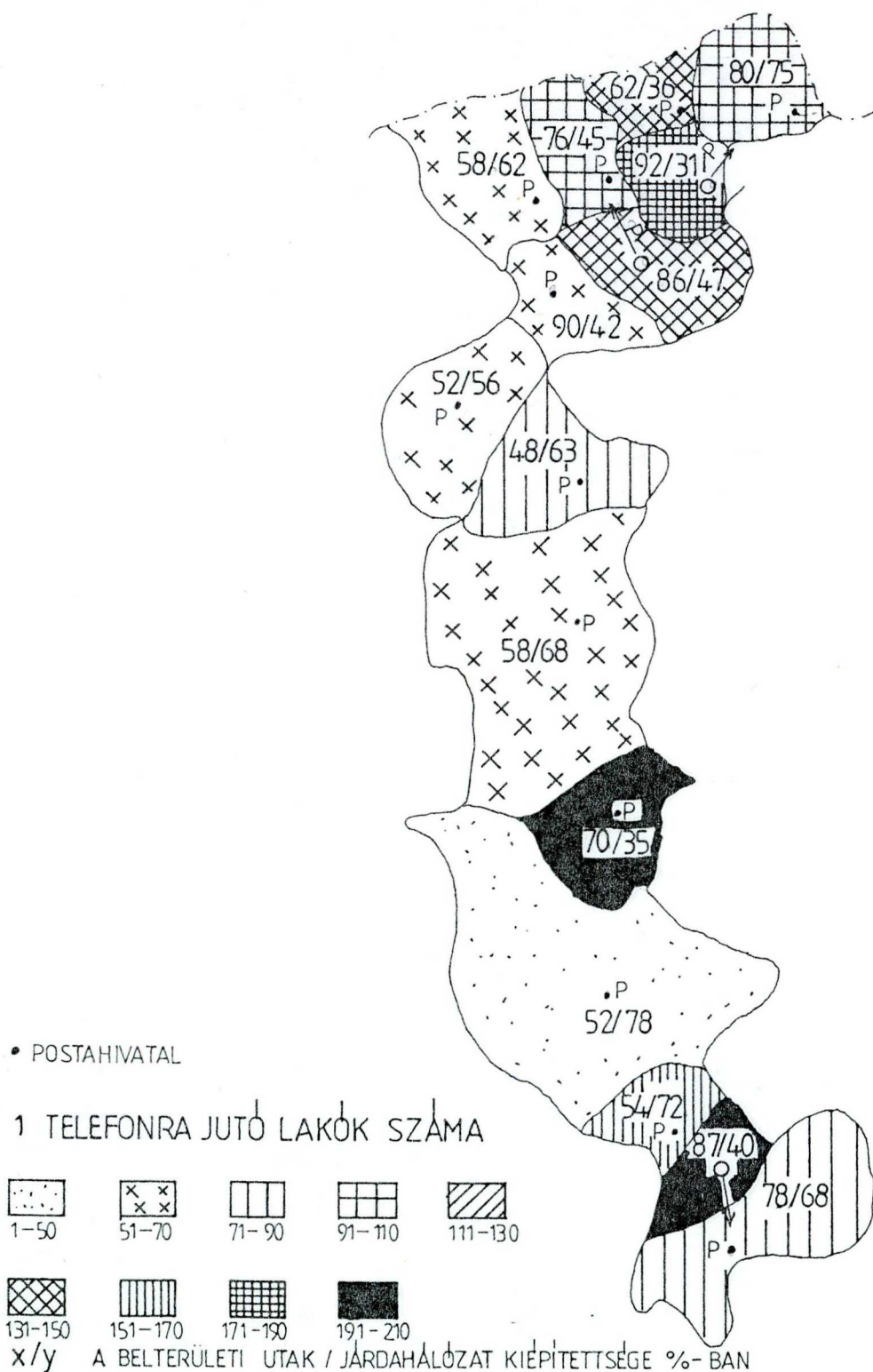
Szendrőn és Boldván 100 %-os csatornázottság kialakítása szükséges a Bódva vízvédelme szempontjából is. Egyenlőre a csatornahálózat ezekben a településekben kiépítés alatt áll.

A belterületi utak és a járdahálózat kiépítése a települések zömében a 60-as években történt meg. Azóta lényeges javulás csak Bódvaszilas, Boldva, Borsodezirik, Edelény, Szalonna, Szendrő és Hidvégardó településekben következett be. Érdekes módon 1985-ben az ut- és járdahálózat kiépítettségének százalékos aránya alapján a legjobb helyzetben Hidvégardó - és kevésbé meglepő módon - Edelény áll. / 27. ábra/ A lakosság igényeitől leginkább elmarad a kiépítettség foka Bódvaszilas, Bódvarákó, Komjádi településekben.

A postahivatalok a vármegye rendszer óta hagyományosan ugyanazokban a településekben vannak. / 27. ábra/

A 60-as évek óta a postaiszolgáltatások köre alig változott a Bódva-völgy és környéke településeiben. A telefonellátottság korántsem követte az igények növekedését. Az 1 telefonra jutó lakosok száma alapján lényegesen lemaradnak a vizsgált települések a megye városainak átlagától. / 27. ábra/ A legkedvezőbb helyzetben a tekin-

A posta -, a telefon -, a belterületi út- és a járda-hálózat kiépítettsége a Bódva-völgy településeiben.

tetben is Edelény és Bódvaszilás van. 200-nál több lakos jut 1 telefonra Ziliz és Szendrőlád településekben. A telefon pedig századunkban egyre inkább az alapellátás részének kell tekintenünk, mely a magasabb szintű ellátás igénybevételét, az elzártság érzetének csökkentését segíti.

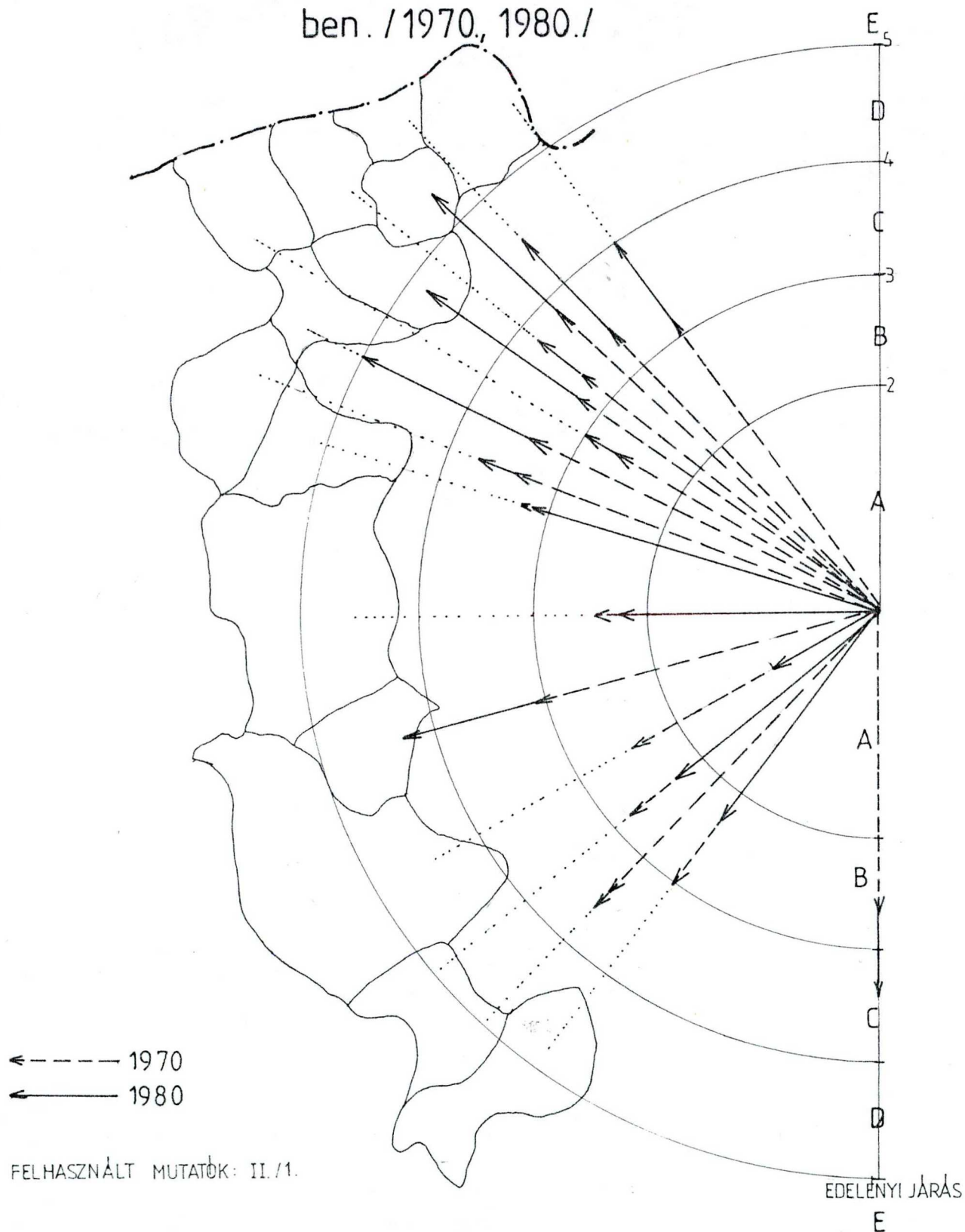
A lakás ellátottság és a műszaki infrastruktúra színvonalát jelző mutatókból településenként egy 13 dimenziós vektort képeztem. Ezek segítségével megállapítható, hogy a települések minőségi lakásellátottsága és műszaki infrastruktúrája messze elmarad a városi színvonalától, úgy 1970-ben, mint 1980-ban. A megye városainak színvonalától a lakás-ellátottságban és a műszaki infrastruktúra fejlettségében jelentkező eltérés 1970-1980 között a Bódva-völgyi települések előbb bemutatott fejlődése ellenére is általában növekedett. Csak Boldva, Borsodszirák, Edelény, Szalonna és Szendrő városi színvonalától való távolsága csökkent. / 28. ábra/

III.2.1.2. Intézményi ellátottság a Bódva-völgy településeiben

III.2.1.2.1. Kiskereskedelmi alapellátás

A kiskereskedelmi boltok száma az edelényi járásban megduplázódott a 60-as években, azóta a boltok számában némi csökkenés következett be. 1970 óta kimutathatóan

A lakásellátás és a műszaki infrastruktúra színvonalának elmaradottsága a Bódva-völgy települései-
ben. /1970., 1980./

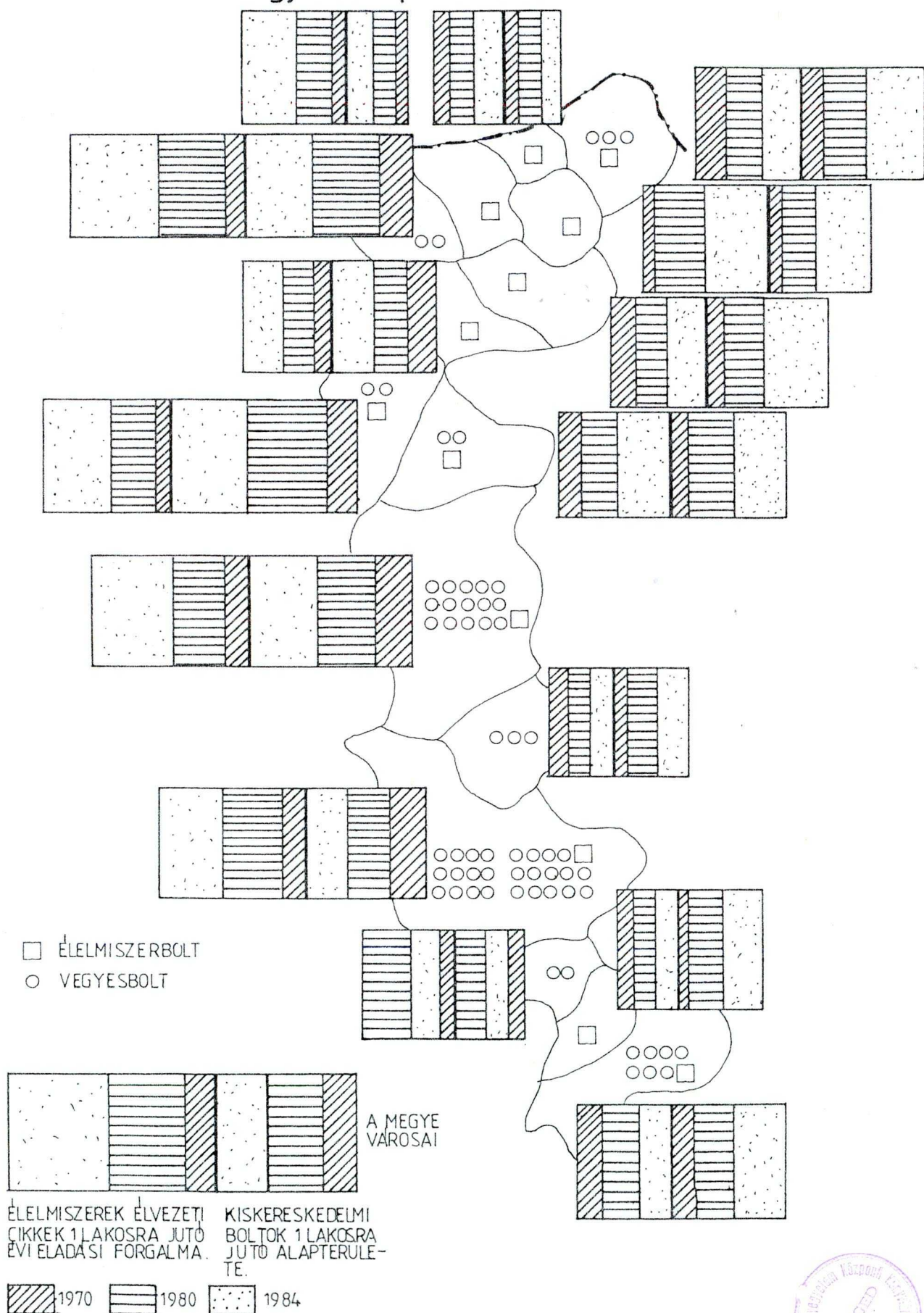

28. ábra

Bódvaszilas, Edelény, Szendrőlád, Hidvégardó, Perkupa településekben csökkent a boltok száma, azonban 1980-84. között Szendrőlád kivételével ismét mindegyikben nőtt. / 29. ábra/ A kiskereskedelmi boltok számának ingadozásait a bolti alapterületek nem követték. Ezekre egyértelműen a növekvő tendencia a jellemző. Folyamatosan javult a 100 lakosra jutó bolti alapterületek nagysága / 29. ábra/ Bódvaszilas, Tornaszentandrás, Borsodszirák, Szendrőlád, Hidvégardó, Bódvalenke, Perkupa, Szalonna, Szendrő településekben. Sajnos ez a javulás a települések többségében - csak Borsodszirák, Perkupa, Szalonna, Szendrő a kivétel - az osztó, tehát a népesség számának csökkenésével függ össze.

Az élelmiszer és élvezeti cikkek egy lakosra jutó bolti eladási forgalma alapján / 29. ábra/ 1960-ban az edelényi járás értéke jóval a megye községeinek és főleg városainak átlaga alatt maradt. A 60-as években kiépített bolthálózat segítségével a járás az ezt követő időszakokban már mindig a megye községeinek átlagánál kedvezőbb képet mutatott. A Bódva-völgy településeiben 1970. óta kísérelhetjük figyelemmel az 1 főre jutó bolti kiskereskedelmi forgalom alakulását. Az élelmiszerek és az élvezeti cikkek eladási forgalma alapján ezembetűnő Bódvaszilas és Perkupa az átlagos növekedést jóval meghaladó fejlődése, Edelény fokozatos visszaesése, Tornádóaska és Bódvarákó folyamatosan alacsony értékei.

A kereskedelmi alapellátás fejlődése a Bodva - völgy településeiben.

29. ábra

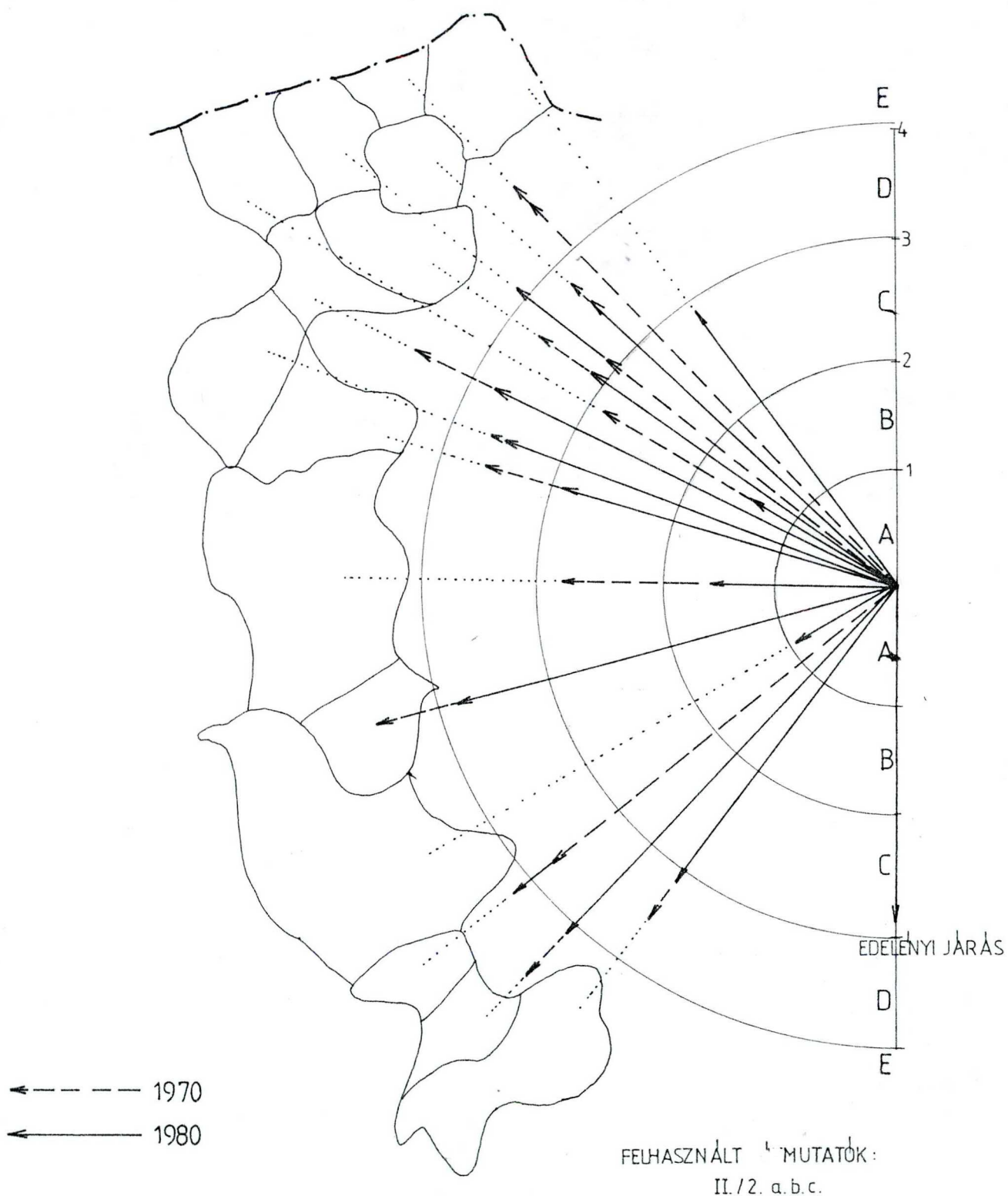
A kiskereskedelmi alapellátás fenti két mutatóját figyelembe vevő pontszámok alapján 1970-ben a városi színvonalhoz legközelebb Edelény, Szendrő és Bódvaszilás települések, a legtávolabb Tornanádaska, Bódvárakó, Ziliz és Szendrőlád települések álltak. / 30. ábra/ 1980-ra ez a kép kissé változott, a városias színvonalhoz tovább közelített Bódvaszilás, Szendrő, Edelény kereskedelmi ellátása a városok ütemének megfelelően változott és a többi településben is Tornanádaska, Torna-szentandrás, Ziliz kivételével az átlagos távolságok nem növekedtek. A városi értékekhez való közeledés azonban a kistelepülésekben főként a népesség-fogyás következtében csökkenő osztóknak tudható be.

Az ellátásbeli különbségek 1980-84. között a fenti két mutató tekintetében minimálisra csökkentek Bódvaszilás és Szendrő esetében, s a távolság csak Szendrőlád, Hidvégardó és Edelény / 1 / esetében növekedett.

A kiskereskedelmi alapellátás városi színvonalától való elmaradásának pontosabb meghatározása érdekében a Statisztikai Évkönyvben található mutatókat kérdőíves felmérés és a települések boltjainak választékát feltáró vizsgálat eredményeivel egészítettem ki.

A kérdőív IV/1. kérdésére a völgyi településekből a nem Edelényi családok 13 %-a válaszolt úgy, hogy helyben nem tudja beszerezni a napi fogyasztási cikkeket. / 9. táblázat/

A kereskedelmi alapellátás színvonalának elmaradottsága a Bódva-völgy településeiben /1970,1980/

30. ábra

100 %-ban vagy csak egy-két kivételtől eltekintve ezt válaszolták Bódvarákó, Komjáti, Tornanádaska, Tornaszentandrás és Hidvéárdó lakosai. Ők beszerzési helyként általában a legközelebbi alsófoku központot, azaz Bódvaszilast jelölték meg. Csak csekély hányaduk választja napi fogyasztási cikkeinek beszerzési helyéül Edelényt vagy valamely távolabbi várost, illetve Hidvégardó esetében a határmenti csehszlovák településeket.

A IV/2. kérdésre adott válaszokból /9.táblázat/ ismét Bódvarákó, Komjáti, Tornanádaska, Hidvégardó, Bódvalenke, Ziliz élelmiszer ellátásának hiányosságaira derül fény.

A kistelepülések üzletei nem minden esetben tudják a kellő mennyiségű, minőségű és választéku árut biztosítani. Ezt bizonyította a települések élelmiszer és vegyesboltjaiban való látogatásom tapasztala és a 3. sz. mellékletben megnevezett áruk 1985. október 10-i beszerezhetőségének /fajták száma, mennyiség/ és hiányuk gyakoriságának felmérése az üzletvezető közlése alapján.

A legrosszabbul ellátottnak ismét Tornaszentandrás, Bódvarákó, Bódvalenke, Tornanádaska és Komjáti boltjai bizonyultak. A legfeltűnőbb a húсарuk hiánya, a konzerv és friss zöldség- gyümölcs választék sekélyessége. A pék- és tejtermék ellátás minden településben biztosított.

A kereskedelmi alapellátás színvonala a Bódva-völgy

településeiben /kérdőíves felmérés

alapián/

1985.

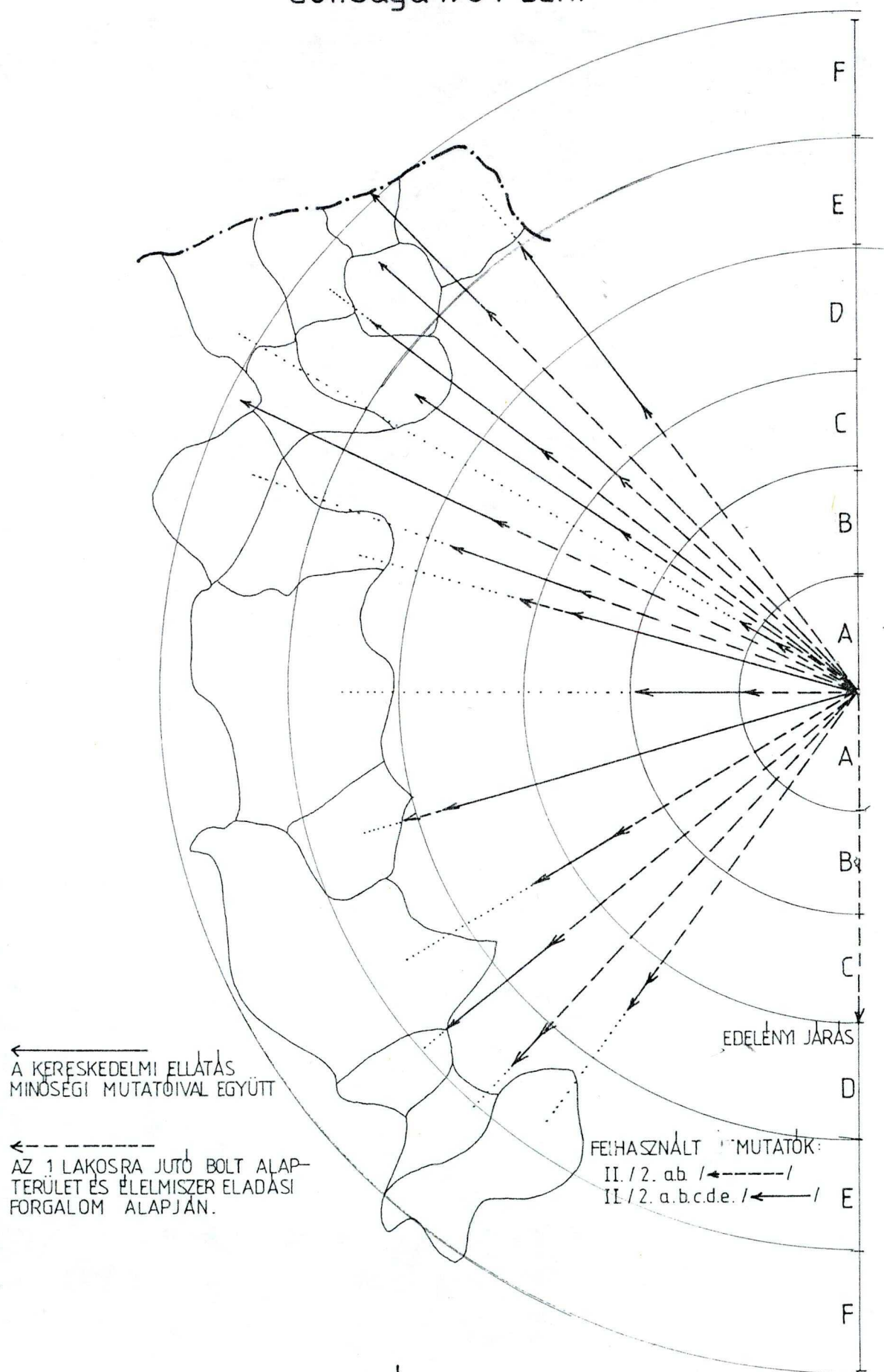
Település	Nyilatkozó családok sz.	A napi fogy.cikket be tudja szerezni	Az élelmi- szerellátás- sal elége- detlen
Bódvaszilás	33	1	0
Bódvarákó	6	6	6
Komjáti	11	9	8
Tornanádaska	10	8	10
Tornaszentandrás	11	9	9
Bódva	60	15	4
Borsodszirák	26	19	2
Ziliz	14	8	8
Edelény	270	35	18
Szendrőléd	30	22	19
Hidvégardó	25	13	8
Bódvalenke	5	4	5
Perkupa	25	7	0
Szalonna	25	3	0
Szendrő	110	10	3

A bevont újabb mutatók segítségével a városok és a Bódva-völgy településeinek kiskereskedelmi alapellátásában még nagyobb különbségek mutathatók ki. A települések sorrendje azonban nem változott. / 31. ábra/ A minőségi ellátást jelző pontszámokkal együtt is a városi színvonalhoz legközelebb Bódvaszilas és Szendrő áll. Közelebb került viszont ily módon Szalonna és Szendrőlád. Az alapfoku kiskereskedelmi ellátást tekintve a legelmaradottabbtelepülések: Tornanádaska, Bódvarákó, Komjáti, Hidvégardó, Bódvalenke. Meglepő edelény lemaradása, mely főként az üzletek tulzsufolt-sága, másrészt az ingázó dolgozók nagy száma és a jó közlekedési helyzet következtében a Miskolc, Kazincbarcika nagy áruházaiiban - lényegesen nagyobb választék mellett - történő vásárlások nagyobb arányainak következtében jóval a megye városainak értéke alatt maradó 1 főre jutó élelmiszer vásárlásokban jelentkeznek.

III.2.1.2.2. Egészségügyi alapellátás

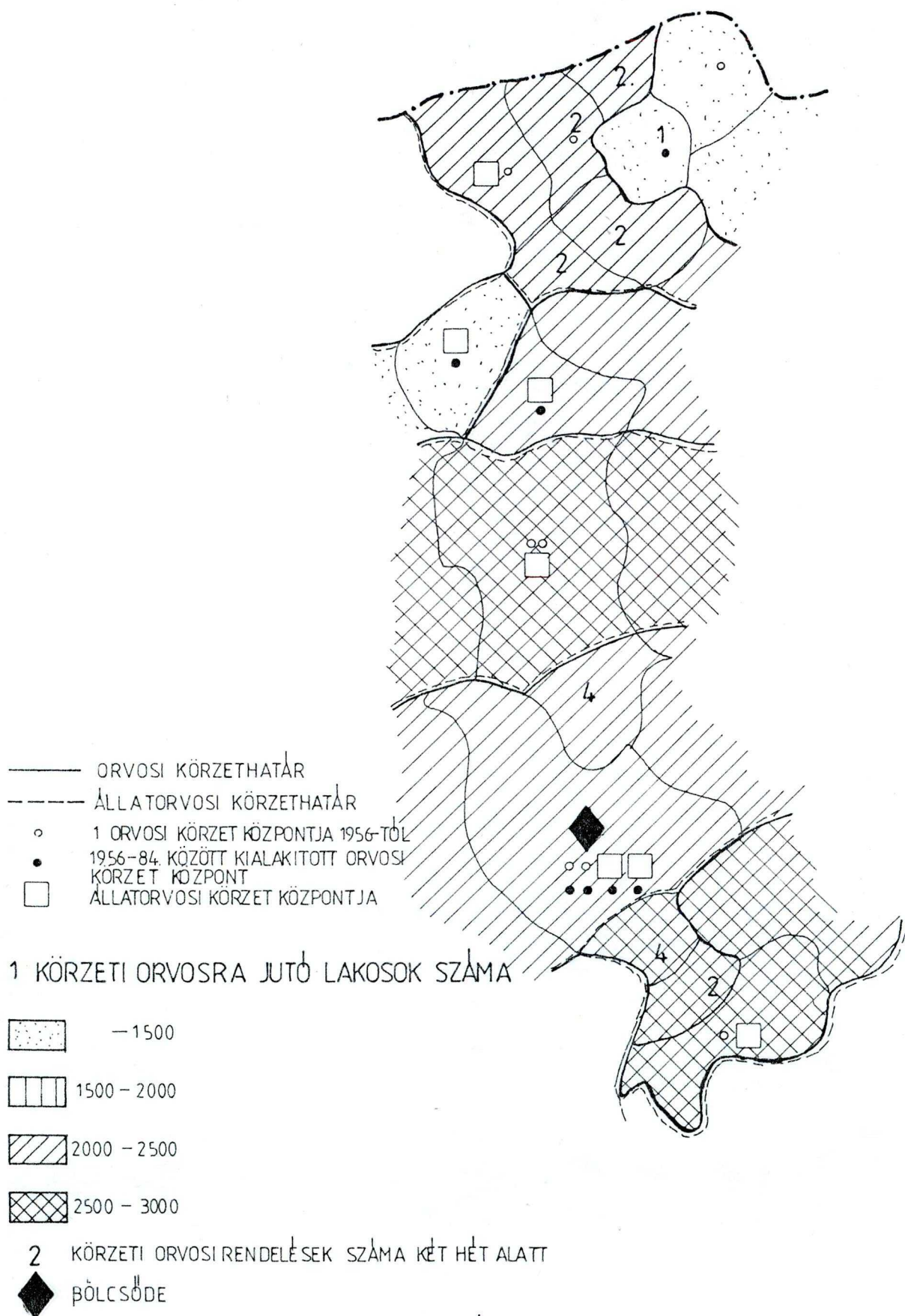
A Bódva-völgy már az 50-es évek végén is ugyanehhez a hét orvosi körzethez tartozott. Az egészségügyi alapellátásban változást az edelényi körzeti orvosok számának emelkedése, és Perkupa, Szalonna körzeti orvosi székhellyé való előlépése jelentett. / 32. ábra/

A kereskedelmi alapellátás színvonalának elmara- dottsága 1984-ben.

31. ábra

Egészségügyi alapellátás a Bódva-völgyben.

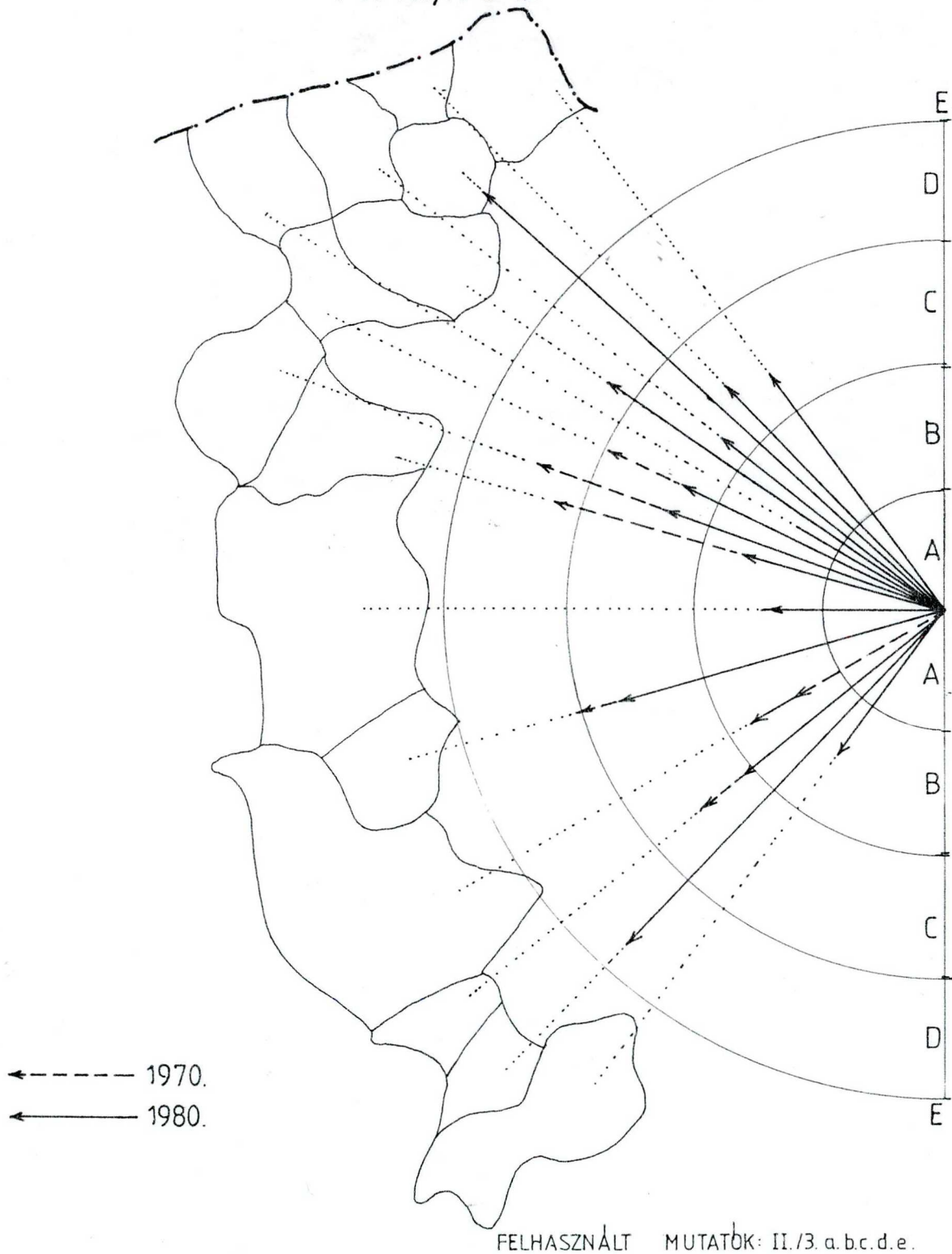
Az 1 körzeti orvosra jutó lakosok száma Szendrőben, Bódvaszilason és Boldván magasabb a városi átlagnál, Hidvégárdóban és Perkupán pedig jóval alacsonyabb. A körzeti orvosi ellátottságot tekintve az eltérés a Bódva-völgy települései és a megye városai között leginkább a rendelés gyakoriságában, a szakrendelés /fogászat, gyermekorvos/ távolságában jelentkezik. /32. ábra/ A völgyben 5 körzeti állatorvos tevékenykedik. Körzetei a völgyön túlra is kiterjednek, így bár területük kissé nagyobb az országos átlagnál, az állatlétszám alapján azonban - az egyik körzeti állatorvos szerint - minden körzet megfelel a megyei átlagnak.

Bölcsőde csak Edelény településében van, ott is csak 1985. óta. A GYED bevezetése illetve hosszabb időre való kiterjesztése a bölcsődei elhelyezés iránti igénye csökkenését eredményezték. Jelenleg reális tervként csak Bódvaszilas és Borsodszirák településekben kezelik a bölcsőde létesítésének gondolatát.

Az egészségügyi alapellátás tekintetében a völgy települései és a megye városai közötti átlagos különbség /33. ábra/ a 70-es években nem növekedett. Jelenleg a városias színvonalhoz legközelebb Edelény, majd Bódvaszilas, Szendrő, Böldva települések, a legtávolabb Bódvalenke, Hidvégárdó, Tornaszentandrás települések állnak.

Az egészségügyi alapellátás színvonalának a megye városainak átlagos színvonalától való eltérése.

/1970,1984./

III.2.1.2.3. Alsófoku oktatás

Óvoda hagyományosan csak Edelényben, Szendrőn és Boldván üzemel. Ezek férőhelyeit az 50-es évek végén és a 60-as években bővítették. A 70-es években került sor Borsodszirákön, Szendrőládön, Bódvaszilason, Hidvérgárdóban, Perkupán, és Szalonnnán óvoda kialakítására, illetve a meglévő férőhelyeinek közel háromszorosára történő növelésére. / 34. ábra/

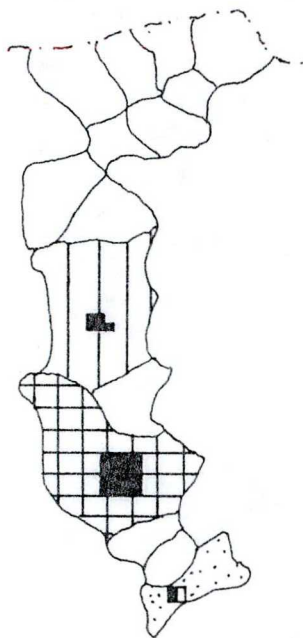
Az óvodai elhelyezés iránti igények és a lehetőségek közötti feszültséget jelzik a beírt gyerekek férőhelyekhez viszonyított arányai. / 34. ábra/ 1980-ban minden óvoda zsúfolt volt, Borsodszirák, Szendrőlád és Hidvérgárdó óvodáiban a telítettség a városok átlagánál is nagyobbak bizonyult. További bővítésekkel Boldva, Szalonna és Szendrő óvodai zsúfoltsága enyhült 1984-re, Zilizén, Borsodszirákön, pedig a beírt gyerekek száma csökkent. Szendrő és Szalonna óvodját kivéve azonban minden településben a telítettség a városok átlagánál is magasabb volt.

A kistelepülésekből is több gyermek jár be a fenti óvodákba. Az ingázás tehát már gyermekkorban elkezdődik.

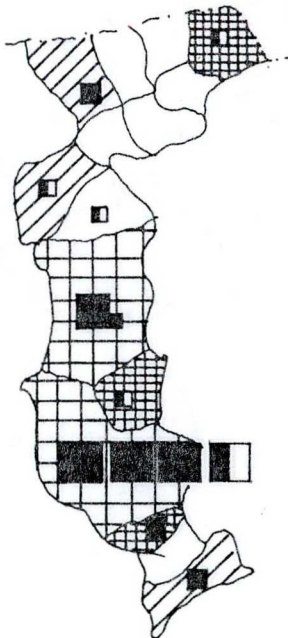
/ 34. ábra/

Általános iskola a 60-as években még minden településben működött. 1970-ben már nem mindenütt volt általános iskolai központ, de még mindenütt legalább egy terem-

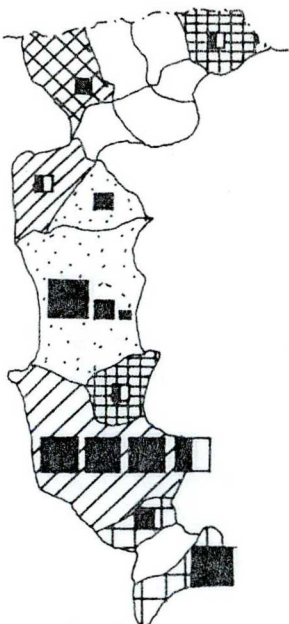
Óvodai ellátottság a Bódva-völgy településeiben.

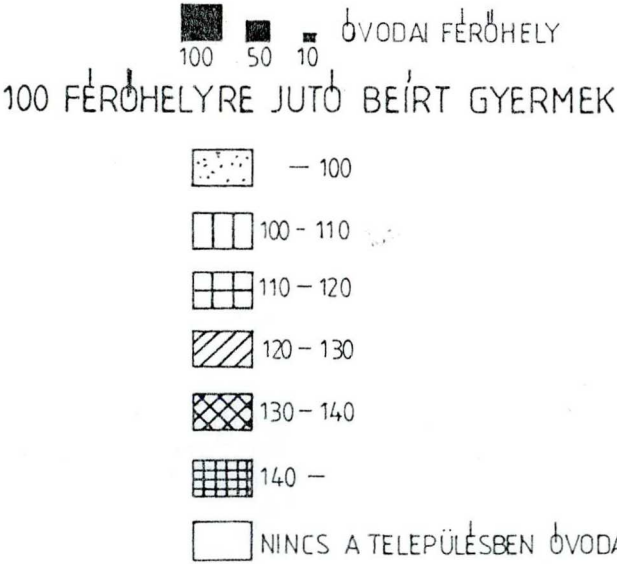
1970.

1980.

1984.

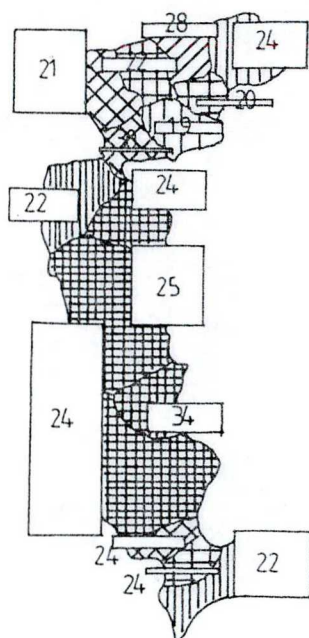
ben tanítás folyt. 1984-re Bódvarákó és Bódvalenke iskoláit végképp bezárták és csökkent a használt termek száma Tornaszentandrás, Komjátiban, Szendrőládon és Szalonnán. / 35. ábra/ / A körzetesítés a dombvidéket még erősebben érintette, ott a teljesen iskola nélkül maradt települések száma az összes településnek kb. 2/3 részét adják.

Az egyes iskolák bezárásán, az azonos évfolyamok összevonására irányuló intézkedés elhamarkodottságát jelzi a meglehetősen kusza, gyermek - ingázási állapot. / 36. ábra/ Különösen szembetűnő Szendrőlád és Tornanádaska helyzete, ahonnan rendkívül nagyszámu gyermek ingázik, és Ziliz, Tornanádaska-Komjáti-Tornaszentandrás, ahonnan még nagyon sokfelé kell eljárnia a gyermekeknek.

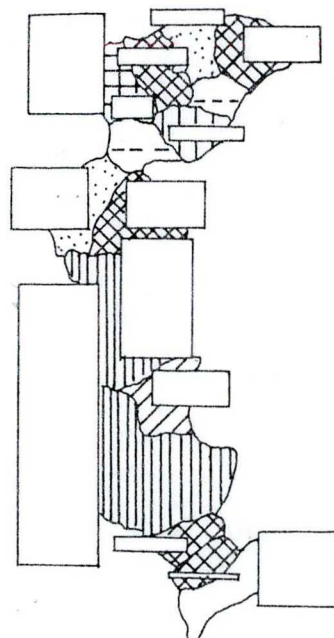
A kistelepülésekben a lélekszám csökkenése, a népesebbekben pedig a tantermek számának növelése eredményeképp a teremellátottság fokozatosan javult. Míg 1970-ben 6 településben volt kedvezőtlenebb az 1 tanteremre jutó tanulók száma a városok átlagánál, 1984-re már csak Boldva, Edelény és Szalonna értékei maradnak el attól. / 35. ábra/

Az 1 tanerőre jutó tanulók számát tekintve hasonló, a városok színvonalához közelítő fejlődés tapasztalható.

Általános iskolai ellátottság a Bódva-völgy településeiben.

1970.

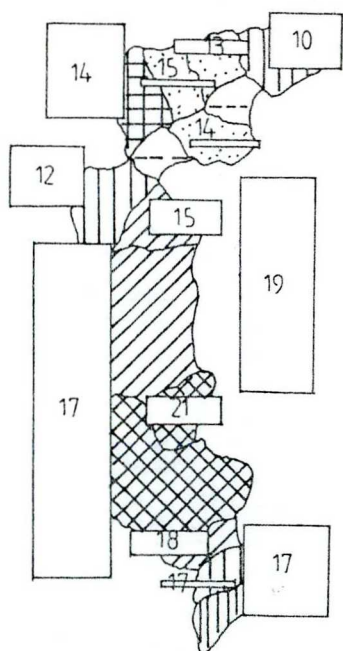
1980.

23 JÁRASI ÁTLAG

19 A MEGYE VÁROSAINAK ÁTLAGA

JÁRASI ÁTLAG

A MEGYE VÁROSAINAK ÁTLAGA

1984.

16 JÁRASI ÁTLAG

15 A MEGYE VÁROSAINAK ÁTLAGA

10 TANTERMEK SZÁMA

1 TANTEREMRE JUTÓ ÁLT. ISKOLAI TANULÓK SZÁMA

—15

16—20

21—25

26—30

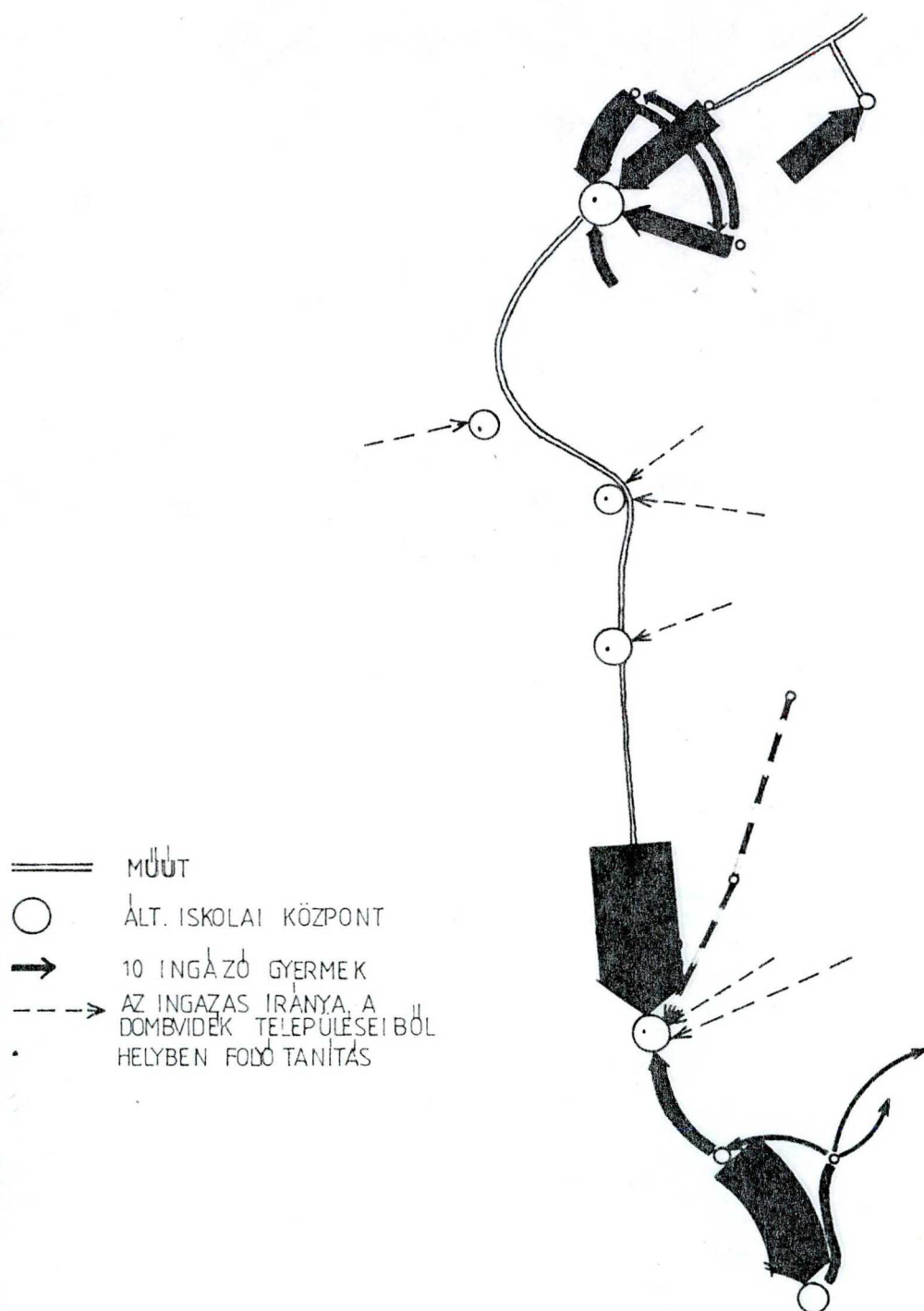
31—40

41—50

51—

21 1 TANERŐRE JUTÓ ÁLT. ISKOLAI TANULÓK SZÁMA

Az általános iskolai tanulók ingázása a Bódva- -völgy településeiből.

Sajnos nem elsősorban a tanárok számának emelkedése, inkább a gyermekek számának csökkenése nyomán. Még mindig magas a képesítés nélküli tanárok száma /Edelényben és vidékén 106 fő/, igaz őket elsősorban átmeneti időszakokra és főként napközis tanárként alkalmazták.

Az alapfoku oktatás fent említett mutatóit összegezve /37. ábra/ megállapítható, hogy a városi színvonaltól való eltérés e tekintetben 1970.-80 között Tornanádaska és Perkupa kivételével csökkent. Boldván és Szalonnán a távolság egészen 0-ra redukálódott. Azonban ez a csökkenés a rosszabb iskolai ellátottsággal rendelkező városokhoz való közelítést jelenti.

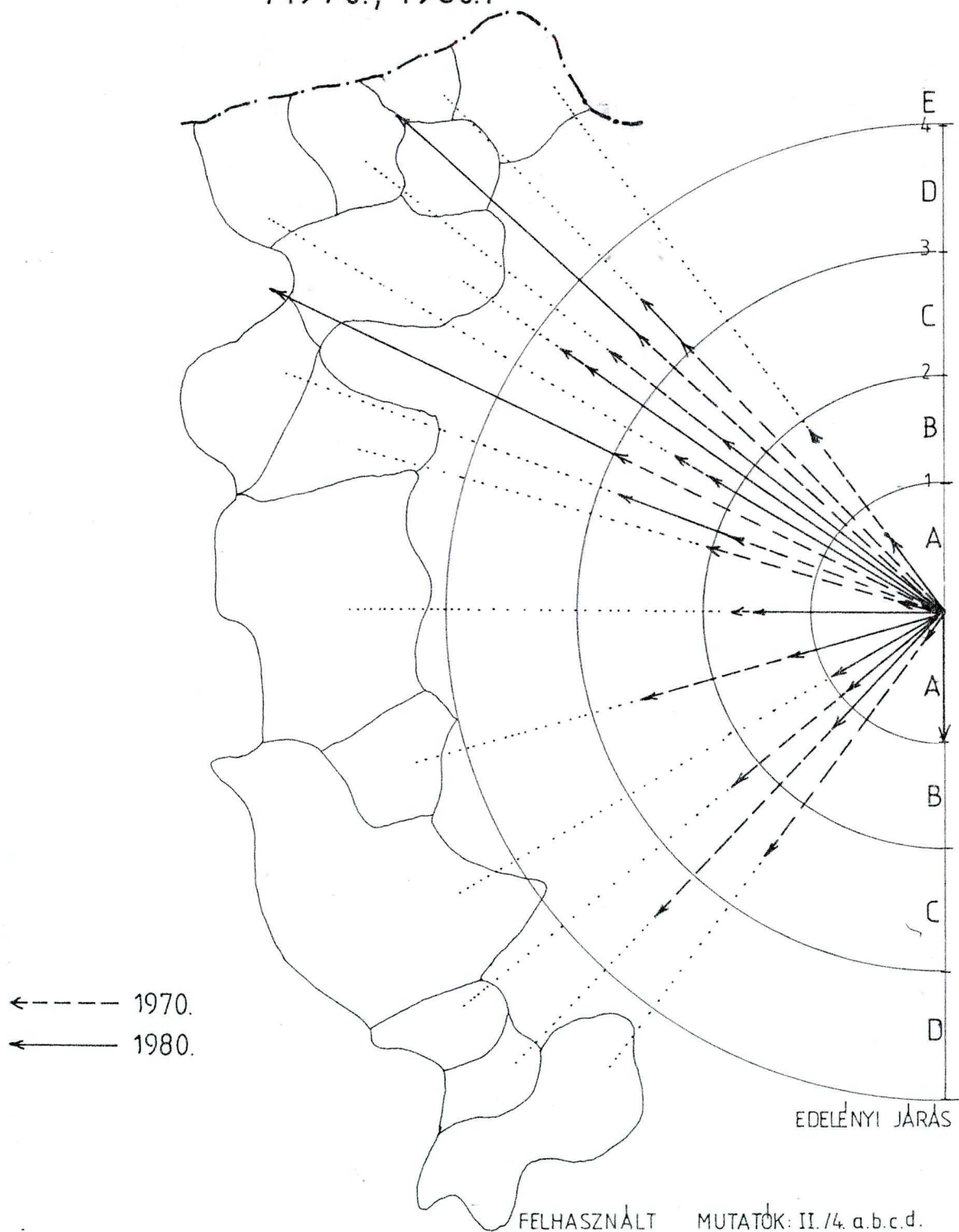
1980-84. között a távolságok - a kistelepülések iskolai zsúfoltságának csökkenése miatt - ismét növekedett Komjáti, Ziliz, Hidvégerdő, Boldva, Perkupa, Szalonna településekben.

Ha a fenti három mutatót kiegészítjük a képesítés nélküli tanárokkal, az ingázó gyerekek száma és utazási távolsága szerinti pontszámokkal, realisabb képet kaphatunk.

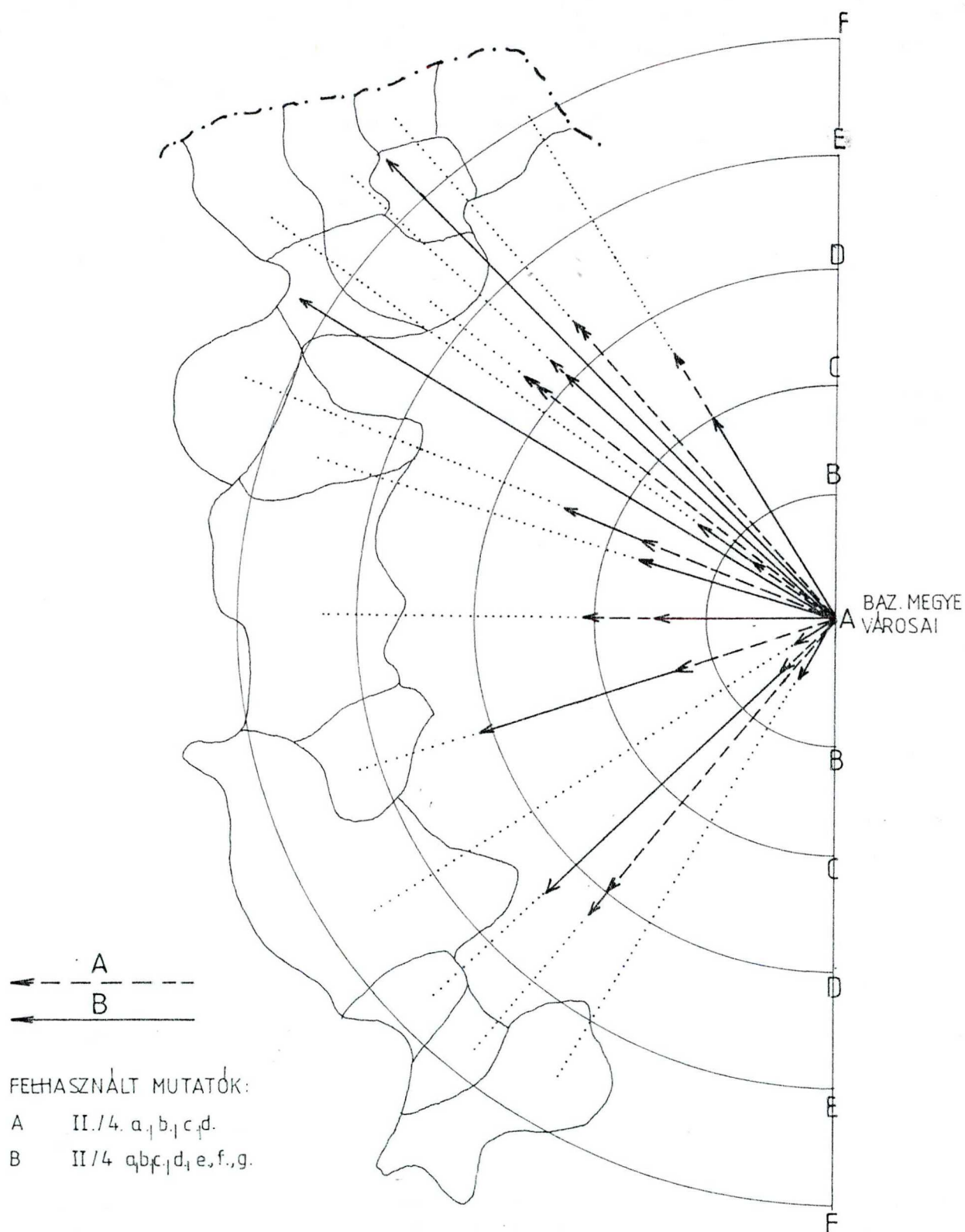
Igy 1985-ben az alsófoku oktatás legkevesebbé megoldott Bódvarákó, Tornanádaska, Tornaszentandrás, Borsodszirák, Bódvalenke településekben. A városi - nem egyértelműen jó - óvodai és iskolai ellátáshoz a leginkább közeli Boldva és Edelény. / 37. ábra/

Az alsófokú oktatásban jelentkező átlagos eltérések a megye városaitól.

/1970., 1980./

Az alsófokú oktatás feltételeinek átlagos távolsága
a megye városainak alsófokú oktatásától /1984./

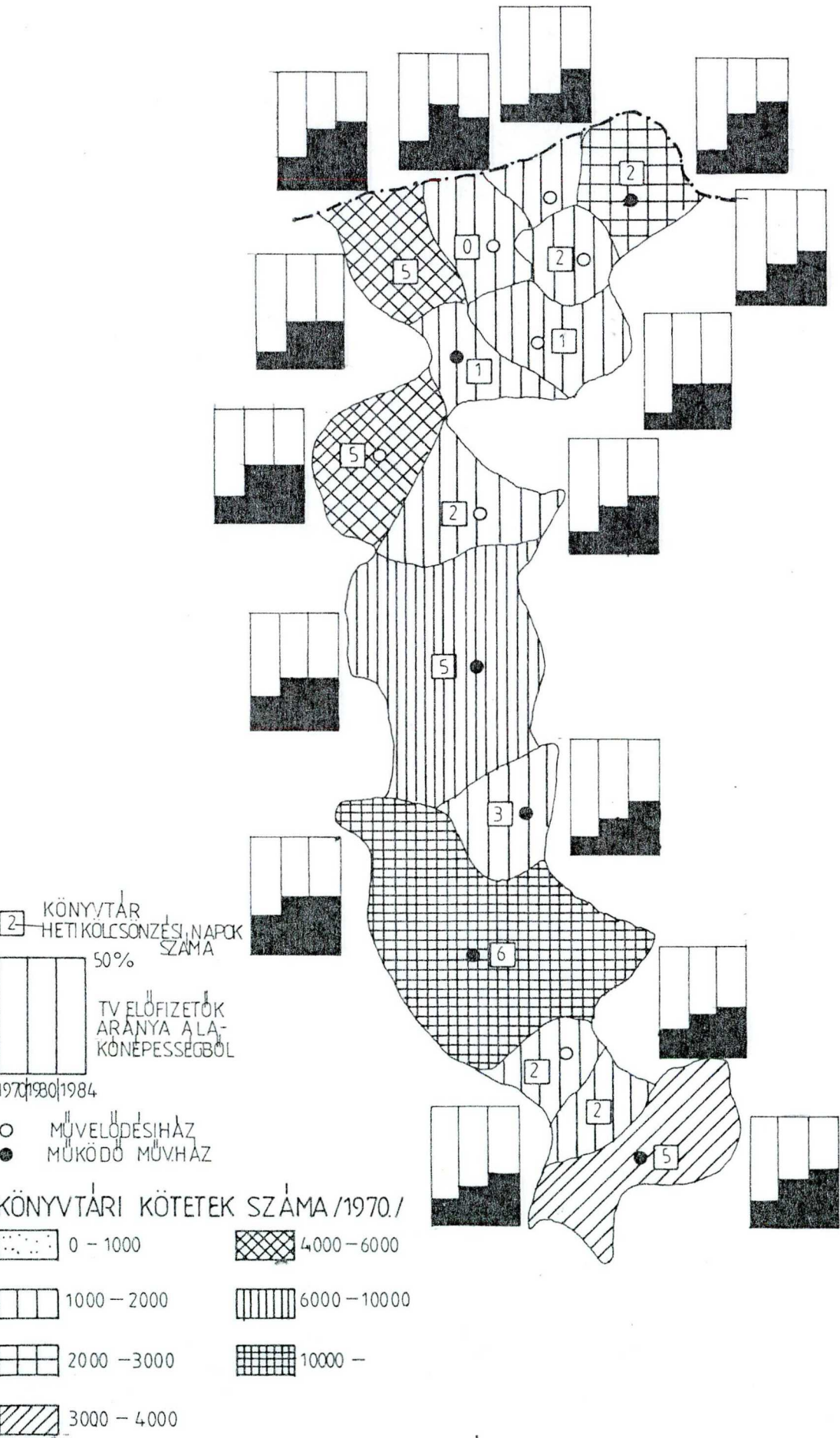
III.2.1.2.4. Kulturális alapellátás

A kulturális alapellátás színvonalának időbeni változásáról elmondhatjuk, hogy a legkevésbé dinamikusan fejlődik, sőt a munkavállalás nehézségei, a munkaidő kényszerű meghosszabbítása az iránta téplált igényeket is visszaszorította.

Kölcsön könyvtár csak Komjáti és Tornanádaska településekben nem működik. Azonban naponta csak Bódvaszilas, Boldva, Edelény, Perkupa és Szendrő könyvtáraiban lehet kölcsönözni. / 38. ábra/ Személyes tapasztalatom alapján a legalapvetőbb kézikönyvek és szépirodalmi művek mind a 13 könyvtárban megtalálhatók. A könyvtárba beírt olvasók aránya / 38. ábra/ a legkisebb településekben, így Bódvarákón, Bódvalenkén, Tornaszentandráson és Hidvégárdóban a legmagasabb.

Mozi csak kilenc településben van. A heti előadások száma szerint csak Edelény éri el a városi filmszínházak szintjét. / 38. ábra/ de az előadások, a mozitermek általánosan elavult berendezése és a nagyarányú cigánylakosság miatt igényesebb közönség számára a települések többségében élvezhetetlen. Így a lakosok /főként fiatalok/ olyan filmeket is Miskolcon tekintenek meg, amit belátható időn belül helyben is játszanak.

Kultúrális alapellátás a Bódva-völgyben .

38. ábra

Művelődési ház 12 településben áll és 6-ban működik. /38. ábra/ Ezekben is főként csak alkalmi rendezvényeket, DISCO-t tartanak. Művészeti csoport /népdalkör, gyermekszínjátékszó/, klubok csak edelényben, Szendrőn, Boldván - az iskolák pedagógusaihoz erősen kötöttek - tevékenykedik.

A TV előfizetők száma az egyedüli a kulturálisellátásra jellemző mutatók közül, amely növekvő tendenciájú. / Igaz ez is hozzájárult az előző területek hanyatlásához. / / 38. ábra/

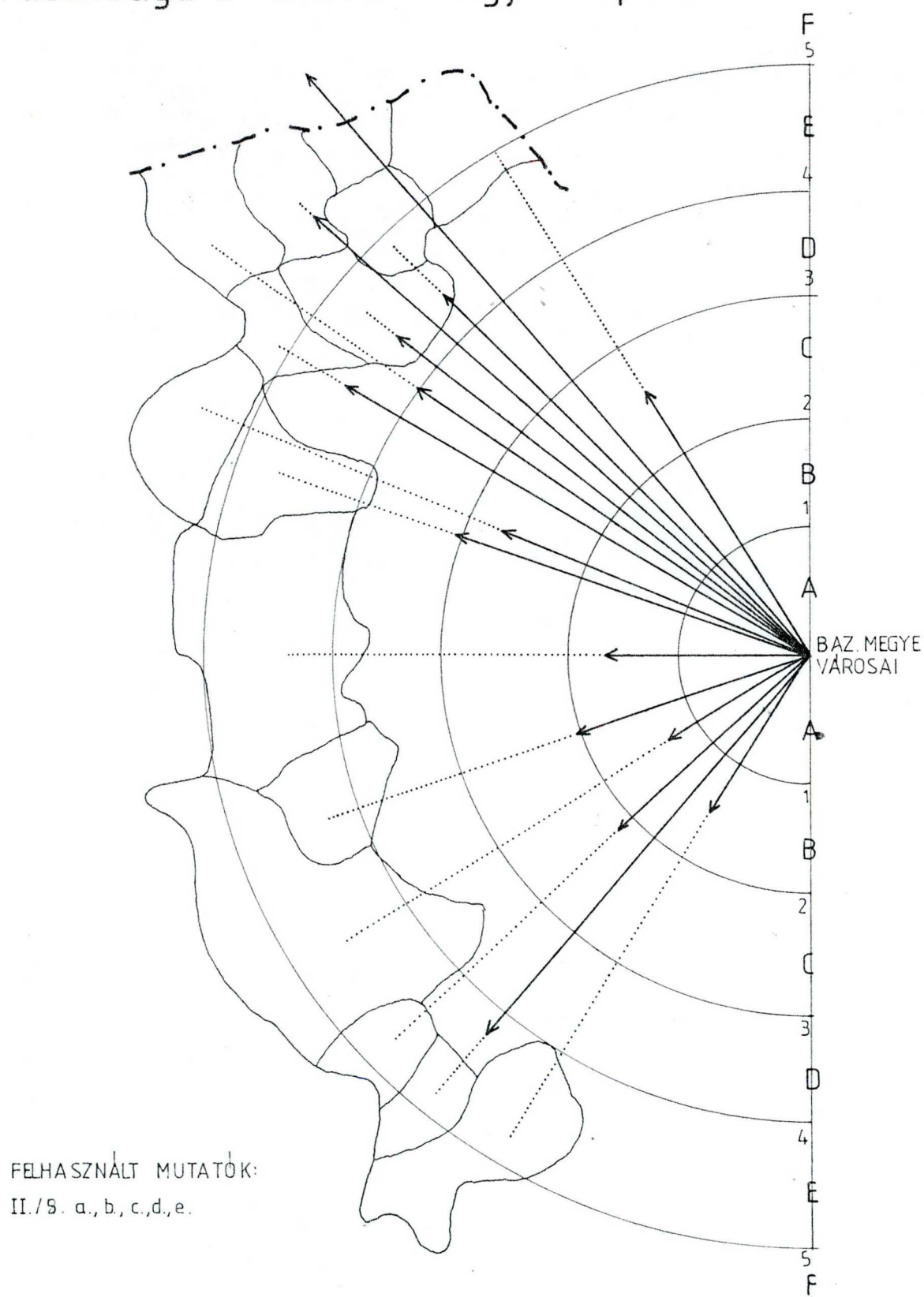
A kulturálisalapellátás városi színvonalától való átlagos távolsága Tornanádaska, Komjáti, Bódvarákó, Tornaszent-andrás, Ziliz, Bódvalenke településekben a legnagyobb. A városi színvonalától távol, de mégis a többi közül a legközelebb Edelény, Szendrő és Boldva áll. / 39. ábra/

III.2.1.3. Az alapszintű ellátó képesség értékelése a Bódva-völgy településeiben

/összegzés/

Össességében megállapítható, hogy már a felszabadulás-kor is lényeges különbségek voltak a völgytelepülései és a városok ellátásának színvonalában. Ezek a különbségek a kiskereskedelmi alapellátás, az alapfoku egészségügyi ellátás, az alapfoku oktatás és a lakás ellátás egyes területein / lakások nagysága, szoba száma, egyes

A kulturális alapellátás városi színvonalától való elmaradottsága a Bódva - völgy településeiben.

39. ábra

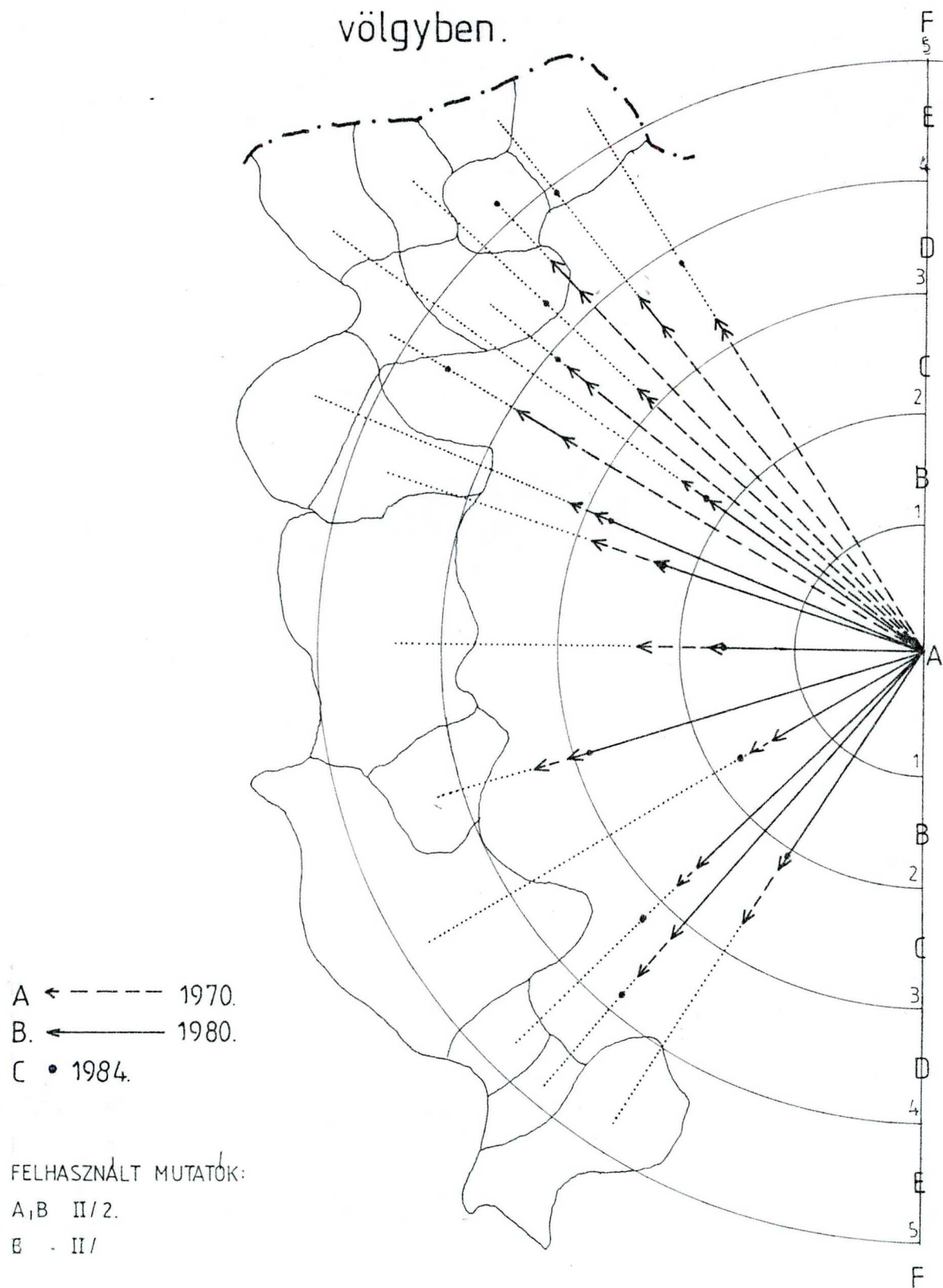
felszereltségi mutatók/ csökkentek, viszont a műszaki infrastruktúrát, ezzel összefüggésben a lakások felszereltségét, a kulturális alapellátást, az élelmiszerellátás minőségi jellemzőit tekintve növekedtek.

Jelenleg az elmaradottság mértéke a műszaki infrastruktúra és az alapfoku kulturális ellátás színvonalában a legnagyobb.

Az alapellátás városi színvonaltól való átlagos eltéréseit összesítő komplex eltérésvektorok alapján /4o. ábra/ kitűnik, hogy az alapellátás egészét tekintve jelentősen nőtt a városi színvonaltól való távolság Bódvarákó, Komjáti, Tornanádaska, Tornaszentandrás, Ziliz, Boldva-lenke - az egyébként is elmaradottabb - településekben. Borsodszirák és Hidvégárdó településekben a távolság növekedése mérsékeltebb volt, Boldva, Szendrőlád, Perkupa, Saslonna, Szendrő településekben pedig a városi színvonalhoz való közelítés mutatható ki. Edelényben 1970-80 között az alapfoku ellátás a városi színvonalhoz közelített, de 1980-84. között kismértékű távolodás figyelhető meg, mely elsősorban a kereskedelmi ellátás viszonylagos elmaradottságából adódik.

Az alapszintű ellátóképesség 80-as évekre jellemző értékei alapján a Bódva-völgy településeit az alábbi csoportokba sorolhatjuk:

Az alapfokú ellátás színvonalának átlagos távolságai a megye városainak színvonalától a Bódva-völgyben.

- A./ Megfelelő alapellátásu, javuló ellátóképességű települések
- B./ Megfelelő alapellátásu, átmenetileg gyengülő ellátóképességű települések
- C./ Az alapellátás egyes területein elmaradott, javuló ellátóképességű települések
- D./ Az alapellátás egyes területein elmaradott, gyengülő ellátóképességű települések
- E./ Az alapellátás egészében elmaradott, gyengülő ellátóképességű települések
- F./ Rendkívül elmaradott, rohamosan gyengülő ellátóképességű települések.

/ 4o. ábra/

XII.2.2. A népesség magasabb szintű ellátásának színvonala a Bódva-völgy településeiben

A magasabb szintű ellátás alapvetően a központok elérhetőségétől - azaz a közlekedési helyzettől, és a központok kisugárzásától - azaz a magasabb szintű funkciók gyakorlásához szükséges intézményhálózat kiépítettségétől és működési színvonalától függ.

./.

III.2.2.1. A közlekedés színvonala a Bódva-völgy településeiben

A Bódva folyó menti természetes utvonal a történelem korábbi szakaszaiban is a makro- és a mikrokörzetek közötti kapcsolatteremtést segítette.

A Bódva futását követő egyetlen vasuti vágány és a rajta közlekedő napi 6 személyszállító vonatpár jelenti már évtizedek óta az Edelény vidékét jelentő 43 községben a vasuti utas szállítását.

A közuti közlekedésben a legnagyobb fejlődést a 27. sz. főutvonal kialakítása, illetve felújítása jelentette.

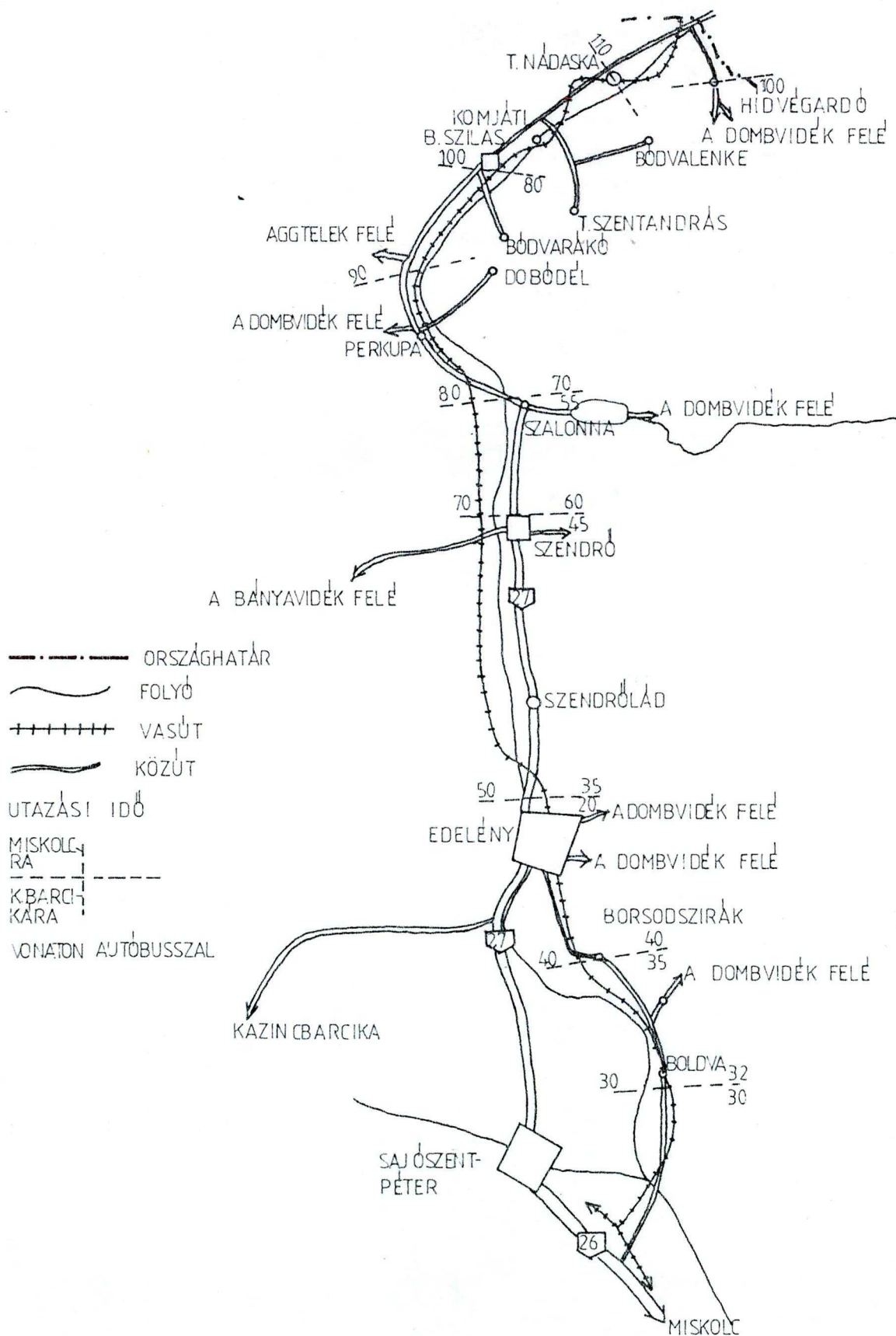
A főutvonalról azonban már jóval rosszabb minőségű mellékutak ágaznak le a dombvidék településeihez, illetve Hidvégyardó, Bódvalenke, Bódvarákó és Tornaszentandrás településekhez is, ahol az egyetlen tömegközlekedési eszköz az autóbusz lehet. / 41. ábra/

A felszabadulás óta új nyomon tehát nem építettek utat, vasutat a völgyben, így a közlekedési hálózaton csak a járatok számának, az utazási idő tartamának és az utazási díjak összegének változásai hozhattak javulást.

A vonatjáratok már említett állandó számával szemben a buszjáratok száma folyamatosan növekedett.

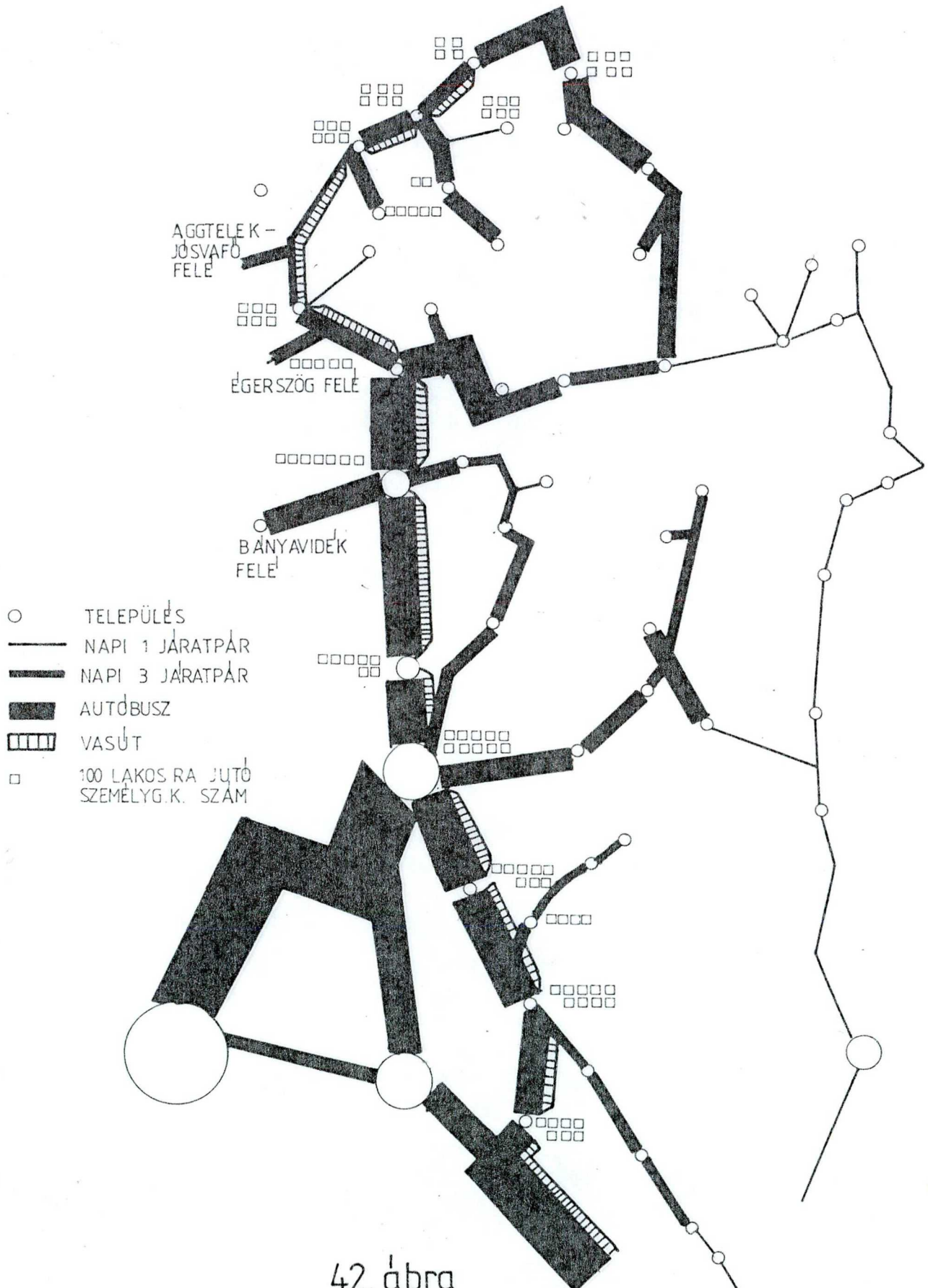
Ma az autóbusz járatpárok napi átlagos száma /42. ábra/ alapján is a folyómenti települések helyzeti előnye mutatkozik meg. Ugyanakkor lényegesen több a buszjáratok száma a Szalonnától délre eső területen, és ezen belül is

Közlekedési útvonalak, utazási idők a Bódva – völgy településeiből a központokba. /1985./

41. abra

Tömegközlekedési eszközök napi átlagos járatpár-
jai a Bódva-völgy településeiből.
/1985./

kiemelkedő Edelény autóbusz közlekedése. A buszjáratok végállomásai Edelény, Miskolc, Kazincbarcika városok és abányavidék központja. Nincs közvetlen buszjárat az említett városokba - még Edelénybe se - a Bódvaszilasi medence községeiből. A medence autóbusz forgalma szinte külön kört alkot, mely a települések vasuti forgalomba való bekapcsolását, s a medence központjával való összeköttetését szolgálja. A medence községeinek és a völgy autóbusz forgalmától való elszigetelődését jól mutatja, hogy Bódvaszilás és Perkupa között alig tapasztalható menetrendszerinti autóbusz forgalom.

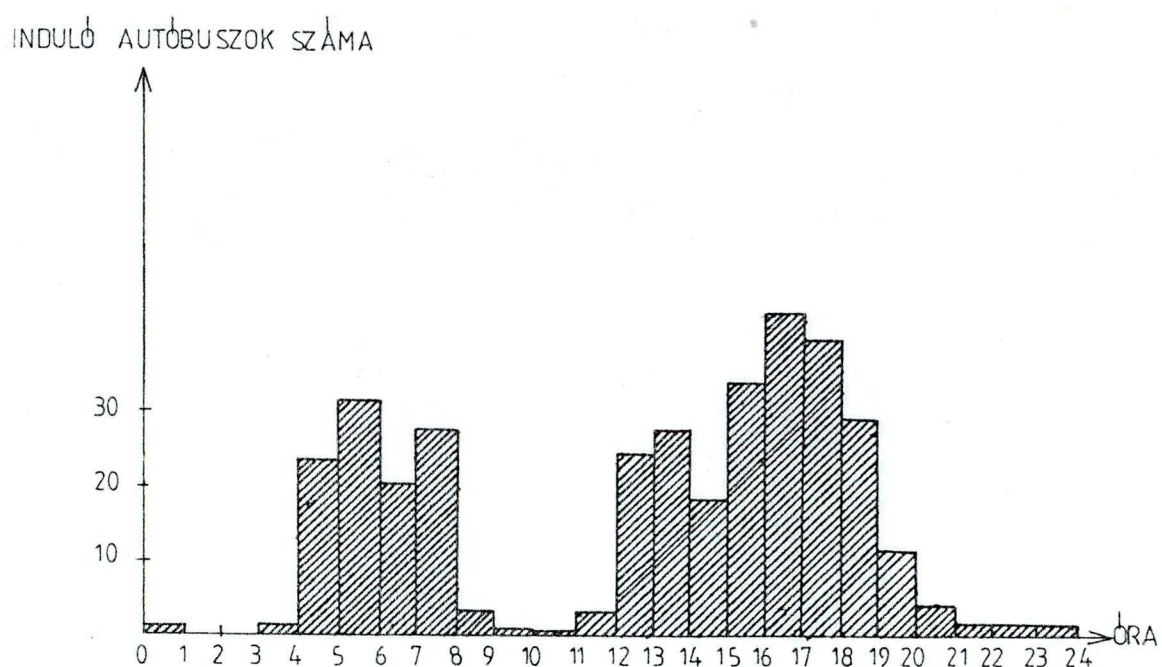
Az ugyanazon településből a központok eléréséhez szükséges idő a technika fejlődése és a járatszámok növekedése kapcsán rövidült, azonban a területi különbségek megmaradtak. / 41. ábra/

Szalonna a Miskolctól számított 60 perces izokrón térkép határán található. A távolabbi településekből már csak vasuton érhető el közvetlenül Miskolc és az utazás 80-110 percet vesz igénybe, ami oda-visszautazás esetén két és fél-három és fél óra tiszta utazási időt jelent.

Edelény a napi ingázás szempontjából a legkedvezőbb távolságba található Miskolc és Kazincbarcikától egyaránt. Hasonlóan kedvező helyzetben csak Boldva van.

A járatpárok napi eloszlása / 43. ábra/ az északi településekben is megfelel az ingázás szempontjából, azonban

A tömegközlekedési eszközök járatainak napi meg-
oszlása a Bódva-
-völgyben.

43. ábra

a délelőtti órákban illetve kora délután nem közlekedik vonat - az egyetlen tömegközlekedési eszköz -, így a lakosok ügyes-bajos dolgaik intézésekor egész napra kénytelenek távol maradni munkahelyükről - várakozás miatt. A Bódvaszilasi medence kis községeiben az autóbuszjáratok napi eloszlásában is hasonló hiányosságok tárhatók fel.

A járatok számának növekedése, az utazási idő lerövidülése kétséggel javította a közlekedéshelyzetet. Az utiköltségek jelentős mértékű emelkedése azonban rontotta azt.

A fenti gondok természetesen a személygépkocsival rendelkezőket nem érintik. A személygépkocsi ellátottság területi különbségei alapján a tömegközlekedési eszközök szempontjából hátrányos helyzetben lévő települések vannak kedvezőbb helyzetben. A tömegközlekedés hiányosságait így a személygépkocsi-közlekedés megpróbálja kiegyenlíteni./ 42. ábra/

A közlekedési helyzet településenkénti pontszámainak meghatározásakor a napi járatpárok száma a városoktól számított utazási idő, a viteldíj, a járatok napi eloszlásának értékelése mellett a személygépkocsival való ellátottságot is figyelembe vettem.

A Bennett-módszerrel összesített pontszámok alapján is Edelény van a legkedvezőbb helyzetben, és ismét a Bódvaszilasi medence községei a leghátrányosabban. /44. ábra/

III.2.2.2. Magasabb szintű intézményi ellátottság

III.2.2.2.1. Kereskedelmi ellátás

Iparcikk bolt hagyományosan csak négy településben - Edelényben, Szendrőn, Boldván és Bódvaszilason található.

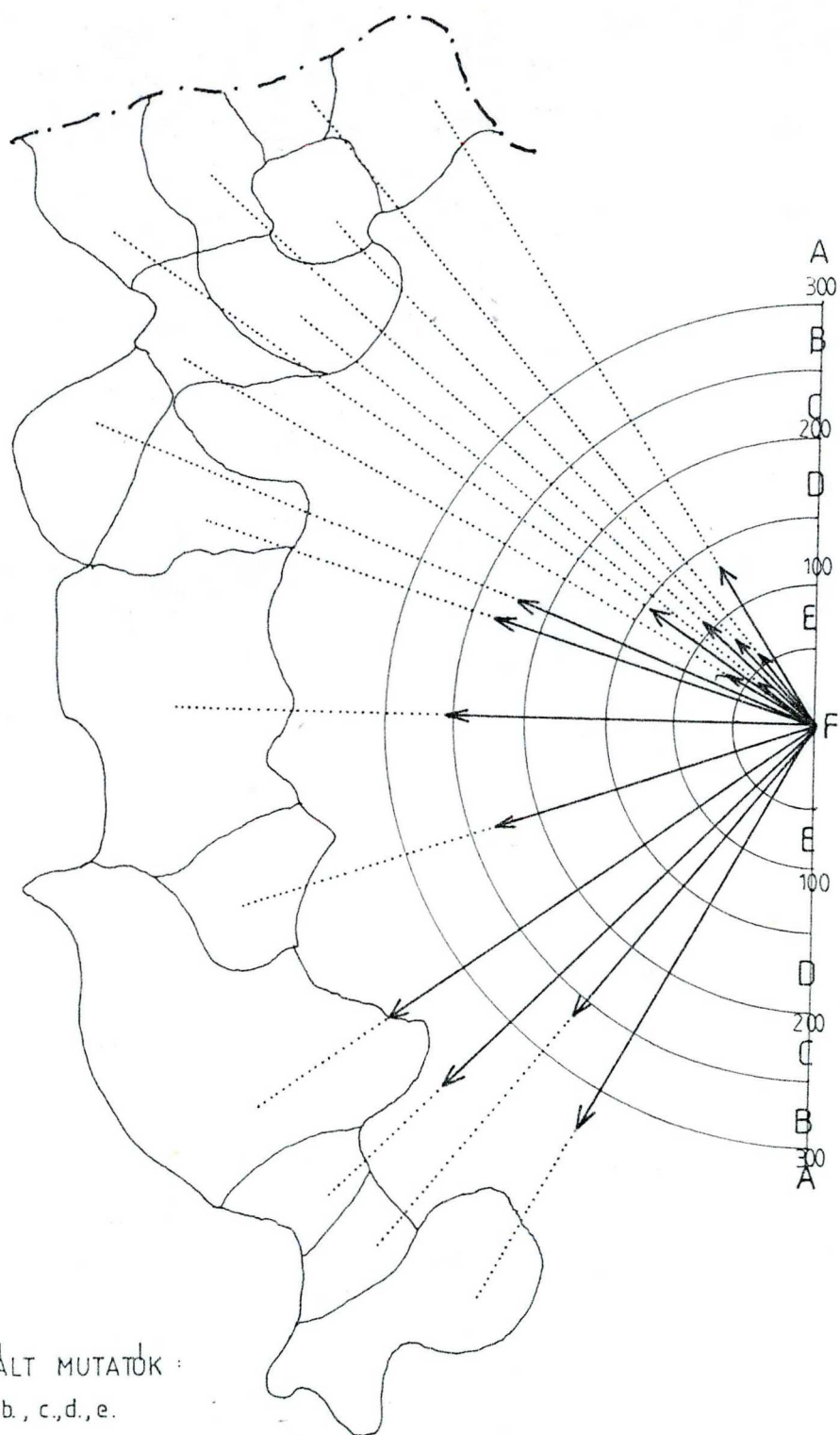
A felzababulás után sem telepítettek máshová iparcikk boltot, de a fenti négy településben számukat növelték az egyes üzleteket korszerűsítették. / 45. ábra/

Az iparcikk eladásából származó kiskereskedelmi forgalom 1 főre jutó értékeinek az országos, vagy akár a megye községeinek átlagához viszonyításakor /45. ábra/ kitűnik, hogy a völgy népessége - a vizsgálat alapját szolgáló mindhárom időpontban - nemcsak a helybeli üzletekből szerezte be iparcikkeit, sőt a völgy kereskedelmi központjai és a városok közötti különbség még Edelényt tekintve is növekedett. Ennek egyrészt a helyi üzletek választékának sekélyessége és egyes szaküzletek hiánya az oka.

Nagyon hiányzik pl. a térségből egy autóalkatrészeket árusító üzlet, és Edelényből egy Butorbolt. Ez derült ki a kérdőív IV/3. kérdésére adott válaszokból is. /46. ábra/

A Bódva-völgy településeinek osztályozása közle-
kedési helyzetük alapján.

/1985./

FELHASZNÁLT MUTATÓK :
II. /6. a, b, c, d, e.

Magasabb szintű kiskereskedelmi ellátás és szolgáltatások a Bódva-völgyben.

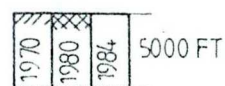
SZOLGÁLTATÁSOK

- G GELKA
- P PATYOLAT
- F FODRÁSZ
- A AUTÓJAVÍTÁS
- o OTP
- * ITALBOLT
- X ÉTTEREM
- ◇ VEGYES IPARCIKK BOLT

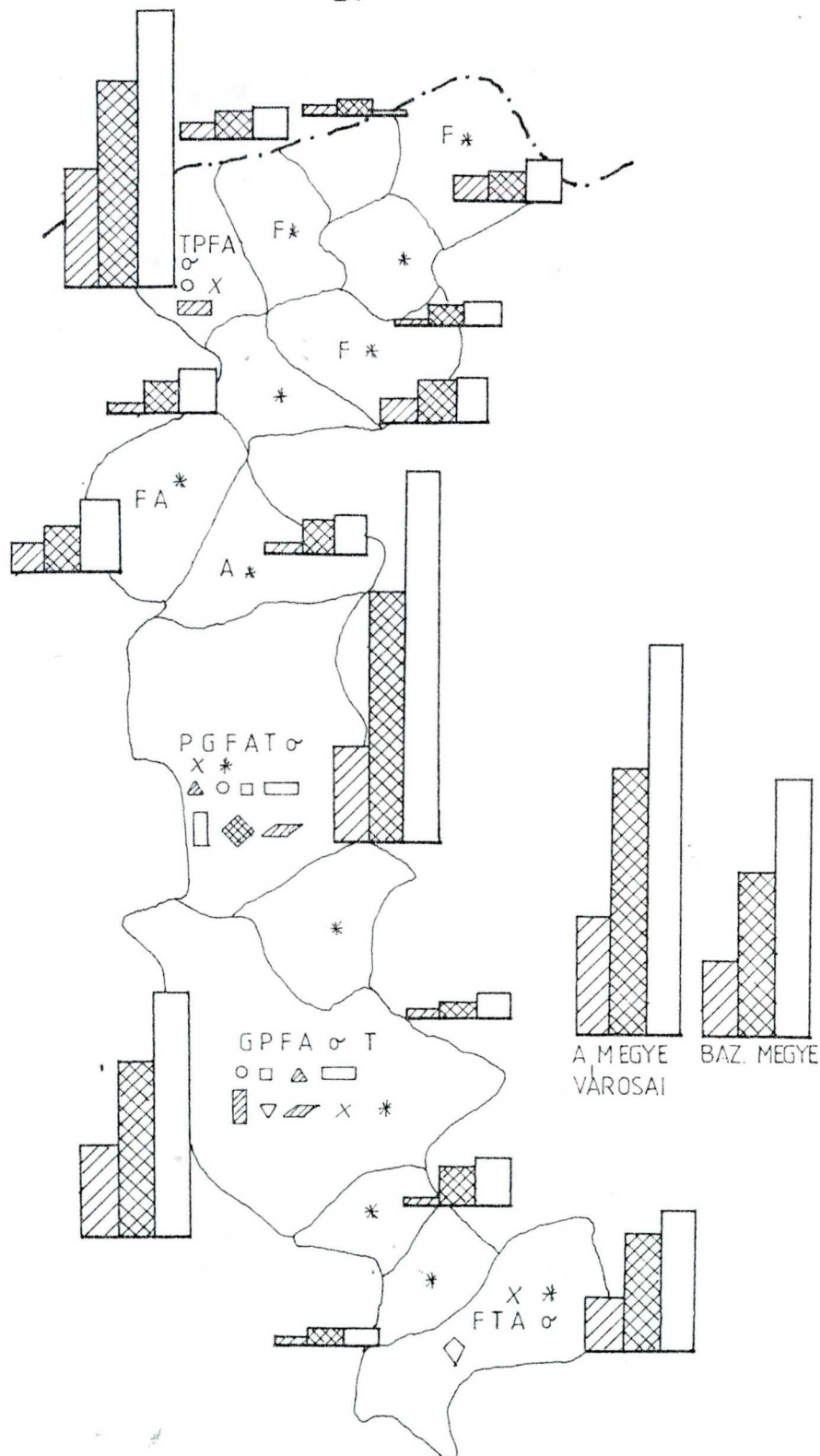
IPARCIKK SZAKÜZLETEK

- o RUHÁZATI
- CIPO
- △ HÁZTARTÁSI
- VAS - MŰSZAKI
- PAPIR - ÍRÓSZER
- ◇ BÚTOR
- ▽ KÖNYV
- T TŰZEP
- ◇ SPOR T - JÁTÉK

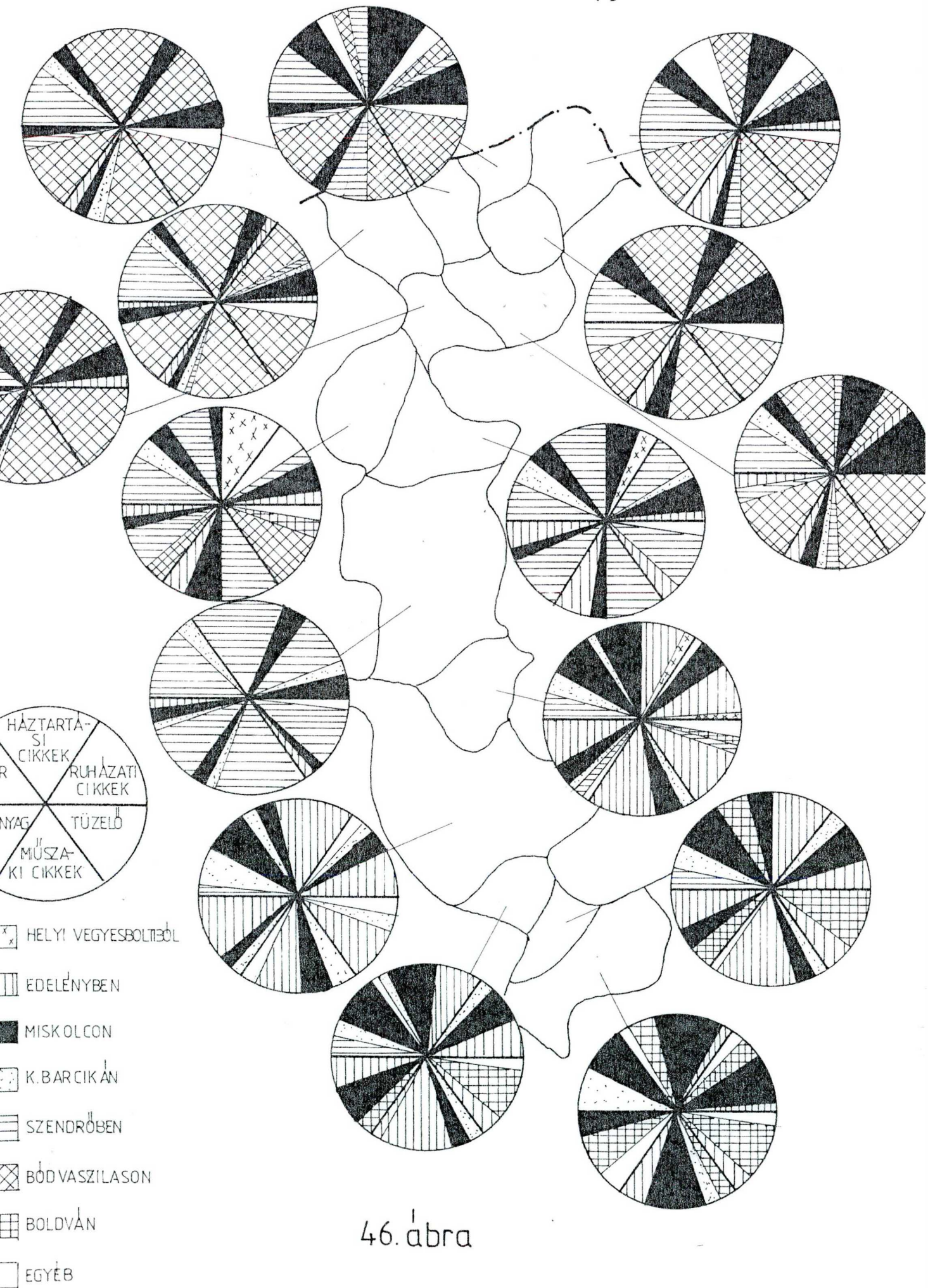
- 1960 ELŐTT IS MEGVOLT
- ▨ 1960-69 KÖZÖTT LÉTESÜLT
- ▩ 1970-79 KÖZÖTT LÉTESÜLT
- 1980 ÓTA LÉTESÜLT

IPARCIKKEK 1 LAKOSRA JUTÓ
BOLTI ELADÁSI FORGALMA

Az iparcikkek vásártási mennyisége a Bódva-völgy telep-
püléseiben /kérdoíves felmérés alapján /.

46. ábra

A megkérdezett családok iparcikk beszerzésének főbb irányai a körzet iparcikk boltjainak kevés számára és a meglevők szegényes választékára utalnak. Rendkívül magas a Miskolcon vásárlók aránya a Bódva-völgy egészében, de Edelényben is. A távolabb fekvő Szendrő és Bódvaszilas esetében ez az arány már kisebb, ugyanakkor a Szendrőtől északra fekvő területekre már Edelény kereskedelmi vonzása sem terjed ki. A felszabadulás óta Bódvaszilas kereskedelmi ellátóképességét a Rozenyó, Kassa, Torna elvesztésével fellépő centrum-hiány ellensúlyozása érdekében dinamikusan fejlesztették, de a nagyarányú előrelépés ellenére sem lehet versenytársa a megye nagyvárosi üzleteinek, melyek erről a vidékről már csak egész napos utazással érhetők el. A lehetőségek között azonban megmaradt a határmenti csehszlovák városok kereskedelmi vonzása is. Különösen Tornanádaska, Hidvégardó lakói választják ezeket vásárlásuk célpontjául.

A közeli nagyvárosok közül Kazincbarcika vonzása csak Edelényben érezhető, ami leginkább a közlekedési viszonyoknak tulajdonítható.

Az egyes cikkek tekintve a legjobb a völgyön belüli ellátás villamosági cikkekből, tüzelőből. A ruházati, bútor-ellátás területén már nagyobb gondok jelentkeznek, a távolabbi településekben vásárlók magas aránya kedvezőtlen, az üzlethálózat bővítésével az áruválaszték növelésével az utazgatás elkerülhető lenne.

III.2.2.2.2. Egészségügyi ellátás

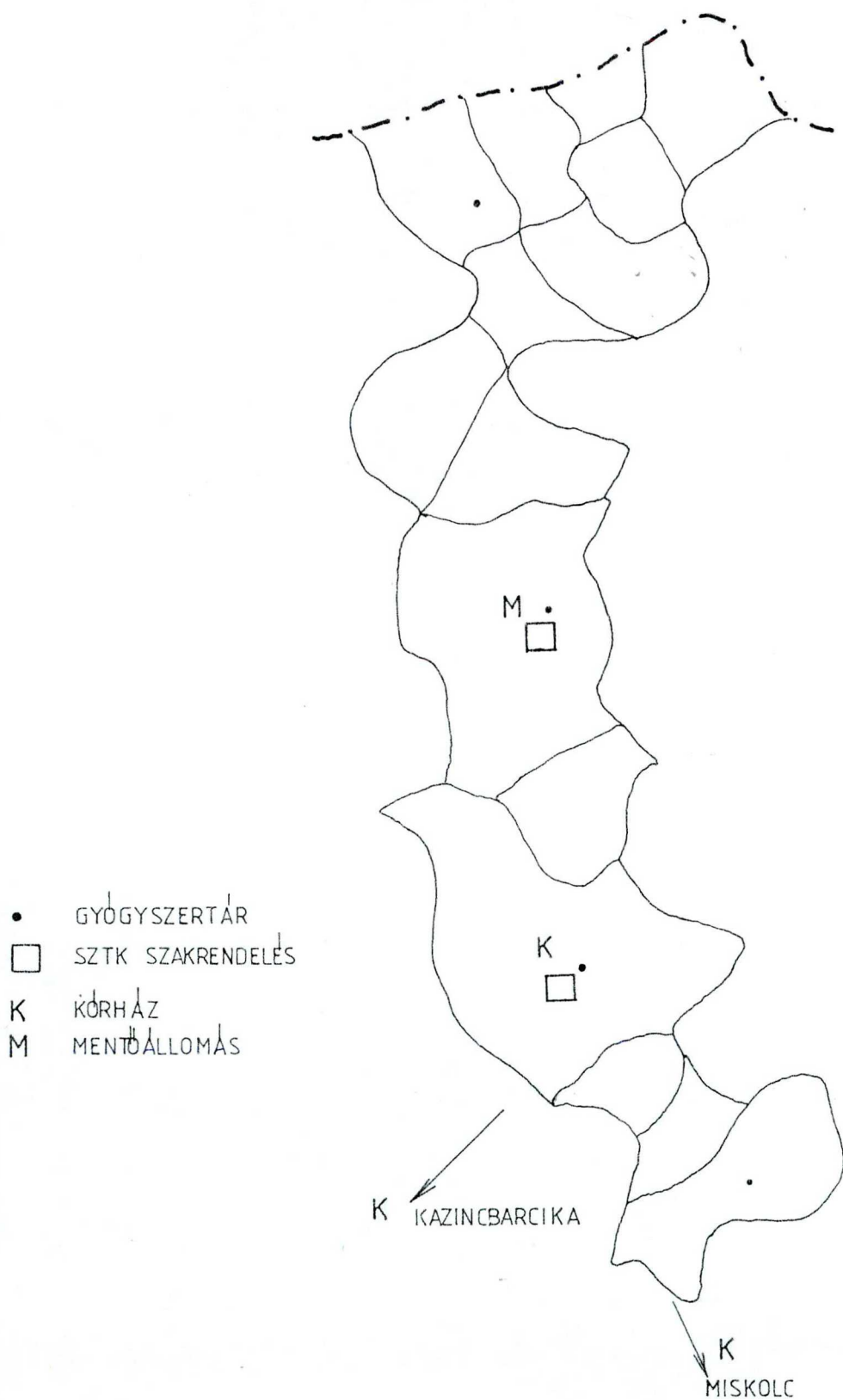
A völgy központi egészségügyi intézményei /gyógyszertár, szakrendelők, mentőállomás, kórház/ által biztosított ellátás színvonala megfelelő. Elérhetősüket azonban a közlekedés hiányosságai nehezítik Hidvégardó, Bódvalenke, Tornaszentandrás településekben, ahol egy-egy gyógyszer kiváltásához fél napra van szükség. Segíthetne ezen települések gondjain - a más helyeken már beindított - mozgó gyógyszerertári rendezer. / 47. ábra/

III.2.2.2.3. Középfoku oktatás

A Bódva-völgyben egyetlen középfoku oktatási intézmény működik. A 10 osztályos edelényi Izsó Miklós Gimnáziumnak 348 tanulója van, kik döntően a völgy és a környező dombvidék településeiből érkeztek, de Miskolcra, Kazánbárcikára is járnak be diákok. /48. ábra/ A Gimnázium a körzetéből jelentkezőket teljes létszámban fogadja, felvételi vizsga nincs. Ez és a miskolci neves gimnáziumok vonzerejének hatására bekövetkező kiválasztódás miatt magas a közepes és annál gyengébb képességű tanulók aránya, akiknek az érettségi után a könyvtárkezelői, állami igazgatási és gépirás fakultációk ellenére is gondot jelent az elhelyezkedés.

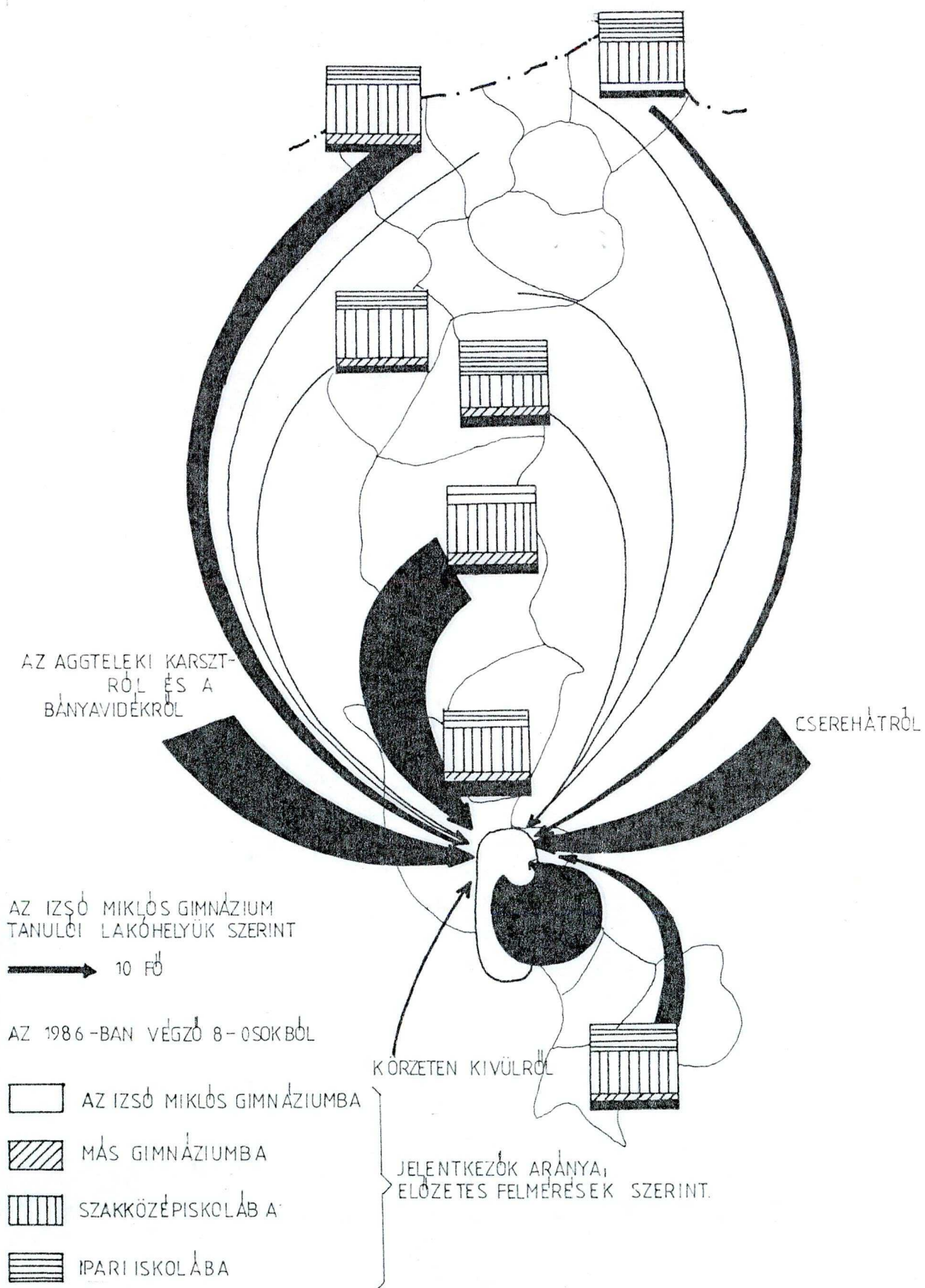
A legközelebbi szakmunkásképző intézet Sajószentpéteren, szakközépiskola pedig Kazánbárcikán, Miskolcon található.

Magasabb szintű egészségügyi ellátás a Bódva-
-völgyben.

47. ábra

Középfokú oktatás a Bódva-völgyben.

48. ábra

Az ezekben az intézményekben beiskolázott tanulók aránya a nyolcadikosokból a Bódva-völgy esetében 75-80 % . Különösen indokolt lenne tehát valamilyen szakmunkásképző intézet vagy szakközépiskola beindítása ezen a vidéken. Egy ilyen intézmény a népességmegtartó erő javítását is szolgálhatná.

III.2.2.2.4. Kulturális ellátás

A völgyben a székhely/településen túl mutató kulturális intézmény - az edelényi Városi Könyvtár kivételével - nincs, a magasabb szántú kulturális igények kielégítése Miskolcra hárul.

III.2.2.2.5. Közigazgatási intézmények

A járások megszűntéig Edelényben a Rendőrkapitányságon, a Földhivatalon kívül bíróság és ügyészség is székel. Miskolcra költözésük az ügyintézéshez szükséges időt, költséget jelentősen megnövelte. Már több fórumon - még az Országgyűlésen is - elhangzott a bíróság és ügyészség viaszahozatalának igénye, de eddig még intézkedés nem történt.

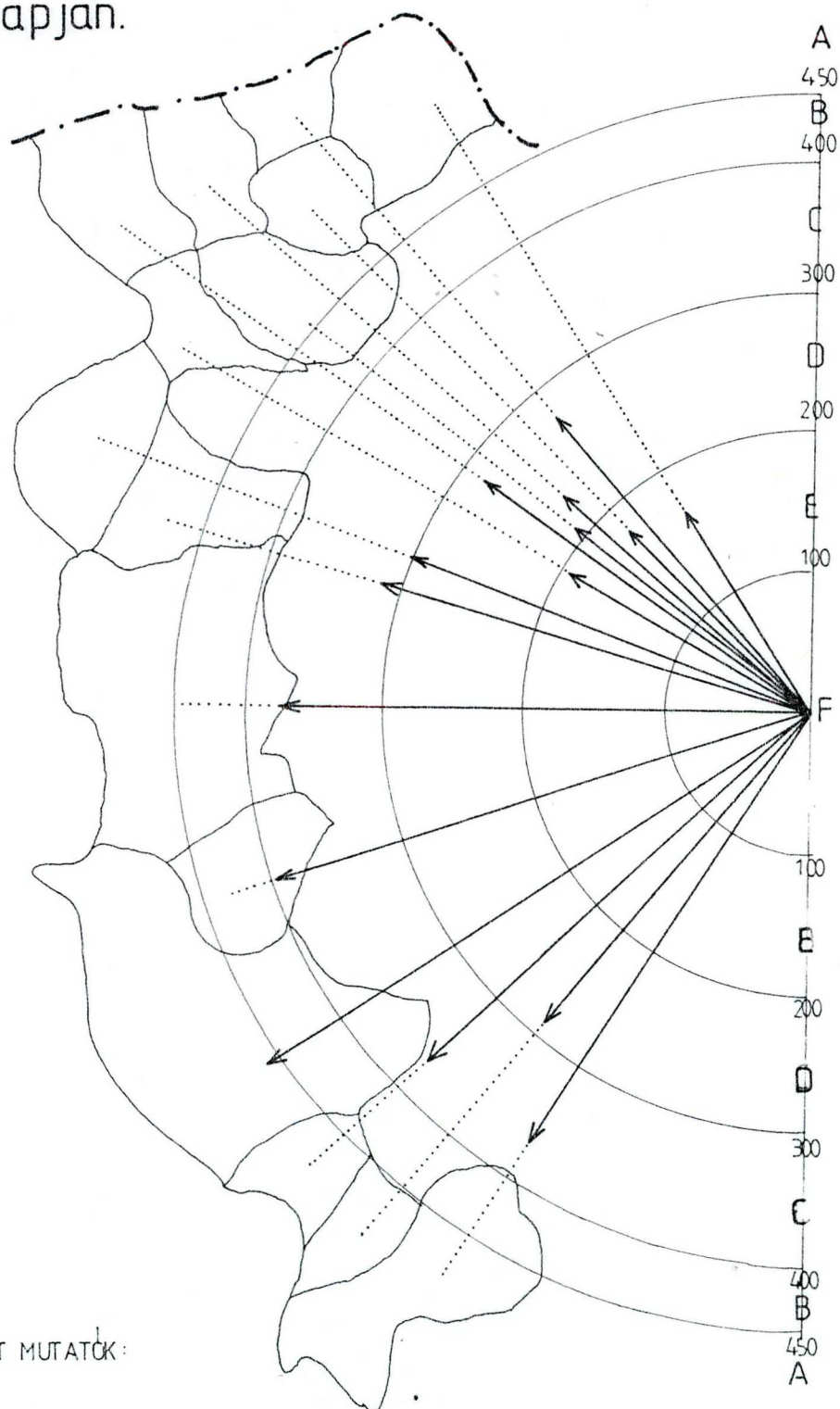
III.2.2.3. A Bódva-völgy magasabb szintű ellátóképessége

/ Összegzés/

A magasabb szintű ellátás színvonalának pontosításához az előzőekben tárgyalt jellemzőket vettem alapul. Külön pontoztam a központok saját településhatárukon túlmutató ellátóképességét / a városi átlagokhoz viszonyítva/ és külön az ezek elérhetőségét biztosító közlekedési helyzetet. / 49. ábra/

Ily módon azt tapasztaltam, hogy ismét a bódvaszilasi medence kis községeinek és Ziliznek a távolsága a legnagyobb. A legkedvezőbb helyzetben pedig Edelény, Szendrő települések vannak, bár ezek is jócskán elmaradnak a megye városaitól.

A Bódva-völgy településeinek osztályozása a magasabb szintű ellátás igénybevételének lehetőségei alapján.

FELHASZNÁLT MUTATÓK:
II/6.7.

III. 3. Társadalmi légkör a Bódva-völgy településeiben

A községekben uralkodó közérzetet az eltartó és az ellátóképesség gondjaival szemben is javíthatják a település hagyományai, szokásai, a baráti kapcsolatok sűrű hálózata, a közélet demokratizmusa. A falu hangulata tehát fontos tényezője lehet a népesség-megtartó erőnek. Az előző két tényezővel szemben azonban ennek számszerűsítése nehéz, vizsgálata a szociológia eszközeinek használatát igényli.

A lakossággal folytatott beszélgetéseken alapuló személyes tapasztalataim és a már említett kérdőív V. kérdéscsoportja segítségével - a szociológusokra váró - részletes vizsgálat helyett csak a két ellenpólust kívánom kiemelni.

A kérdőív kérdéseire adott válaszok alapján is kitűnik Hidvégardó és Borsodszirák. /10. táblázat/ Ezekben élénk társadalmi élet folyik, a lakosság általában elégedett a település vezetőivel / tanácsi vagy üzemi/, lakóhelyével. Csakhogy míg Borsodszirákon mindehhez egy jól gazdálkodó Tsz. is járul, mely boldogul a Bódva központu tanács nélkül is, addig Hidvégardóban a tanács vezetői maradnak magukra. A kis község tanácsa pedig a legfontosabbat - a munkahelyet nem tudja biztosítani. A társadalmi légkör így Borsodszirákon egyértelműen a népességmegtartó képességet erősíti, Hidvégardóban azonban csak mérsékelni tudja a gyenge eltartóképesség, a periférikus helyzet hatását.

A lakosság lakóhelyéhez való kötődése a Bódva-völgy településeiben / kérdőíves felmérés alapján/

Település	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	h.	i.	j.	k.	l.	m.
Bódvaszilás	33	8	25	28	4	1	3	1	-	5	7	2	18
Bódvarákó	6	3	3	3	-	3	-	-	-	2	1	1	2
Konjáti	11	7	4	2	3	6	-	1	2	-	3	2	3
Tornanádaska	10	8	2	3	-	7	1	1	-	1	2	3	3
Tornaszentandrás	11	5	6	3	4	4	1	-	1	3	2	-	5
Bódva	60	18	42	51	6	3	-	3	2	16	11	8	20
Borsodszirák	26	4	22	15	2	9	5	-	1	-	5	8	12
Ziliz	14	8	6	2	10	2	1	-	-	3	2	4	5
Edelény	270	64	206	123	63	94	15	9	13	29	37	25	157
Szendrőlád	30	14	16	22	3	5	5	5	2	1	2	2	18
Hidvégardó	25	15	10	25	-	-	2	-	1	-	7	5	12
Bódvalenke	5	2	3	1	-	4	-	-	-	-	2	-	3
Perkupa	25	10	15	14	7	4	1	-	1	-	4	7	13
Szalonna	25	7	18	20	-	5	5	-	3	11	5	1	5
Szendrő	110	26	84	62	17	31	16	8	8	10	27	12	53

a. megkérdezett családok száma

b. elköltözne, ha anyagi lehetőségei engednék

c. nem költözne

d. a község vezetőinek munkájával elégedett

e. " " munkáját közepesnek tartja

f. " " munkáját rossznak tartja

g. valamilyen funkciója van a községben

h. a baráti családok száma 0

i. " " " 1

j. " " " 2

k. " " " 3

l. " " " 4

m. " " " 5 és annál több

A másik végletet a vezetőitől megfosztott, értelmiségi rétegüket elveszített, erősen elcigányosodó Komjátí, Tornanádaska, Bódvalenke jelenti. Ezekben a gyenge eltartó és ellátóképesség mellett a települések belső társadalmi viszonyai csak tovább rontják a társadalmi közérzetet.

A belső kohéziós erő a többi településben is kimutatható, de a népesség megtartásában nem jut lényeges szerephez.

III. 4. A népességmegtartó erő elemei és a demográfiai jellemzők közötti kapcsolatok a felszabadulás után a Bódva-völgy településeiben

A települések népességmegtartó ereje legközvetlenebbül a népesség számának változásában jelentkezik. Az okok azonban az előző fejezetekben vázolt eltartó- és ellátóképességben, a társadalmi viszonyokban és az ezek visszatükröződéseként jelentkező - kevésbé megfogható - közösségi hangulatban rejlenek. Így a továbbiakban ezeknek a települések demográfiai szerkezetére gyakorolt hatását kívánom bemutatni.

III.4.1. A népmozgalom alakulása a Bódva-völgy településeiben. / 1949. - 1984. /

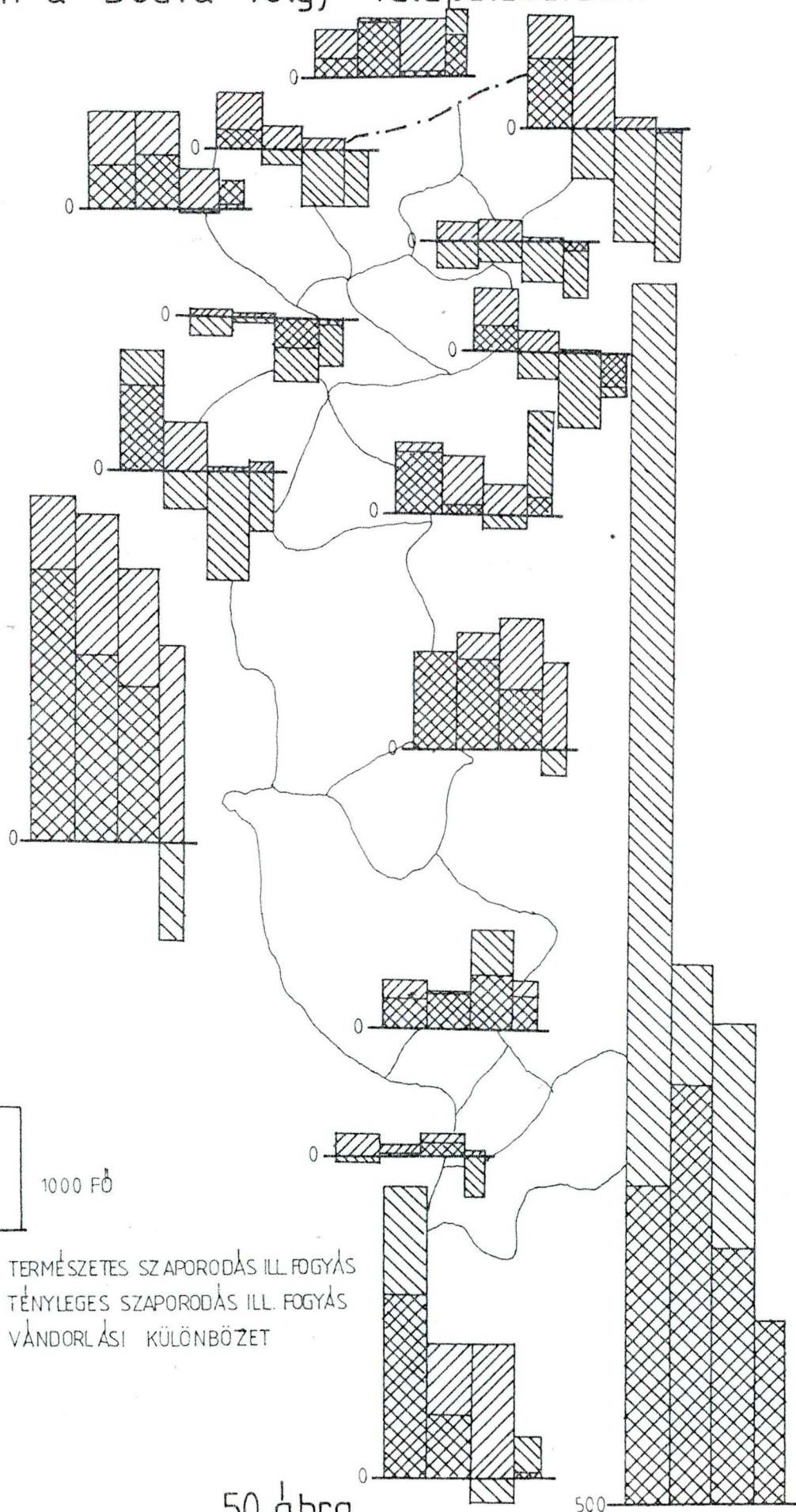
1949.- 59 között a helyi munkalehetőségek hiánya és az elmaradott életkörülmények ellenére a környezeténél jobb közlekedési lehetőség, a mezőgazdálkodás viszonylag kedvezőbb

természeti adottságai következtében általában a népesség mérsékelt növekedése figyelhető meg a Bódva-völgyben.

A Cserehát egyértelműen fogyó népességével szemben csak a Bódva-völgy három településében - Bódvarákón, Bódvalenkén és Zilizen csökkent a népesség száma. / 50. ábra/ Boldva, Edelény, Szendrőlád, Perkupa, Szalonna és Szendrő - viszonylag jobb eltartó és ellátóképeségű településekben a népesség növekedés üteme ebben az időszakban a megyei átlagnál gyorsabb volt / 51. ábra/, de a megye városaitól messze elmaradt. Ugyanakkor ezekben a településekben valamint Bódvaszilason, Komjátiban, Tornaádasán, Torna-szentandrásán és Hidvégárdóban a természetes szaporodás üteme meghaladta a megyei átlagot, sőt hét településben a városok átlagát is. / 52. ábra/ A természetes szaporodás alacsony volta a tényleges szaporodás mérséklődéséhez, illetve a megyei értékektől való elmaradásához tehát csak a fogyó népességű Bódvalenke, Bódvarákó, Ziliz illetve az egyenlőre mérsékeltten növekvő Borsodszirák településekben járulhatott hozzá.

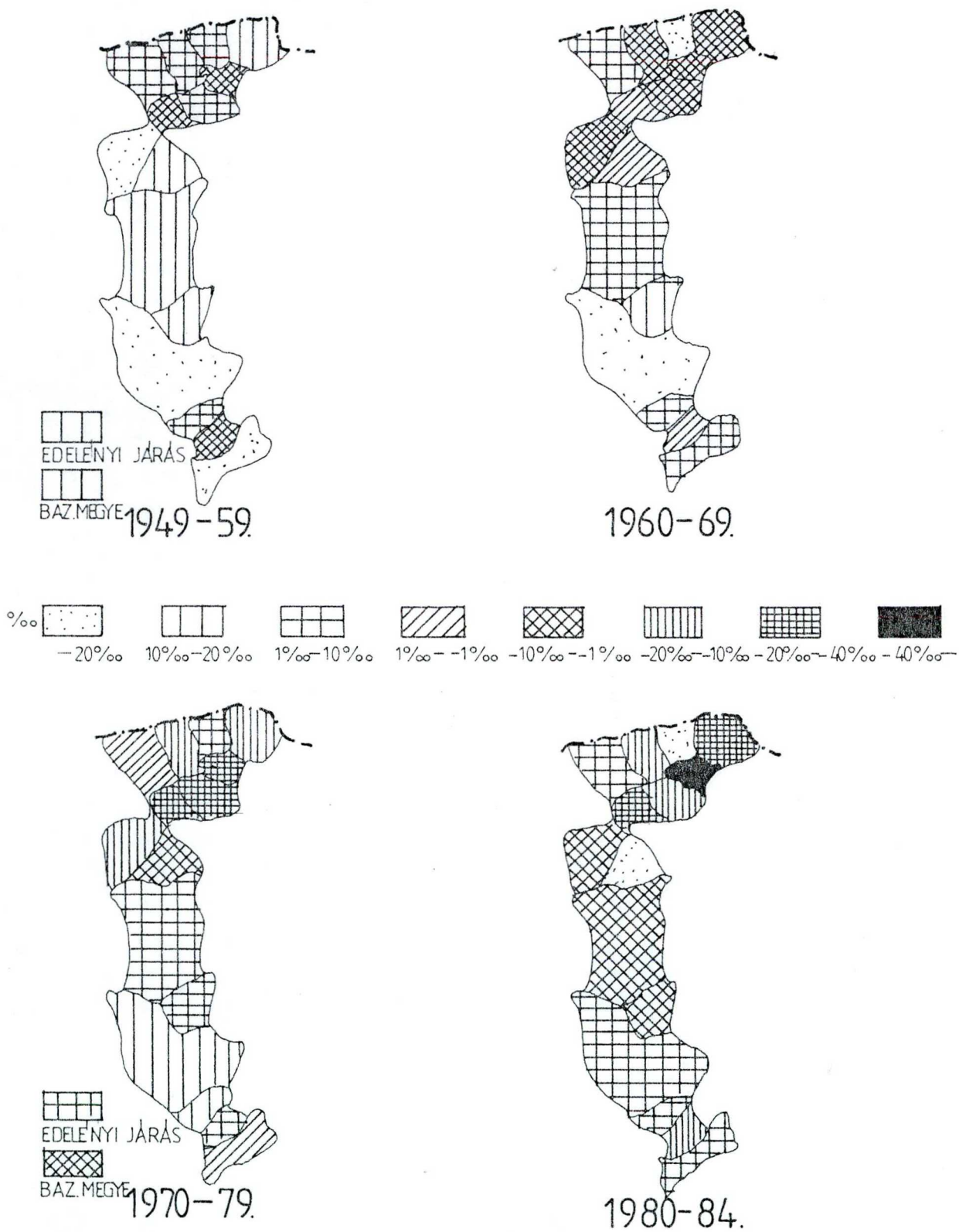
A tényleges szaporodás fő alakítója a vándorlási különbözet volt. Ezt igazolja a tényleges szaporodás és a vándorlási különbözetek közötti $r = 0,9653$ korrelációs együtthatóval jellemzett összefüggés is. A fejlődésnek induló bányászati központ - Edelény és Perkupa - és a Miskolchoz közeli Boldva kivételével minden településben vándorlási veszteség tapasztalható. / 53. ábra/

A népmozgalom elemeinek alakulása a felszabadulás után a Bódva-völgy településeiben.

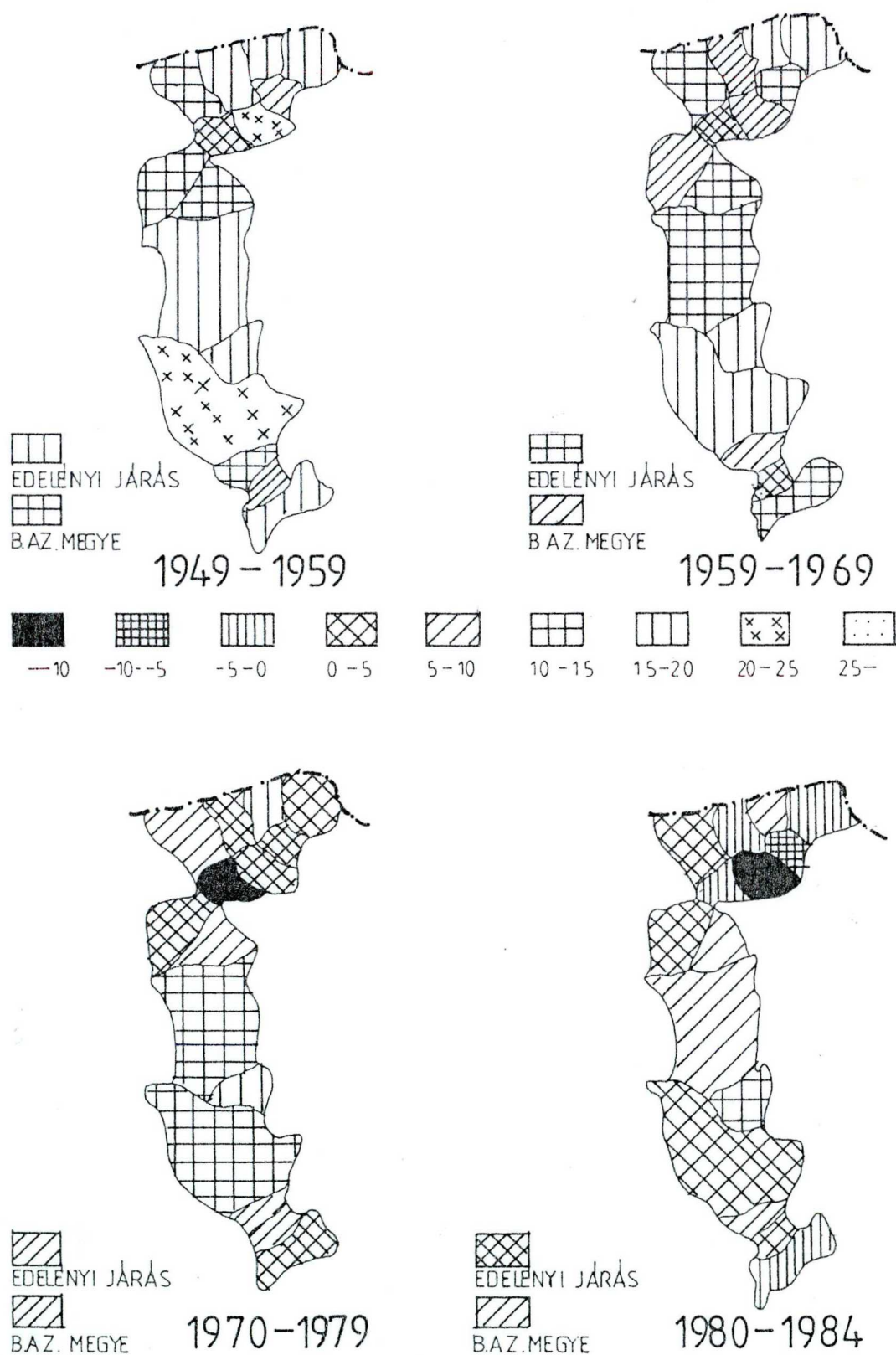

50. ábra

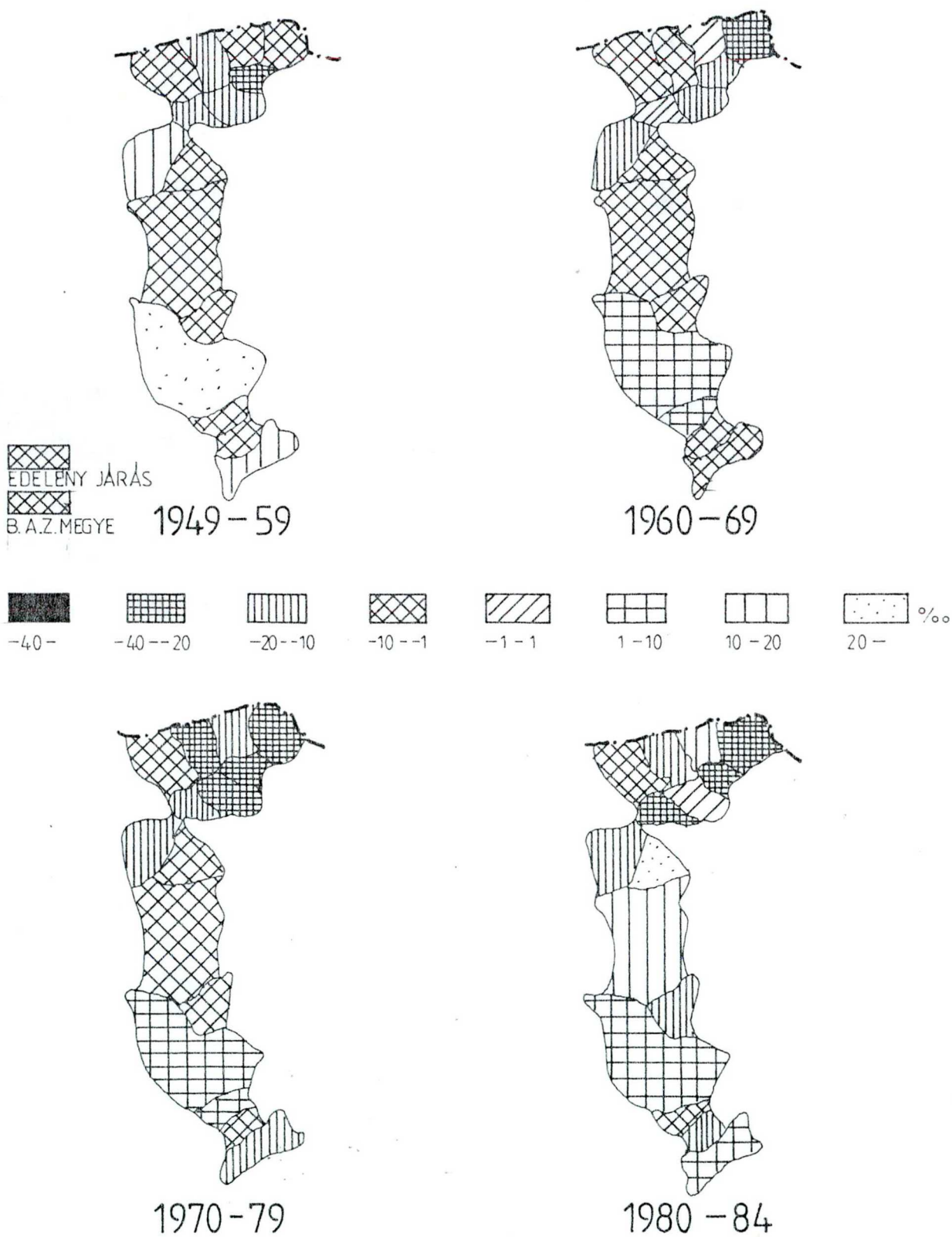
A tényleges szaporodás évi átlagos arányszámai
a Bódva-völgyben.

A természetes szaporodás évi átlagos arányszámai a Bódva-völgyben.

A vándorlási különbözetek évi átlagos arányszámai a Bódva-völgyben.

Borsodezirik, Szendrőlád, Szalonna és Szendrő vándorlási veszteségei maradnak csak a megye, illetve a megye községeinek átlaga alatt. Az eltartó és ellátóképeségben jelentkező különbségek miatt az elvándorlás mértéke a Bódva-völgyből azonban még mindig kisebb volt, mint a szomszédos csereháti rész településeiből.

Az eltartóképeség és a vándorlások közötti kapcsolatokat mutatja a Bódva-völgyben a vándorlási különbözetek és az eltartóképeség ezen időszakra vonatkozó pontszámai közötti korreláció. / $r = 0,6512$ /

1960-69 között a munkavállalás nehézségei, a rendkívül elmaradott életkörülmények és a korábbi elvándorlások hatására mérséklődő természetes szaporodás következtében a fogyó népességű falvak sora kibővült Komjáti, Tornaszent-andrás, Hidvégárdó és Perkupa településekkel. /51. ábra/ A mezőgazdaság szocialista átszervezése és a rendszeres munkásjáratok beindítása nyomán Ziliz népessége ismét növekedett. A csökkenő népességű települések tehát kivétel nélkül Szalonnától északra találhatók ebben az időszakban, és a Bódvaszilasi medence települései közül csak a központi funkciókat ellátó Bódvaszilás és az erősen elcigányosodó Tornanádaska népessége növekedett. / Ez utóbbi a megyei átlagnál is jóval erősebben. /

A Bódva-völgy egészének, az edelényi járásnak és az egyenlőre növekvő népességű Bódvaszilas, Tornanádaska, Edelény, Szendrőlád és Szendrő mellett a csökkenő népességű Hidvégardó települések természetes szaporodási arányszáma ugyanakkor most is a megyei, sőt a megye városainak átlaga felett maradt. / 52. ábra/

A vándorlási különbséget azonban három település - a központi szerepkörrel rendelkező Edelény, a jobb természeti adottságok és a tehetséges vezetőknek köszönhetően legdánamikusabban fejlődő mezőgazdaságu Borsodszirák, és a cigánylakosság betelepítésének köszönhetően Tornanádaska - esetében volt pozitív. / 53. ábra/ Szembetűnő ebben az időszakban a legperiférikusabb Hidvégardó és a helyi munka-lehetőség révén az 50-es években még növekvő népességű Perkupa jelentős vándorlási vesztesége / 50. ábra/

A vándorlási különbségek arányszáma és az eltartóképesség pontszámai közötti $r = 0,6958$ korrelációs együttható alapján megállapítható, hogy ebben az időszakban is a népességmegtartó erő területi különbségeiben meghatározó volt az eltartóképesség. A városi színvonaltól való ellátásbeli különbségek és a vándorlási különbségek arányszámai között egyenlőre csak kisebb mértékű összefüggés mutatható ki.
/ $r = - 0,4109$ /

1970-79 között a népességmegtartó erő további romlását jelzi, hogy a 15 völgyi település közül már 9-ben / ugyanakkor a csereháti rész 21 települése közül kivétel nélkül mindben / csökkent a népesség száma. /51. ábra/ A Sároznától északra eső 8 településből Tornanádaska növekvő és Bódvaszilas egyhébben csökkenő népességét kivéve minden településben a megyei községi átlagot jóval meghaladják a tényleges fogyás arányszámai. Hidvégardóban Bódvalenkén, Tornaszentandrásan, Komjátiban 20 % körüli, Bódvarákón 30 % feletti volt a népesség csökkenés. Mivel a csereháti részen is szinte kivétel nélkül minden településben 20 % körüli, sőt esetenként a 40 %-ot is elérő népességcsökkenés volt a jellemző a 70-es évtizedben, így megállapíthatjuk, hogy a terület egészéből a kivételt Ziliz, Szendrőrlád, Szendrő, Tornanádaska enyhébb, és Borsodszirák, Edelény erősebb / 15 % feletti / népességnövekedése jelenti. Ez az utóbbiak közül a nagyarányú cigánylakossággal rendelkező Szendrőrlád és Tornanádaska esetében az országosnál jóval magasabb természetes szaporodás még ellensúlyozni tudta az egyébként szintén magas vándorlási veszteséget. / 52. ábra/ A Borsodsziráki termelőszövetkezet erre az időszakra tehető rendkívül dinamikus fejlődésének, illetve a szendrői alumíniumüzem telepítésének köszönhetően javuló eltartóképeségű Ziliz és Szendrő esetében a vándorlási veszteség kisebb arányú. A szénbányászat

visszafejlesztése következtében az elvándorlás üteme Edelényből is meggyorsult, de a környezeténél jobb ellátóképessége miatt a környező községekre gyakorolt vonzása és a néhány ipari üzem beindítása eredményeképp - bár a korábbinál jóval csekélyebb - vándorlási nyereséggel rendelkezett.

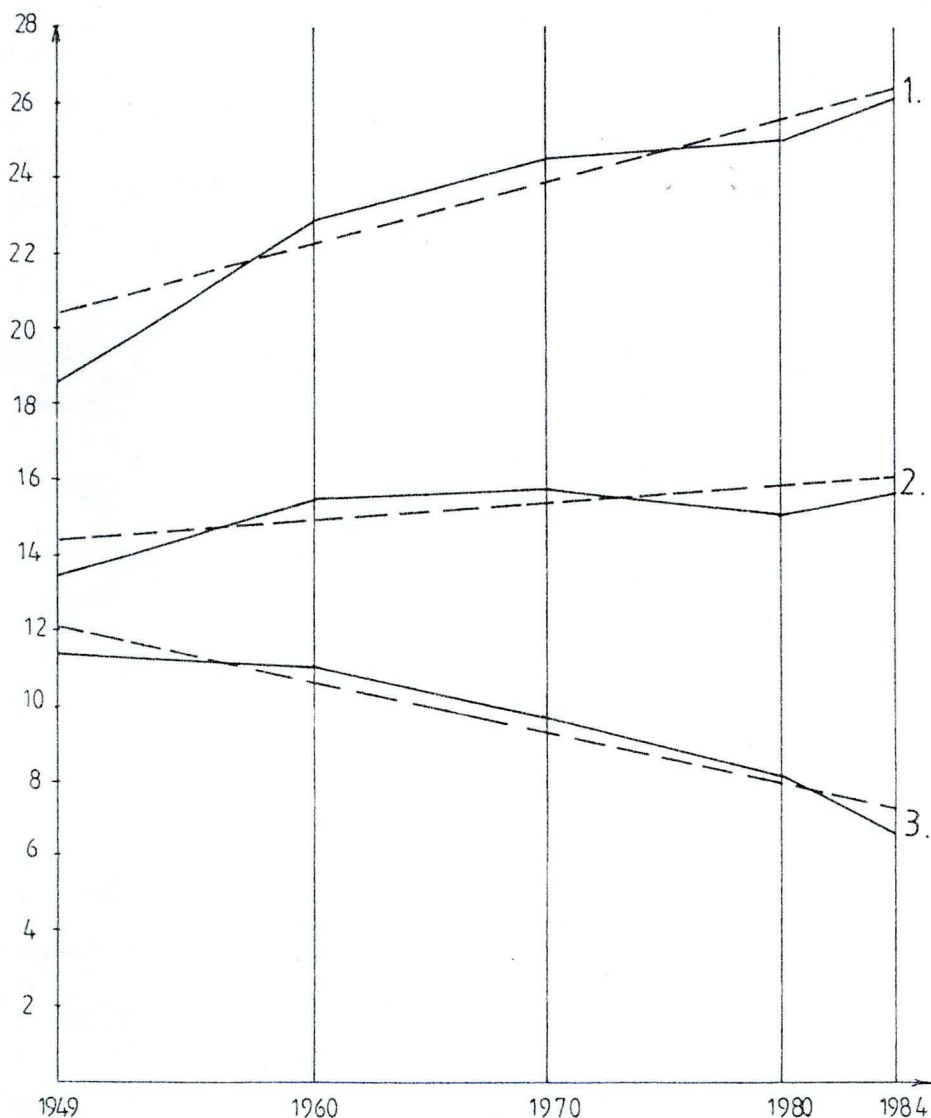
Ennél jelentősebb vándorlási nyereséggel zárta a 70-es éveket Borsodszirák, ahol a mezőgazdasági termelőszövetkezet megújulása, az ipari tevékenységek beindítása erre az időszakra tehető.

A csökkenő népességű településekben a korábban magas természetes szaporodás arányszáma is jelentősen csökkentek.
/ 52. ábra/ Bódvarákón természetes fogyás következett be.
/ A cserhádi rész települései közül már négyben tapasztalható természetes fogyás./

A vándorlási különbözetek negativumai a vándorlási nyereséggel rendelkező Edelény és Borsodszirák, illetve Zilizen kívül minden településben a megyei átlagnál, sőt a Bódvaszilasi medence településeiben a megye községeinek átlagánál is erősebbek voltak. / 53. ábra/

Egyre élesebben elkülönült tehát a völgy és a dombvidék^{54. ábra/}, illetve a Bódva-völgy északi és déli része a népmozgalom alakulása szerint is. Ebben az eltartóképességben jelent-

A népességszám változása a felszabadulás után
a Bódva-völgyben és a csereháti részen.

1. BÓDVA-VÖLGY TELEPÜLÉSEI
2. BÓDVA-VÖLGY TELEPÜLÉSEI EDELENY NÉLKÜL
3. CSEREHÁTI RÉSZ TELEPÜLÉSEI

kező különbségek erősödő hatásán túl / $r = 0,3787$ / egyre nagyobb szerepe lett az ellátásbeli különbségeknek, amit az ellátóképeség és a vándorlási különbözetek között $r = - 0,6985$ korrelációs együttható is mutat. Az alapfoku ellátást területei közül a vándorlási különbözetek alakulásával legerősebben a lakás- és műszaki infrastruktúráis ellátás elmaradottsága függ össze. / $r = - 0,7064$ /, de lényegesen felerősödött a kulturális alapellátás és az oktatás elmaradottságával való összefüggése is / $r = - 0,7064$, $r = - 0,5520$ /. Figyelemre méltó azonban a kereskedelmi ellátás és avándorlások között kimutatható laza kapcsolat / $r = - 0,3378$ /, a kereskedelmi ellátás pontszámai azonban ebben az időszakban a minőségi ellátásban jelentkező különbségeket nem tartalmazzák.

1980-84 között a Bódva-völgy egészében és a települések többségében is a népesség-fogyás üteme még gyorsabb lett, illetve az eddig átlagosan évi 15 % feletti tényleges szaktudással rendelkező Borsodszirák és Edelény népességnövekedése is mérséklődött. A népességmegtartó erő javulása Bódvaszilás, Tornanádaska, Boldva és a legnagyobb mértékben Szalonna településben figyelhető meg.

A Bódva-völgyi települések többségéhez hasonlóan - az országos tendenciának is megfelelően - a természetes szaporodás ezekben a településekben is csökkent. / 50. ábra /

A korábban vándorlási veszteséggel rendelkező Boldva és Bódvaszilás helyzetének javulása a 80-as években egyre inkább az alacsonyabb központokra irányuló figyelem eredményeképpen bekövetkező, az ellátóképességet javító fejlesztésekkel, Szalonna szinte ugrásszerű változása pedig a Rakacsa-tó környékén kialakított idegenforgalmi központnak és az ezzel együttjáró ellátásbeli és közlekedési fejlesztéseknek köszönhető. / Ezt támasztja alá, hogy a csereháti, szintén a tó közelében fekvő Mezes esetében hasonló változások figyelhetők meg a népességszám, ezenbelül a vándorlások alakulásában. /

Tornanádaskán azonban a népesség növekedése nem a népességmegtartással, hanem a cigányok betelepítésének folytatásával / 1985-ben az arányok 53 %/ és a következményként jelentkező magas természetes szaporodással függ össze.

A többi településben, így az azóta várossá lett Edelényben is a természetes szaporodás arányszámainak csökkenéséhez a vándorlási veszteségek emelkedése járult. / 50. ábra/ Ez az emelkedés azonban a völgy különböző településeiben korántsem egyenlő mértékű.

Az 1970-79 és az 1980-84 közötti időszak vándorlási különbségeinek realisabb - a viszonyítási alap különbségéből adódó torzításokat elkerülő - összehasonlításához célszerű az 1970-79 és az 1970-84 közötti, az 1970-es

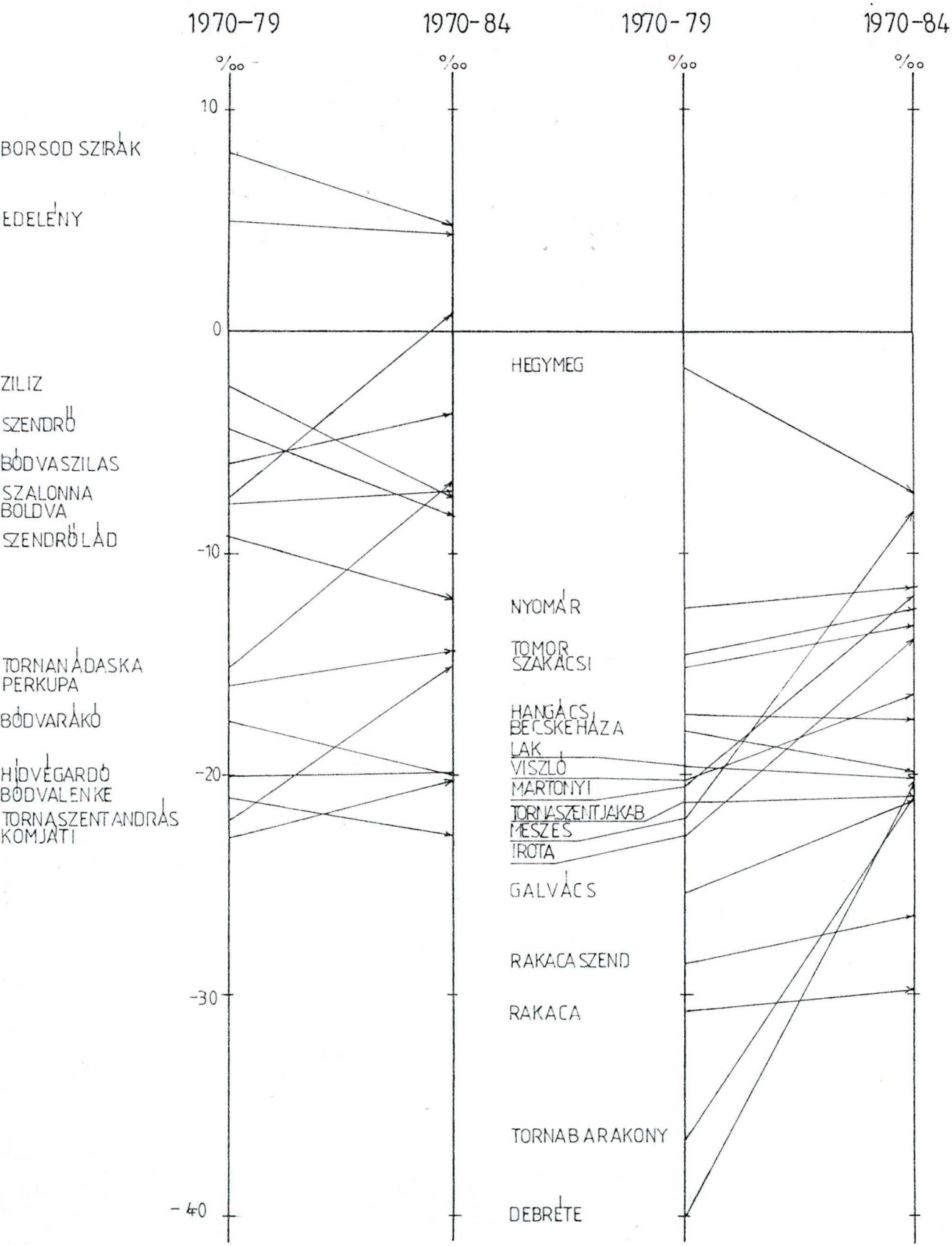
lakónépességhez viszonyított évi átlagos arányszámokat tekinteni. / 55. ábra/

A korábban nagyobb mértékű elvándorlást mutató csereháti településekben az arányszámok általában kedvezőbbek lettek. / A 25 településből 16-ban/ Ugyancsak csökkent az elvándorlás mértéke a korábban jelentősebb vándorlási veszteséggel rendelkező völgyi települések közül Komjáti Tornaszentandrás, Hidvégardó és Perkupa településekben. A legelmaradottabb településekben a viszonylagos javulás megindulása valószínűleg annak köszönhető, hogy elérkeztek végső tartalékaikhoz, ahhoz a ponthoz, ahonnan a népesség gyors fogyása már nem folytatható, hiszen döntően már csak azok lakják a települést, akik nem is kívánják azt elhagyni. Különösen érvényes ez a csereháti Debrétére, Galvácsra, Irotára - a völgyből pedig Tornaszentandrásra.

Perkupa és Hidvégardó esetében erről nem beszélhetünk. Az elsőben az ellátás javítása, a dombvidékről beáramló népesség nagyobb száma okozta a vándorlási veszteség mérséklődését. Hidvégardóban pedig szerintem a III.3. fejezetben említett fiatal, ambiciózus helyi vezetésnek, illetve az ők közösségformáló erejüknek köszönhető a javulás.

Amíg az eltartó- és ellátóképesség alapján legelmaradottabb települések többségében mérséklődött, a völgy Szendrőtől délre eső részén - Boldva kivételével - a 80-as években bontakozott ki a nagyobb arányú elvándorlás. Ugy látszik,

A vándorlási különbségek évi átlagos arányszámai
a Bódva-völgyben és a csereháti rész településeiben.

55. ábra

népességmegtartó erejük tartalékaiból már nem képesek versenybe szállni a helyi munkalehetőségek és a városi színvonalu ellátást biztosító településekkel. Ezt támasztja alá a vándorlások irányának vizsgálata is.

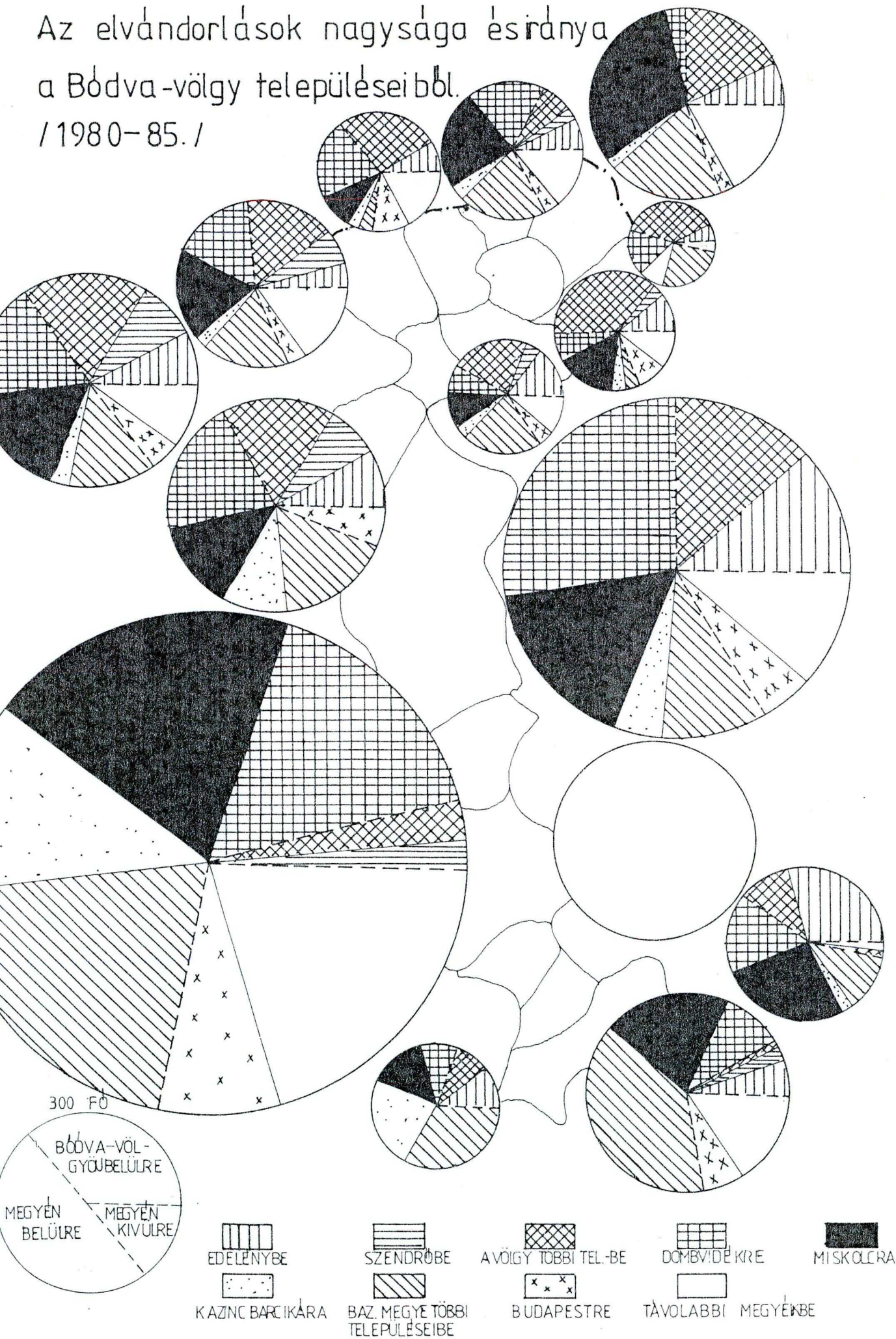
III.4.2. A Bódva-völgy településeiből történő elvándorlások irányának vizsgálata /56. d.bva./

A jelenlegi tanácsi adatnyilvántartásnak megfelelően a vándorlások irányának feltérképezését csak az elvándorlásokkal kapcsolatban tehettem meg. Edelényben és Szendrőben 1975-től, a többi településben 1980-tól követhetem nyomon az elvándorlások irányát. Szendrőladon nem kaptam lehetőséget az adatgyűjtésre.

A vizsgált / 1980- 85/ időszakban a Bódva-völgyön belül települt át az elköltözők 17,5 %-a. Különösen magas a völgy egy másik településébe költözők aránya Borsodszirák, Tornaszentandrás, Bódvalenke esetében. Itt a kijelentkezők több mint 40 %-a települt át a völgy egy másik településébe. A magas érték meglepő módon - Borsodszirák kivételével - nem az Edelénybe költözők nagyobb arányával függ össze.

A Bódva-völgy más településeibe irányuló elvándorlás legkevésbé jellemző Boldva, Tornanádaska és Edelény településekre. Az elsőnél ezt Miskolchoz való vonzódása a másodiknál a foglalkozási szerkezet / magas a közlekedésben foglalkoztatottak aránya/ Edelény esetében pedig a magasabb szintű
./.

Az elvándorlások nagysága és iránya
a Bódva-völgy településeiből.
/1980-85./

sabb szintű központokhoz való vonzódása indokolja. Az Edelénybe bejelentkezők aránya Borsodszirákról a legmagasabb.

Edelény mellett a völgyön belül még egy vándorlási centrum található - Szendrő. Ide főleg Szalonnáról, Perkupáról és Bódvaszilásról költöztek, számértékben ez azonban korántsem olyan jelentős mint az Edelénybe költözők száma.

Bódvaszilás, Bódvalenke és Borsodszirák kivételével a Cserehát, az Aggteleki-Karsztvidék és az ugynevezett bányavidék irányába való elvándorlás szinte elhanyagolható. Boldva és Tornanádaska Zilizzel, Tornaszentandrás-sal, Hidvégardóval és Komjátival együtt ez esetben is a legalacsonyabb értékeket képviselik.

Edelény, Boldva, Tornanádaska esetében az elvándorlás egyértelműen / 70-80 %-os arányban/ távolabbi célpontok felé irányult. A legkevésbé jellemző a népesség körzeten kívülre áramlása Bódvalenkéről. A többi településekből kb. 50 %-ban irányul a vándorlás a távolabbi településekbe, elsősorban Miskolcra.

Különösen erős a Miskolcra áramlás abszolútszámban és százalékban is Hidvégardóból, Edelényből, Tornanádaskáról

és Borsodszirákra. A Miskolcra költözők száma Hidvégar-
dó, Szendrő, Bódvarákó esetében megközelíti, Boldva és
Tornanádaska esetében meghaladja a Bódva-völgy más te-
lepüléseibe - ezen belül Edelénybe - költözők számát.
A Miskolcra áramlás üteme az éves megoszlás alapján mér-
seklődni látszik.

A másik közeli nagy város - Kazincbarcika. Koránt sincs
olyan vonzereje azonban, mint Miskolcnak. Ez főként
rossz levegőjével, a jó bejárási lehetőségekkel és a
nem sokkal távolabbi Miskolc - a városkörnyéki falvak-
ból is igénybe vehető - jobb ellátásával magyarázható.
Csak a kazincbarcikai munkahelyekre jelentős számban in-
gázó Edelényből és Zilizről költöztek az elmúlt időszak-
ban jelentősebb arányban Kazincbarcikára, a többi tele-
pülésből az elköltözőkből való részesedése 10 % alatti,
kevesebb mint a Budapestre költözők aránya.

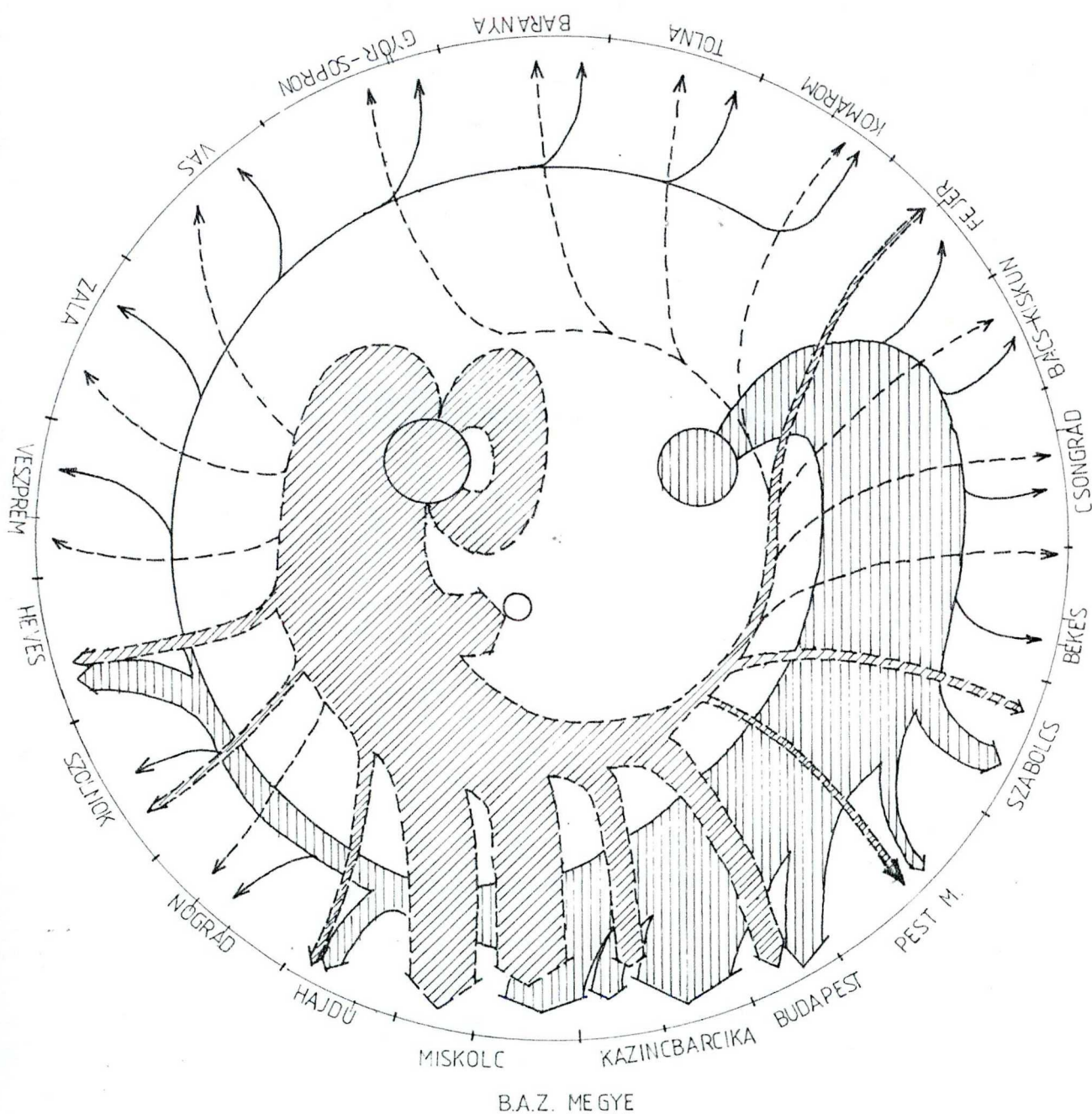
A főváros vonzereje a Bódva-völgyre is hat. Edelényből so-
kan /182 fő / Szendrőből, Boldváról és a heti ingázók kö-
zül Hidvégardóból is több személy költözött Budapestre.
Az elköltözők korából is kiderül, hogy elsősorban munka-
kezdő és továbbtanuló fiatalok hagyták el falujukat, illet-
ve bár a statisztikákból nem derül ki, de jó néhányan csak
névlegesen költöztek a fővárosba, az esetleges budapesti
lakáshoz jutás érdekében még általános, illetve középiako-
lás korban.

Az eddig említett területekre történik összességében a vándorlások 65 %-a. Szinte elhanyagolható a további népességmozgás Borsodszirák és Bódvávalenke, a népességmegtartás szempontjából két legszükségesebb településben.

B-A-Z. megye további településeibe történik az elköltözések 20 %-a. Ennél magasabb érték csak Boldva, Tornádaska, Ziliz településekre jellemző. A más megyékbe vándorlók aránya a legmagasabb Edelényben és Hidvégaróban. Újabb vándorlási centrum azonban ezeknél sem figyelhető meg. Az ország különböző pontjaira, különösebb koncentráció nélkül történő vándorlások nagyobb arányának Edelény esetében a továbbtanulók és a magasabban képzett munkaerő nagyobb arányából származó mobilitás lehet a magyarázata.

Összességében megállapítható, hogy a Bódva-völgyből 1980-85 között általában az elvándorlások 1/5-e a völgyön belülre, 1/7-e a környező dombvidékre, 1/6-a Miskolcra, csakély hányada 1/13/ Kazincbarcikára ennél valamivel jelentősebb része 1/11 / Budapestre, 1/5-e B-A-Z. megye további községeibe, városaiba és a maradék 1/8 rész pedig az ország más területeire irányult./ 57. ábra/ B-A-Z. megye községeinek vándorlási statisztikájával összevetve megállapítható, hogy ezek az arányok megfelelnek a megyei értékeknek.

Az elvándorlások iránya a Bódva-völgyből és B.A.Z. megye községeiből.

A DEMOGRÁFIAI ÉVKÖNYV 1983. B.A.Z. MEGYE KÖZSÉGEIRE VONATKOZÓ ADATAI ALAPJÁN /%-BAN/.

A NYILVÁNTARTÓLAPOK ÖSSZESÍTÉSE ALAPJÁN /%-BAN/.

III.4.3. A Bódva-völgyi települések biológiai reprodukciós képessége

A fentebb vázolt népmozgalmon keresztül a népességnegőartó erő elemei és a települések korstruktúrája között kölcsönhatás figyelhető meg.

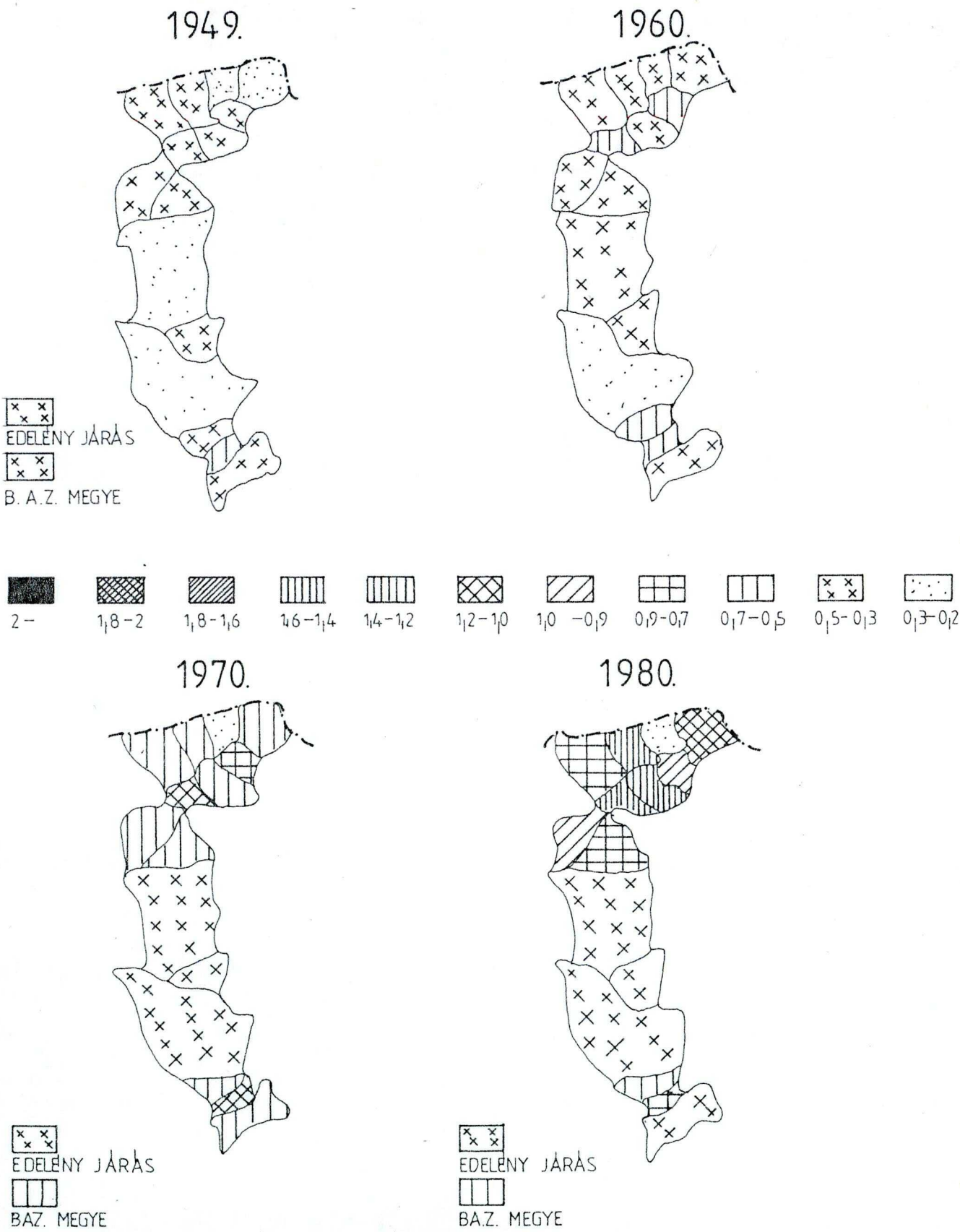
A vándorlások főként a fiatalabb korosztályokat érintik. / Az átvizsgált nyilvántartó lapok alapján a kijelentkezők 63 %-a volt 14-40 év közötti. / Az előregedés pedig a természetes szaporodás csökkenésén keresztül hat a népmozgalomra.

A biológiai reprodukciós képesség egyik mutatója az öregségi hányados, mely a 60 éven felüli lakosság 14 éven aluliakhoz viszonyított arányát fejezi ki.

Mind a 4 vizsgált időszakban jelentős eltérés figyelhető meg a völgy északi és délebbi településeinek öregségi hányadosai között. / 58. ábra / Délen a két nagy településben /Edelényben, Szendrőben/ és a nagy arányú cigánylakossággal rendelkező Szendrőládon ez az arány minden időpontban 0,15 alatt maradt. Boldva, Ziliz és Borsodszirák népessége fiatalodott az 1970-80 közötti időszakban. A völgy északi részében - mintahogyan a cserehádi részen is - kivétel nélkül növekedett az öregségi hányados. A megye községeihez viszonyítva 1980-ban márcsak 7 völgyi településnek volt kisebb az előregedési hányadosa. / a cserehádi részen csak három ilyen település található/

Az öregségi hányados alakulása a Bódva-völgyben.

Az öregségi hányados növekedését még súlyosabbnak kell értékelni, ha figyelembe vesszük, hogy ez nem elsősorban az időskorúak nagyobb számával, hanem a gyermekek számának csökkenésével függ össze.

Nehéz azt eldönteni, hogy mekkora öregségi hányados esetén nem képes már egy település a biológiai megújulásra, a kihalás veszélyével való hathatós szembeszállásra. A 2 nagyságu öregségi hányados azonban már erősen torzult korstruktúrát jelez, ahol már számolni kell a kihalással, különösen ha már jelenleg is kicsiny a népesség száma. A csereháti részen már négy ilyen település van és 1,5 feletti az öregségi hányados további 3 településben. A völgyben egyenlőre ilyen súlyos helyzetben lévő település nincs, de itt is 200 fő körüli népességgel és 1-1,5 közötti öregségi hányadossal rendelkezik Bódvarákó és Bódvalenke, illetve Hidvégardó. Az északi, határmenti területen egy előregedő település-folt található. Ezek egy része és a csereháti települések között azonban különbséget jelent, hogy a gyermekek aránya egyenlőre az össznépességből a völgyi településekben magasabb, így a folyamat visszafordítására nagyobb esélyek vannak.

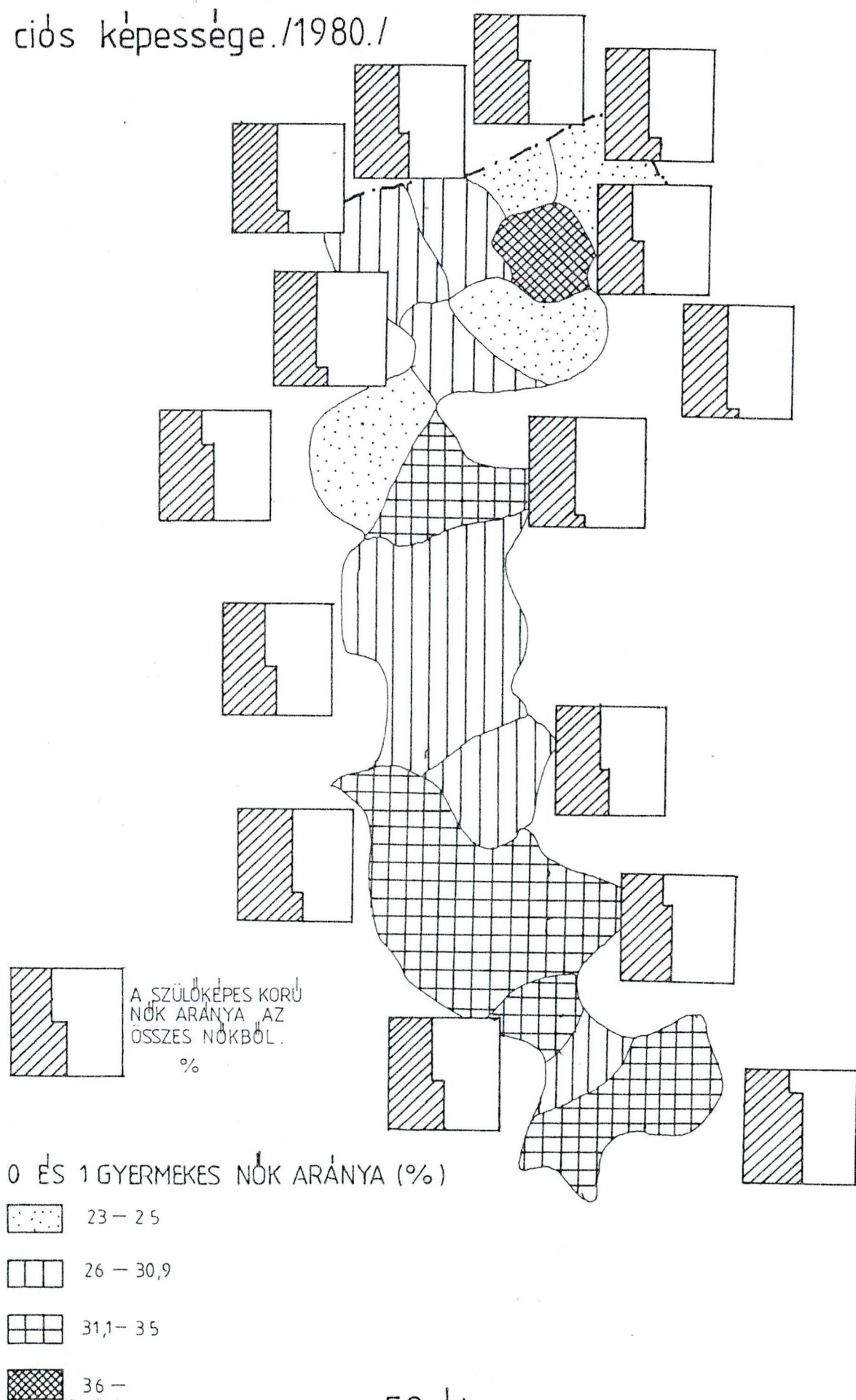
A jövődöbeli természetesen szaporodás mértékét erősen befolyásolja, hogy a településekben élő nők hány százaléka képes egyáltalán még utódok szülésére. A szülőképes koru nők aránya B-A-Z. megye községeiben 45,2 %, a Bódvavölgy átlaga 47,7 %, a csereháti részé pedig 39,8 %.

A völgyi települések közül a legalacsonyabb, a demográfiai torzulást, a biológiai reprodukcióra való képtelenséget leginkább jelző alacsony értékek Bódvalenke, Bódvarákó, Tornaszentandrás, Bódvaszilás és Szalonna településekben észlelhetők. Magasabb születési arányszámok továbbra is Edelényben, Boldván, Borsodszirákon és Perkupán várhatók /59. ábra/

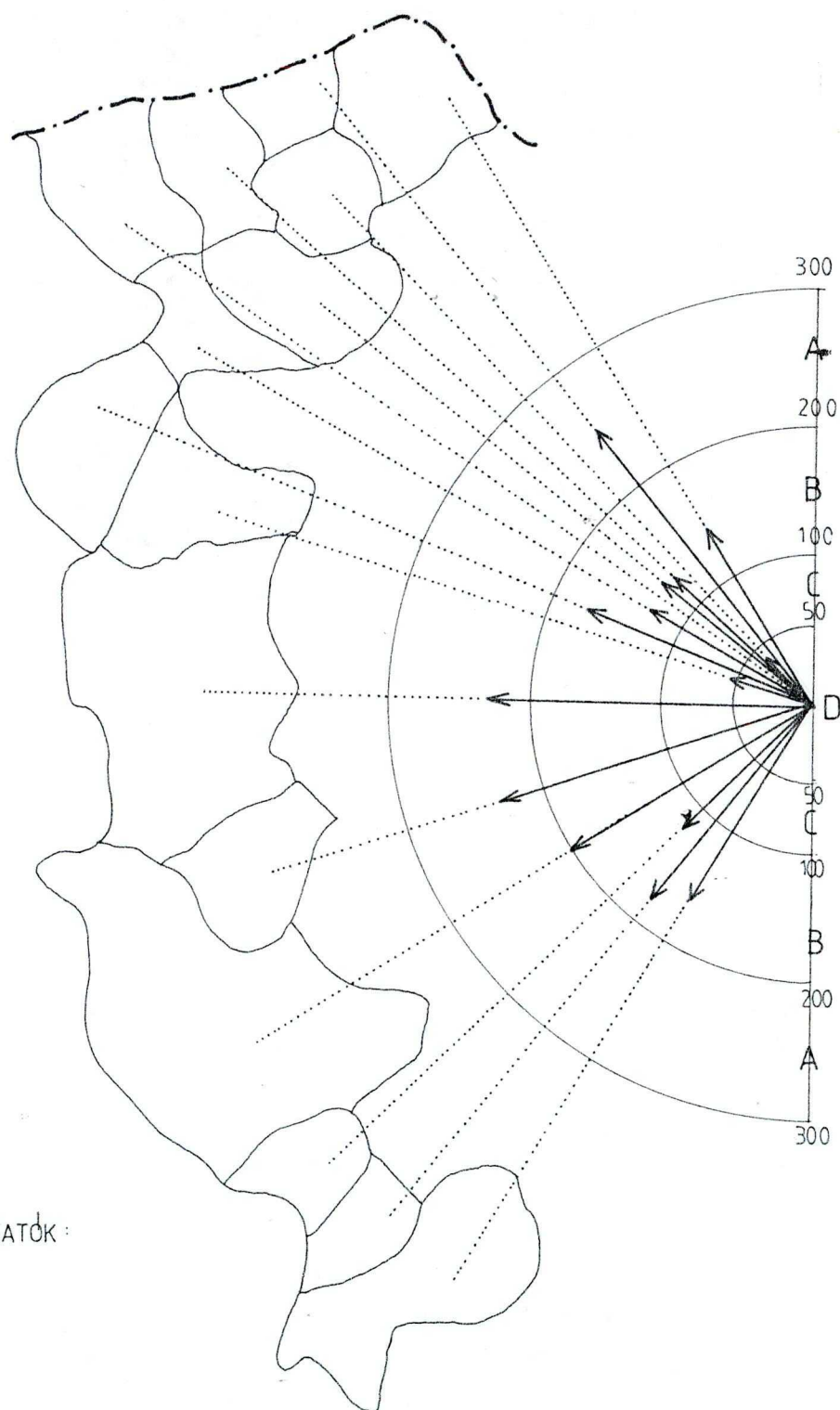
A házasságban élő szülőképes nők közül gyermekszülésre legnagyobb valószínűséggel a 0 és az 1 gyermekkel rendelkezők vállalkoznak. Mivel tapasztalataim szerint a területen nem jellemző az "egyke" - személelet így a 0 és 1 gyermekes nők nagyobb arányaavalóban a biológiai reprodukció lehetőségének egyik jelzője lehet. A legmagasabb ez az arány / 30-40 % /, tehát leginkább várható magasabb születési arányszámok a völgyön belül Bódvaszilás, Boldva, Borsodszirák, Edelény, Szalonna és Bódvalenke /1/ településekben, a legalacsonyabb pedig / 20-25 % / Tornaszentandrásán és Hidvégyardóban.

A biológiai reprodukciós képességet jelző három mutatót pontozási rendszerrel egyetlen, a települések összehasonlítására alkalmas pontszámba sűrítettem. / 60. ábra/ Ily módon kitűnik, hogy a legkedvezőtlenebb helyzetben Bódvarákó és Bódvalenke települések vannak, míg Szendrő, Szendrőlád, Tornanádaska településben további fiatalodás várható.

A Bódva-völgy nőlakosságának biológiai reproduk- ciós képessége./1980./

A Bódva-völgy településeinek osztályozása biológiai reprodukciós képességük alapján / 1980. /

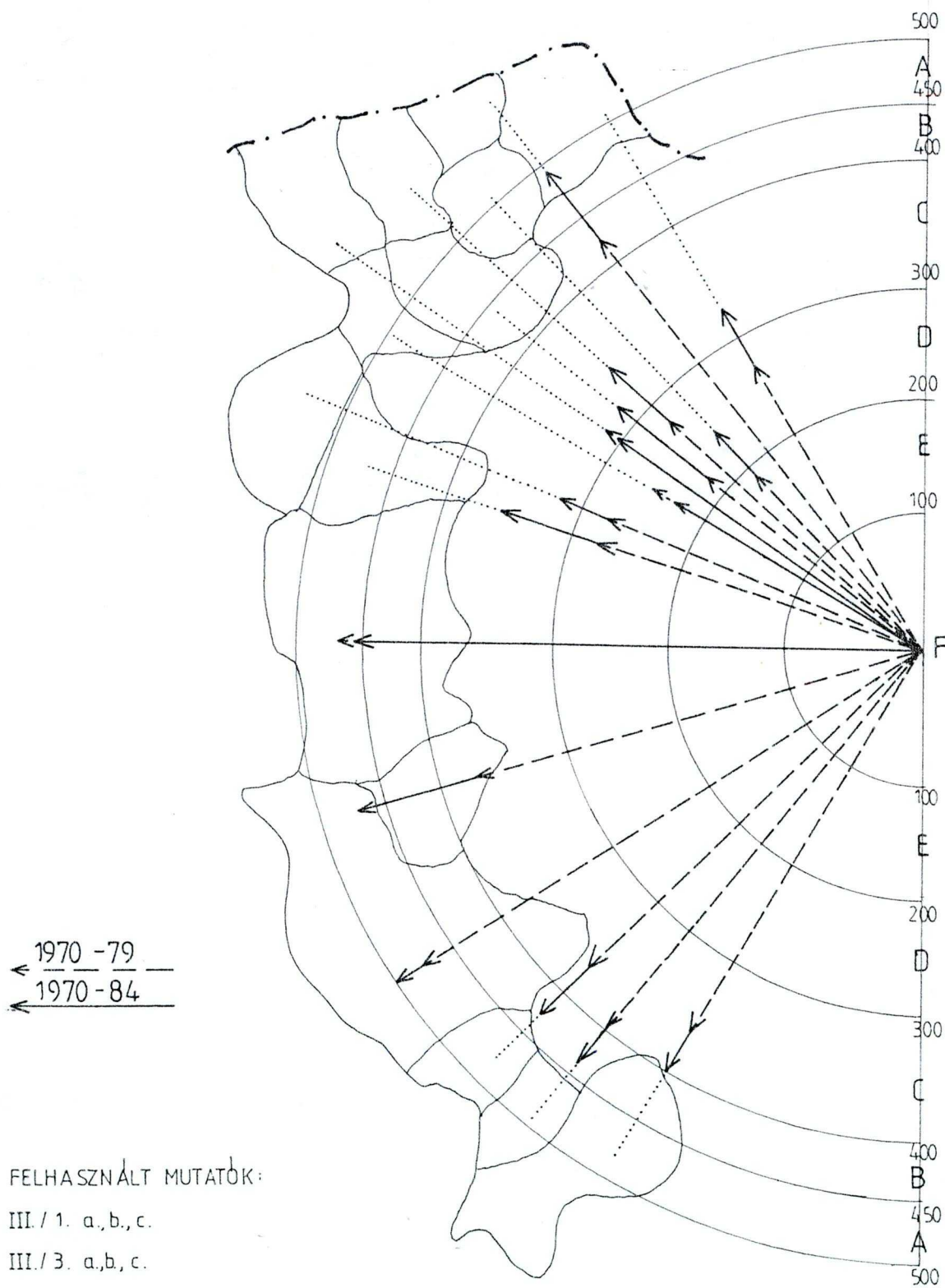
FELHASZNÁLT MUTATÓK:

III / 3. a., b., c.

III.4.4. A Bódva-völgyi népesség demográfiai jellemzőinek főbb sajátosságai

- A települések népesség-száma az eltartó- és az ellátó-képesség változásaival szoros összefüggésben változott.
- A Bódva-völgy településeiben a népesség csökkenése a 70-es években vált nagyobb arányúvá, de még ekkor is voltak növekvő népességű települések, döntően a hagyományosan magas természetes szaporodás következtében.
- Az elvándorlások mértéke növekvő tendenciát mutat, vándorlási nyereséggel csak két település rendelkezik.
- A fiatalabb népesség nagyarányú elvándorlása miatt a Bódva-völgy településeiben is csökkent a biológiai reprodukciós képesség, de a helyzet még mindig kedvezőbb, mint a csereháti részen.
- A völgy települései demográfiai jellemzői alapján az alábbi osztályokba sorolhatók: /61. ábra/
 - A./ Erősebb népesség-növekedésre képes települések
 - B./ Mérsékelt növekedésre képes települések
 - C./ Stabilizálódásra képes települések
 - D./ Csökkenő népességű, demográfiailag torzult települések
 - E./ Demográfiai eróziótól erősen sújtott települések.

A Bódva-völgy településeinek osztályozása de-
mográfiai helyzetük alapján.

61. ábra

IV. Összegzés

A népességmegtartó erő elemeinek és a demográfiai helyzet jellemzőinek vizsgálata alapján az alábbi megállapítások tehetők:

- A népesség fokozódó csökkenése és az eltartó, illetve az ellátóképesség alakulása között szoros összefüggés van.
- Az 50-es évek megerősödő elvándorlásai döntően az eltartóképességben bekövetkező változások, illetve éppen a változás hiányának következményei. A magas-termézetes szaporodás egyenlőre a völgyi településekben ezeket ellensúlyozni tudta, de a csereháti részen már ekkor is csökkenő népességűek voltak a települések.
- A 60-as években az alapellátás fejlődése mutatható ki a Bódva-völgyben, de ez a fejlődés a városokénál jóval szerényebb mértékű volt. Az ellátóképesség ellentmondásai és a mezőgazdaság szocialista átszervezése után folyamatosan felszabaduló mezőgazdasági, majd a bányászat visszafejlesztésével a bányász munkaerő elhelyezkedési gondjai együttesen a völgyi települések többségében is csökkenő népességszámhoz vezettek. A vándorlási különbözetek arányszámai és az eltartóképesség pontszámai között korreláció mutatható ki, míg az ellátóképességgel a kapcsolata ekkor még lazább volt.

- A 70-es években is a népességmegtartó erő döntő tényezője az ellátóképesesség volt, azonban az ellátóképesesség - városi színvonalhoz viszonyított - lemaradásának fokozódása is jobban hatott a vándorlási különbségek alakulására. Az alapellátás egyes elemei közül különösen a lakás ellátottság és műszaki infrastruktúra jut jelentős szerephez a népességmegtartó erő csökkenésében. Hasonlóan erős az összefüggés a kulturális alapellátás elmaradottságával.
- A Bódva-völgyben azonban a Bódvaszilasi-medence településeinek nagyobb arányú népességcsökkenése ellenére is a vándorlási különbségek arányszámai a csereháti rész településeinél jobbak voltak.
- A 80-as években míg a Csereháton lelassult a népesség-fogyás, illetve az elvándorlás üteme - a völgyben épp ekkor erősödött meg. Az elvándorlások nem kívánatos fokozódásában az eltartóképesesség szerinti különbségeknek már nincs olyan nagy szerepe, mint a korábbi években, de az alapellátás egésze és a vándorlási különbségek arányszámai között sem mutatható ki erősebb összefüggés. Megerősödött azonban az alapellátás elemei közül a lakás és műszaki infrastruktúra mellett a kereskedelmi alapellátásban jelentkező elmaradottság szerepe.
- A jövőben tehát az eltartóképesesség folyamatos javítása mellett egyre nagyobb szükség van az alapellátás, különösen a kereskedelmi és műszaki infrastrukturális ellátás javítására.

- Az egyes fejezetek végén található osztályozások egy-
séges táblázatba foglalása alapján /l¹. táblázat/ a
völgy települései a következő módon csoportosíthatók:

- Az eltartóképesség, az alapellátás minden paramé-
tere és a közlekedési helyzet alapján is a völgy
legelmaradottabb települései a bódvaszilasi-medence
községei. Ezek zárt egységet alkotnak, csak hogy eb-
ből az egységből hiányzik a jól elérhető, funkciót
a megfelelő színvonalon gyakorló központ. Bódvaszi-
lason stagnál, a többi településben - Tornanádaska,
nagyarányu cigány lakosságát kivéve - rohamosan
csökken a népesség száma.

Népességmegtartó erejük javításának záloga - szerin-
tem - Bódvaszilasi központi funkcióinak erősítése,
a közlekedési helyzet / utak állapota, járatok sű-
rűsége/ javítása, de minenkeelőtt az elérhető közel-
ségben - Bódvaszilason - munkahelyek kialakítása.

A bódvaszilasi-medencéhez kötődnek a dombvidék leg-
apróbb falvai. A medence településeinek belső tarta-
lékaiból / minthogy ilyenek nem igen vannak / nem jut
a dombvidéki települések gondjainak enyhítésére. A
völgy ezen részén fekvő települések - Bódvaszilast
kivéve - sem eltartóképességüket, sem ellátóképes-
ségüket, még földrajzi adottságaikat tekintve sin-
csenek a csereháti aprófalvaknál kedvezőbb helyzet-
ben.

Az egyes szempontok szerinti településosztályozások összesítése

1984.

Település	* Eltartó képesség	* Alapellátás infr. keresk. egészsz. okt. kult.						Magasabb szintű ellátás közl.	Demográfiai helyzet * repr.		
Bódvaszilas	D	B	B	B	D	D	C	E	D	B	D
Bódvarákó	D	C	F	C	F	E	E	E	E	B	D
Komjáti	E	C	F	C	D	F	E	E	D	B	C
Tornanádaska	E	D	F	C	D	F	E	E	D	A	A
Tornaszentandrás	E	D	D	D	D	E	B	F	E	B	C
Boldva	C	B	E	B	A	B	C	A	C	B	C
Borsodszirák	B	B	E	B	B	C	C	A	C	B	B
Ziliz	C	C	D	D	D	E	D	B	D	B	B
Edelény	B	A	B	B	A	B	B	A	A	A	A
Szendrőlád	D	D	D	C	D	C	D	C	C	A	C
Hidvégardó	F	C	F	C	B	C	D	E	E	B	D
Bódvalenke	F	E	F	E	F	F	E	E	E	D	C
Perkupa	E	C	D	C	C	C	C	C	D	B	C
Szalonna	D	C	D	B	B	D	C	C	C	C	C
Szendrő	C	B	B	B	B	B	B	C	C	A	A

* 1980.

- A völgy középső részét elfoglaló Perkupa, Szalonna, Szendrő - a köztük lévő laza kapcsolat ellenére is - ellátóképességük, munkahelyekhez való közelség, közlekedési helyzet alapján hasonló vonásokat mutatnak. Mind a három település fejlődésében volt egy dinamikusabb szakasz, a felszabadulás óta. Perkupán az 50-es években a gipszbánya beindulása, Szendrőben a 70-es években az ipartelepítés, az állami gazdaság Bábolnához csatlakozása eredményezett gyorsabb fejlődést. Szalonnán pedig napjainkban lehetünk a Rakacai-Viztározó és a hozzákapcsolódó üdülőkörzet kialakítása kapcsán dinamikus fejlődés tanúi.

Hasonló ezekben a településekben az is, hogy a dombvidék településeire is van kisugárzásuk. Szalonnára pl. az elmúlt két-három évben tömegesen költöztek Martonyiból, Meszeről, Rakacáról.

A népességmegtartóerő javításának ebben a térségben belső tartalékai is vannak. Emellett a legfontosabb az ellátóképesség - különösen a műszaki infrastruktúra színvonalának - javítása, és azzal szoros összefüggésben a tsz-ek eltartóképességének, az általuk biztosított jövedelmeknek a növelése. A három település csak ekkor fogja igazán vonzani a dombvidéki falvak költözni kész lakóit, és legalább a térségen belül megtartani őket.

- A népességmegtartó erő bármely elemét tekintve a völgyön belül a középmezőnyben elhelyezkedő Böldva és Szendrőlád népességmegtartó ereje a városhoz / Miskolc, illetve Edelény/ való közelségének jobb kiaknázásával, azaz elsősorban a közlekedés fejlesztésével növelhető. Mindkét településben megoldásra vár a népességmegtartó erővel szintén összefüggő cigány-kérdés.

A dombvidéki települések közül Szendrőládhoz egy sem, Boldvához pedig csak az önmagában is jelentősebb népességszámu Hangács és Nyomár kötődik igazán. A Cserehát nagyobb tömegét képező északabbi aprófalvak népességének mozgására ezek nincsenek és várhatóan nem is lesznek jelentősebb hatással.

- A völgy eltartóképeség és a népességszám szerint is legdinamikusabban fejlődő települése Borsodszirák. Az ellátóképeség azonban ezt a fejlődést nem követi. A fejlődést inkább gátolja mint segíti a Boldva Körzeti Tanácsához való tartozás. Ziliz lakosságának térségen belül tartásában Edelény mellett a legtöbb eredményt érheti el. Ehhez azonban az eltartóképeség szinten tartása mellett a műszaki infrastruktúra, a kereskedelmi alapellátás, az alsófoku oktatás területein előre kell lépni.

- Edelény környezetében a legfejlettebb, a megye városainak színvonalától való lemaradása azonban jelentős. A népességmegtartóerőn itt is javítani kell. Lehetőség erre a műszaki infrastruktúra, a kereskedelmi és a kulturális ellátás területein adódik.

Saját népességének megtartásán túl a dombvidéki népesség térségen belül tartására is törekednie kell. A városi ranggal a - reméljük hamarosan kifejlődő - városi funkciókat jelenlegi közlekedési helyzet mellett is azonban, csak előreláthatóan szűk körben tudja gyakorolni. A közlekedés szükségszerű fejlesztése esetén is problémát jelent, hogy azok a települések, melyeknek a legnagyobb szüksége lenne egy központ közelségére - földrajzilag is távol vannak. Ezek közül a legkisebbekben, ahol az alapellátás sem biztosított, a térségen belüli népességtartásra, a völgyi központokba történő áttelepülésre célszerű törekedni. Ma azonban még az elvándorlásoknak csak igen csekély hányada irányul a közelebbi központok felé - így Edelény felé is - , túlnyomóan azok szintén gyenge eltartó, illetve ellátóképessége miatt.

Tehát a Bódva-völgy településeire háruló óriási feladatra, a völgy és a dombvidék népességének térségen belül tartására még a viszonylag nagyobb települések sincsenek felkészülve, sőt népességmegtartásuk fokozatosan romlik. Ellátó- és eltartóképességük erősítésére egyaránt szükség van.

Irodalomjegyzék

1. ALDOBOLYI NAGY M. 1972.
A Bódva-völgye
Élet- és Tudomány 27. évf. 48. sz. 2278-83.
2. ANDORKA R. 1979.
A magyar községek társadalmának átalakulása
"Gyorsuló idő" - Magvető
3. BAKÁCS I. 1963.
A török hódoltság korának népessége
Magyarország történeti demográfiája /Szerk.
KOVACSICS J./, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.
4. BALOGH F. 1966.
A szelid Bódva-völgy
Turista 12. évf. 5. sz. 27.
5. BARÁTH L. 1964.
A kincset rejtő Bódva-völgy
Észak-magyarország XX. évf. 135-138. sz.
6. BARTA GY. - BELUSZKY P. - BERÉNYI I. 1975.
A hátrányos helyzetű területek vizsgálata B-A-Z.
megyében
Földrajzi Értesítő 3. sz. 299-390.
7. BARTA GY. - ENYEDI GY. 1981.
Iparosodás és a falu átalakulása
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.
8. BÁRSONY I. 1980.
Adalékok a Szabolcs megyéből Abauj, Borsod és Zemplén
megyébe irányuló jobbágy migráció kérdéséhez
Borsodi Levéltári Évkönyv, Miskolc

9. BAUMA V. 1960.
Tízéves az ásványbányászati ipar
Bányászati Lapok 93. évf. 1-11.
10. B-A-Z. Megyei Tanács 1971.
B-A-Z. megye településhálózat - fejlesztési terve
Miskolc
11. B-A-Z. Megyei Tanács 1980.
B-A-Z. megye korszerűsített településhálózat fejlesztési terve
Miskolc
12. B-A-Z. Megyei Tanács VB. Mezőgazdasági és Élelmezés-
ügyi Osztály 1972.
A gyenge termőhelyi adottságu területek helyzete és
fejlesztésének iránya Borsod megyében az 1985. évig
terjedő időszakban
Miskolc
13. B-A-Z. Megyei Tanács VB. Építési és Vízügyi Osztály
1984.
A B-A-Z. megyei települések ivóvizellátásának távlati
terve
Miskolc
14. B-A-Z. Megyei Tanács VB. Építési és Vízügyi Osztály
1985.
A B-A-Z. megyei települések szennyvíz elvezetésének
és tisztításának távlati terve
Miskolc

15. B-A-Z. Megyei Tanács VB. Terveosztály 1984.
A tanácsi fejlesztéspolitika fő irányai a VII. öt-
éves tervidőszakban
Miskolc
16. BELUSZKY P. 1979.
B-A-Z. megye falvai településeinek típusai
Földrajzi Értesítő 28. évf. 3-4. sz. 339-371.
17. BELUSZKY P. - SIPOS T. 1982.
Magyarország falu típusai
MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Bp.
18. BENDA K. / Szerk./ 1981.
Magyarország történeti kronológiája I - IV.
19. BOROVSKY S. /Szerk./ 1939.
Abauj- Torna vármegye és Kassa / A- F.Vm./
Magyarország vármegyéi és városai
20. BORA GY. 1957.
Gazdaságföldrajzi vizsgálatok a Borsodi - Szénme-
dencében
Földrajzi Értesítő VI. évf. 3.sz. 303-322.
21. BULLA B. 1962.
Magyarország természeti földrajza
Tankönyvkiadó Bp.
22. B. TÓTH I. 1973.
Községeink a feudalizmus korában
Edelény Multjából / Szerk. SÁPI V./ 47-87.
Edelény

23. CZOMA L. 1973.

A földreform és a termelőszövetkezetek
Edeleény Multjából / Szerk. SÁPI V./ 501-545.
Edeleény

24. CSAKMAG GY. 1974.

Gondolatok a gazdaságilag elmaradott területek fej-
lesztéséről
Területi Statisztika 2. sz. 129-134.

25. CSÁNKI D. 1980.

Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak ko-
rában
MTA. Bp.

26. CSIKVÁRI A. /Szerk./ 1939.

Vármegyei Szociográfiák V. VIII.
Abaúj-Torna vármegye, Borsod vármegye

27. CSOMA J. 1912.

Abaúj és Torna vármegye a honfoglalás előtt
Abaúj és Torna vármegye történelmi monográfiája, Kassa

28. DEÁK G. 1965.

A század-eleji kivándorlás gazdasági, társadalmi,
politikai okainak vizsgálata B-A-Z. megye adatainak
tükrében
Történelmi Évkönyv, Miskolc 153-165.

29. DÉNES GY. 1972.

Középkori vastermelés a Bódvától keletre és a
tornaszentandrásai ikkerszentélyes templom
Herman Ottó Múzeum Évkönyve XI. 83-103.

30. DÉNES GY. 1983.

A bódvaszilasi-medence 700 éves története

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

31. DONÁCZI F. - BERTALAN J. 1973.

A bánya és a cukorgyár

Edelény Multjából / Szerk. SÁPI V./ 211-235.

32. EGRI B.-né 1965.

A falu és a város közötti különbségek B-A-Z. megyében.

Megyei és Városi Statisztikai Értesítő 15. évf. 2. sz.

65-79.

33. EGRI B.-né - TAMÁSI M.-né 1963.

Új szocialista városok kialakulása B-A-Z. megyében.

Megyei és Városi Statisztikai Értesítő 13. évf. 1. sz.

44.

34. ENYEDI GY; 1972.

A magyar urbanizáció kérdőjelei

Valóság 15. évf. 3. sz. 48-50.

35. ENYEDI Gy. 1976.

A falusi életkörülmények területi típusai Magyar-
országon

Területi Statisztika 3. sz.

36. ENYEDI GY. 1980.

Falvaink sorsa

Magvető Könyvkiadó Bp.

37. ENYEDI GY. 1981.

A magyar településhálózat átalakulási tendenciái

Földrajz és társadalom, Magvető 1983. 316-330.

38. ENYEDI GY; 1982.

Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat
átalakulása

Akadémiai Kiadó Bp.

39. Észak-Magyarország Atlasza Bp. 1974.

40. FARAGÓ K. 1974.

B-A-Z. megye termelőszövetkezeteinek 1973. évi
gazdálkodási eredményei

Magyar Mezőgazdaság 29. évf. 4. sz. 4-5.

41. FÉNYES E; 1951.

Magyarország Geográfiai Szótára, Bp.

42. FRISNYÁK S. 1965.

A Bóódva-völgye

Élet- és Tudomány 17. sz. 790-795.

43. GÁDOR J. - HELLEBRANDT M. 1975.

A Herman Ottó Múzeum 1973-74. évi ásatásai és
lelet mentései

Herman Ottó Múzeum Évkönyve XIII-XIV. 131-141.

44. GÁLIK L.-né 1974.

Az infrastruktúrális színvonal területi változásá-
nak fő irányai

Területi Statisztika 24. évf. 662-672.

45. GÁSPÁR J. - JOÓ K. 1972.

Az életszínvonal és az életkörülmények területi
különbségeinek mérése

Területi Statisztika 22. 256-273.

46. GYÓRFFY Gy. 1963.

Az Árpád-kori Magyarország története földrajza
Akadémiai Könyvkiadó Bp.

47. HELLBRANDT M. 1973.

A Kyjatice - kultúra újabb lelőhelye
Herman Ottó Múzeum Évkönyv XII. 589-598.

48. HORVÁTH A. 1970.

Borsod megye népességének fejlődése a XX. században
Borsodi Szemle 2. sz. 68-75.

49. HÓF J. - SOÓS L. 1978.

A Bennett-módszer módosított változatának bemu-
tatása Tolna megye alsóbb foku szerepkörű telepü-
léseinek vizsgálatán keresztül
Területi Statisztika 2. sz. 100-110.

50. JAKUCS L. /Szerk./ 1975.

Az Aggteleki Karsztvidék
Sport Kiadó, Bp.

51. JUHÁSZ A. 1958.

A keletborsodi szénmedence
Borsodi Földrajzi Évkönyv, Miskolc

52. KÁLÁSZ E. 1968.

Vázlat Szentandrás történetéhez
Kézirat

53. KATONA T. /Szerk./ 1981.

A tatárjárás emlékezete
Budapest

54. KEMENCZEI T. 1968.

Őskori bronztárgyak a miskolci muzeumban
Herman Ottó Múzeum évkönyve VII. 19-46.

55. KEMENCZEI T. 1973.

Régészeti leletek a neolitikumtól a honfoglalás
koráig
Edelény Múltjából /Szerk. SÁPI V./ 39-46.
Edelény

56. KISÉRY L. 1959.

A Harangod vidéke
Borsodi Földrajzi Évkönyv II. , Miskolc

57. KLONKAI L. 1969.

Magyarország megyéinek gazdasági fejlettségében,
valamint az ott élő lakosság életkörülményeiben
fennálló területi különbségek meghatározása
Területi Statisztika 19. évf. 3. sz. 241-256.
4. sz. 357-374.

58. KISS A. 1970.

A lakossági szolgáltatások helyzete B-A-Z. megyében.
Borsodi Szemle 14. évf. 4. sz. 12-18.

59. KOLTAI J. 1969.

A falvak lakosságának foglalkozás szerinti átré-
tegződése
Földrajzi Értesítő 18. 215-226.

60. KORMOS T. 1917.

A jászói Takács-Menyhért barlang
Barlangkutató V. évf. 1. sz. 3-24.

61. KOVÁCS M. 1960.

A kétfalakúság B-A-Z. megyében

Statisztikai Szemle 8-9. sz. 881-889.

62. KOVÁCS T. - SZAUTER E. 1978.

A törpefalú probléma a magyar falu hálózatban

Területi Statisztika 1978. II. sz. 123-134.

63. KOVÁCS T. 1980.

Magyarország településhálózata és fejlődésének
főbb tendenciái

Statisztikai Szemle 10. sz. 128-134.

64. KÖSZEGFALVY Gy. 1976.

Településhálózatunk fejlesztésének néhány kérdése

Területi Statisztika 5. sz. 78-88

65. KÖSZEGFALVY Gy. 1970.

Iparosodás és településhálózat

Figyelő 14. évf. 51. sz. 16.

66. KÖSZEGFALVY Gy. 1973.

A gazdaság integrálódásának hatása a falusi települések fejlődésére

Városépítés 1. sz. 25-29.

67. KÖSZEGFALVY Gy. 1970.

A népesség térbeli elhelyezkedésének és a város-hálózat fejlődésének néhány kérdése 1960 és 1970.
a legutóbbi két népszámlálás közötti időszakban
Területi Statisztika 20. évf. 4.sz. 401-413.

68. KULCSÁR V. 1974.

Falvaink gazdasági fejlődése

Területi Statisztika 4. sz. 353-360.

69. K. VÉGH K. 1968.

Avarkori leletek a miskolci muzeumban

Heman Ottó Múzeum Évkönyve VII. 47-90.

70. K. VÉGH K. 1971.

Honfoglalás - és kora Árpád-kori régészeti emlékek

Borsodi Szemle IX. sz. 79-109.

71. KSH B-A-Z. megyei Igazgatósága 1984.

Jelentés - a megyék fontosabb adatai

Miskolc

72. KSH B-A-Z. megyei Igazgatósága 1983.

Helyzetkép a megye városairól

Miskolc

73. LACZKÓ L. 1975.

A kedvezőtlen feltételekkel rendelkező területek
fontosabb vonásai

Területi Statisztika 25. sz. 352-362.

74. LACZKÓ I. 1966.

A talajvédelmi meliorációk üzemi és népgazdasági
hatékonyságának elemzése Borsod megyében

Gazdálkodás 10. évf. 2. sz. 41-53.

75. LACZKÓ L. 1975.

Az ország elmaradott területeinek vizsgálata

Területi Statisztika 5. sz. 358-371.

76. LÁNG S. 1944-49.

Geomorfológiai vizsgálatok a Miskolci Kapuban
Földrajzi Közlemények 81-119

77. LETTRICH E. 1975.

Településhálózat, urbanizáció, igazgatás
MTA. Állam- és Jogtudományi Intézet Bp.

78. LOSONCZI K. 1968.

A népesség mozgásának okai
Területi Statisztika 18. évf. 4. sz. 439-453.

79. LUKÁCS J.-né 1979.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek fejlődése
és differenciálódása B-A-Z. megyében
Területi Statisztika 2. sz. 211-222.

80. LUKÁCS J.-né 1975.

Kölcsönhatások az aprófalvas körzetek és a gazdaságilag elmaradott körzetek között Borsod megyében
Területi Statisztika 25. évf. 4. sz. 422-430.

81. MÓDI GY. 1969.

A Sajó - Bódvaköz települési és birtoklástörténeti képe a török hódoltságig
Herman Ottó Múzeum Évkönyve VIII. 56-60.

82. NYÁRI J. 1881.

Az Aggteleki barlang mint őskori temető
Budapest

83. MÉSZÁROS I. 1983.
Gazdaságossági számítások az edelényi "Alkotmány"
Mg. Tsz. növénytermesztési ágazatában.
Szakdolgozat
84. PAIS D. /ford./ 1975.
Anonymus, Gesta Hungarorum
Hasonmás kiadás, Bp.
85. PÉCZELY Gy. 1979.
Éghajlat
Tankönyvkiadó Bp.
86. PÉJA Gy. 1962.
A Cserehát tájak földrajzi képe
Borsodi Földrajzi évkönyv III-IV. 7-31.
87. PÉJA Gy. 1965.
A változatos borsodi táj
Természettudományi Közlemények 10. sz. 437-441.
88. PÉJA Gy. 1973.
Az edelényi táj földrajzi képe
Edelény Múltjából /Szerk. SÁPI V./, Edelény
89. PERGER F.-né 1973.
A B-A-Z. megyei törpefalvakban élők népesedési
helyzete és életkörülményei
Területi Statisztika 3. sz. 346-361.
90. PETRILLA A. 1936.
Magyarország népesedési viszonyai 1920 -tól 1932-ig.
Népegészségügy 3. sz. melléklet

91. PUSZTAI B. 1969.

Borsod mostoha adottságu termelőszövetkezetei és
az állami támogatás

Borsodi Szemle 4. sz. 11-17.

92. SÁPI V. 1973.

A mezőgazdasági bér munkásság a XVIII. sz.-ban
Edelény Multjából /Szerk. SÁPI V./ 121-137.
Edelény

93. SCHNELLER K. 1931.

Borsod vármegye népszaporodása 1920-tól 1930-ig
Miskolc

94. SIMÁN K. 1983.

Régészeti leletek Észak-Borsodban
Herman Ottó Múzeum Évkönyv 148-150.

95. SIMON I. 1979.

Migráció és urbanizálódás Borsod megyében /1960-70/
Borsodi Földrajzi Évkönyv 35-47

96. SOLI-ZAKAR I. 1984.

A Bodroghközi falvak népesség megtartó képességéről
Alföldi Tanulmányok, Ekecsaba 165-182.

97. SZABÓ B. 1965.

Bódva-völgyi képeskönyv, Miskolc

98. SZALÓKI GY. 1974.

A gazdaságilag elmaradott területek fejlesztésének
kérdései Magyarországon
Területi Statisztika 2. sz. 107-108.

99. TÓTH K. 1982.
Tények és érvek a Békés megyei községek népesség-
megtartó képességéről
Területi Statisztika 32. évf. 1-2. sz. 40-60
100. TURÁNI J. 1973.
A községi településrendszer helyzete, fejlődése
és fejlesztésének lehetőségei, különös tekintettel
az aprófalvas rendszer sajátosságaira
Területi Statisztika 5. sz. 560-573.
101. VALTER I. 1980.
A tornaszentandrásai r.k. templom kutatása
Herman Ottó Múzeum Évkönyve 99-130.
102. VÁGI G. 1981.
Érvek és ellenérvek az életkörülmények területi
egyenlőtlenségeiről
Valóság 6. sz.
103. VÁGI G. 1982.
Versengés a fejlesztési forrásokért
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.
104. WOLFF M. 1978.
Elnéptelenedő települések B-A-Z. megye Abujai terü-
letein
Doktori értekezés
105. B-A-Z. megye Statisztikai évkönyve / 1956, 1966,
1970, 1980, 1984/
106. Népszámlálási adatok B-A-Z. megyében 1960, 1970, 1980.
107. VIZSGÁLATOK a települések népességmegtartó képessé-
géről, Területi Statisztika 1983.

1. sz. Melléklet

K É R D Ő I V

a Bódva-völgy népességmegtartó erejének vizsgálatához

I. Családtag:	1	2	3	4	5
Neme:					
Kora /év/					
Foglalkozása					
Munkahelye					
" táv. km.					
Bejár.módja					
Havi átl.fiz.					
Isk.végzetts.					

II. A család által művelt földterület /háztáji, házkörü-
li kiskert, saját tulajdona föld, bérlemény,...../
nagyságan.öl., kh.

2. A termelt növények fajtása /felsorolás/

3. A tenyésztett állatok fajtája /felsorolás/

4. Termelnek-e felesleget? / A felsorolt növények ill.
állatok neve mellé kell írni az alábbiak szerint a
megfelelő betűt:

a. igen, jelentős mértékben

b. igen, kismértékben

- c. csak saját szükségletüket fedezik
- d. saját szükségletüket nem fedezik

5. Ha termelnek felesleget, hol értékesítik? /A felsorolásban szereplő növény, állat neve mellé kell írni a megfelelő betűt!/
x. helyben

y. szerződése van valamely vállalattal, szövetkezettel

z. község/ város piacán

v. egyéb módon, éppedig

6. A háztáji ill. kisegítő gazdaságból származó évi jövedelem nagysága a fizetéshez képest:

a. jelentős

b. nem számottevő, de jól érzékelhető

c. elhanyagolható

III.

1. A lakás építési éve:

2. " alapterülete:

3. " szobák száma:

4. Van-e a lakásban:

a. fürdőszoba

b. központi fűtés

c. vízvezeték

d. PB. gáz

e. rádió

- f. mosógép
- g. TV
- h. centrifuga
- i. hűtőszekrény
- j. vizóblitesses WC.

5. Mikor vásároltak új bútort?/év/

- IV.1. Be tudja-e szerezni helyben a mindennapos fogyasztási cikkeket? Igen, nem /aláhuzni/
2. Melyek azok a cikkek, amelyeket szeretne helyben megvásárolni, de nem lehet: /felsorolni/
3. Tartós fogyasztási cikkeket, iparcikkeket leggyakrabban hol vásárol?
- a. ruhaneműt/községben, városban/
 - b. háztartási felszereléseket
 - c. bútort
 - d. építőanyagot
 - e. villamossági cikkeket
 - f. tüzelőt

- V. 1. Van-e személygépkocsijuk?
2. Mikor költöztek a községbe?
3. Van-e valamilyen községi választott, vagy megbízásos funkciója, ha igen, mia az?
4. Résztvesznek-e valamilyen községi szervezet, egyesület, művészeti kör munkájában, ha igen, miben?

5. Mi köti ehhez a községhez?
6. Ha anyagi lehetőségei engednék, elköltözne-e ebből a községből?
7. Hány olyan család van, akikkel szívesen barátkoznak, összejárnak?
8. Ismeri-e a község vezetőit személyesen, hogyan ítéli meg munkájukat?

2. sz. melléklet

A vizsgálat során felhasznált mutatók és matematikai
képletek

Felhasznált mutatók:

I. A népességeltartó képesség vizsgálatához

- a. A helyi munkahelyek száma
- b. A helyi munkahelyeken foglalkoztatottak havi átlagkeresete
- c. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak és eltartottjaik aránya az össznépességből
- d. Az eljáró dolgozók aránya az aktív keresőkből
- e. Az ingázási centrumok távolsága

II. A népességellátó képesség vizsgálatához

1. A lakás ellátottság és a települések műszaki infrastruktúrájának színvonala
 - a. a lakások építési üteme
 - b. a lakások szoba szám szerinti megoszlása
 - c. loo szobára jutó lakók száma
 - d. villannyal felszerelt lakások aránya
 - e. PB. gázzal " " "
 - f. vezetékes vízzel " " "
 - g. szennyvízelvezető csatornával "
 - h. fürdőszobával ellátott lakások "
 - i. belterületi utak és a járdahálózat kiépítettsége
 - j. egy telefonra jutó lakosok száma

2. Kiskereskedelmi alapellátás

- a. kiskereskedelmi boltok száma
- b. kiskereskedelmi boltok alapterülete
- c. az élelmiszer és élvezeti cikkek egy lakosra jutó bolti eladási forgalma
- d. a kérdőív IV./ 1 és a IV/2. kérdéseire adott válaszok
- e. az árulistában megnevezett áruk beszerezhetősége, fajtáinak száma

3. Egészségügyi alapellátás

- a. egy körzeti orvosra jutó lakosok száma
- b. körzeti orvosi rendelés gyakorisága
- c. a körzeti orvos központjának távolsága

4. Alsófoku oktatás

- a. az egy óvodai férőhelyre jutó beírt gyermekek száma
- b. általános iskolai tantermek száma
- c. egy tanteremre jutó tanulók száma
- d. egy tanerőre jutó tanulók száma
- e. képesítés nélküli tanerők aránya
- f. az ingázó gyermekek száma
- g. a gyermekek ingázási távolsága

5. Kulturális alapellátás

- a. a könyvtári kölcsönzés gyakorisága
- b. egy lakosra jutó könyvtári kötetek száma
- c. mozielőadások gyakorisága

d. TV előfizetők aránya

e. művelődési ház működése

6. A közlekedés színvonala

a. a tömegközlekedési eszközök járatpárainak
napi átlagos száma

b. a járatok napi eloszlása

c. a központok elérhetőségének ideje

d. a központok elérhetőségéhez szükséges utazási
költség

e. személygépkocsival rendelkező családok aránya

7. Magasabb szintű intézményi ellátottság

a. iparcikk boltok száma

b. iparcikkek eladásából származó 1 főre jutó
kiskereskedelmi forgalom

c. a kérdőív IV/3. kérdésére adott válaszok

d. a középfoku oktatási tanintézményekbe jelentke-
zőkből az IZSÓ MIKLÓS Gimnáziumba jelentkezők
aránya

III. A demográfiai helyzet vizsgálatához

1. A népmozgalom alakulása

a. Tényleges szaporodási arányszámok

b. természetes " "

c. vándorlási különbözetek arányszámai

2. Az elvándorlások iránya

a. a lakossági nyilvántartólapok vizsgálata

3. Biológiai reprodukció képesség

a. öregégi hányados

b. szülőképes korú nők aránya az összes nőkből

c. 0 és 1 gyermekkel rendelkező nők aránya a házasságban

Matematikai képletek

1. A korrelációs számításához

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - M_x)(y_i - M_y)}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - M_x)^2 \cdot \sum_{i=1}^n (y_i - M_y)^2}}$$

x_i, y_i - változók

M_x, M_y - a változók számtanközepe

n - az adatsor elemeinek száma

2. A pontozott mutatók komplex pontszámra foglalásához
a módosított Bennett-módszer alapján

$$p = \sum_{i=1}^n \frac{x_i - x_{\min i}}{x_{\max i} - x_{\min i}}$$

x_i - változó

$x_{\min i}$ - az i -edik változó minimális értéke

$x_{\max i}$ - az i -edik változó és az $x_{\min i}$ különbségei közül a legnagyobb

./.

3. Az alapellátás városi szénvonalától való elmaradottságának meghatározásához

$$d = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n /x_i - y_i/{}^2}{n}}$$

x_i - a bódva-völgyi település értéke

y_i - a megye városainak átlagértéke

n - a vizsgálatba bevont mutatók száma

3. sz. Melléklet

Árlista a kereskedelmi alapellátás minőségének fel-
térképezéséhez

I. Hús, húskészítmények	III. Pékáruk
tőkehus	kenyér
belsőség	zsömle
felvágott	kifli
virslis	fonottkalács
füstölt kolbász	egyéb
disznósajt	IV. Tésztafélék
kenőmájás	levestészta
konzervek	körítésnek való
mirelit áru	teasütemény
baromfi	fagyasztott
belsőség	tortalap
félkész ételek	V. liszt
II. Tejtermékek	buzadara
tej	rizs
kakaó	VI. Zöldség-gyümölcs
tejföl	konzerv
tejszín	friss gyümölcs
turó vaj	friss zöldség
vaj	fagyasztott
margarin	VII. Kristálycukor
sajtók	Porcukor
	mokkacukor

cukorka	IX. Háztartási és vegyiárak
csokoládé	mosópor
kakaópor	öblítő
desszertek	mosogatószer
VIII.Élvezeti cikkek	szappan
töményital	fogkrém
bor	sampon
sör	spray
üdítő	
kávé	
cigaretta	
jégkrém	

A felmérés időpontja: 1985. október 15.

A felmérés szempontjai: a megnevezett árak beszerezhetőek-e
az egyes cikkekből hányféle márka
kapható
mi szokott gyakori hiánycikk lenni